Rahvusarhiiv

2009

2010

Rahvusarhiiv

2009

2010

Rahvusarhiiv

National Archives of Estonia

Tartu 2011

PÄRNU-
MAA
PÄEVA-
RAAMAT
1939
II K.
129-
259
PÄRNU-
MAA
PÄEVA-
RAAMAT
1939
III K.
260-
391
PÄRNU-
MAA
PÄEVA-
RAAMAT
1939
IV K.
392-
529
PÄRNU-
MAA
PÄEVA-
RAAMAT
1939
V K.
530-
669
PÄRNU-
MAA
PÄEVA-
RAAMAT
1938
XXII K.
2916-
2927
PÄRNU-
MAA
PÄEVA-
RAAMAT
1938
XXI K.
2780-
2915

Sisukord

Riigisekretär Heiki Loodi kõne Eesti riikliku arhiivinduse 90. sünnipäeval | **5**

Eesti kolmas arhiiviseadus. Priit Pirsko | **7**
Estonia`s Third Archives Act. Priit Pirsko | **15**
Arengud arhiivikasutuses arhiivi ja üldsuse koostöö eeldustena. Indrek Kuuben | **25**
Digitaalarhiivi arendamine 2009–2010. Lauri Leht | **29**
Fotode infosüsteem FOTIS. Ivi Tomingas | **32**
Hindamistegevusest 2009–2010. Toivo Jullinen | **35**
Koostöö kirikuarhiivide kaitsel. Kaja Pullonen, Ruth Tiidor, Janis Tobreluts | **41**
Esimese ametliku digitaaldokumentide üleandmise käik. Tarvo Kärberg, Ülle Narits | **46**
Rahvusarhiivi uued juhised. Hanno Vares | **49**
Asutuste koolitamine. Kristi Lemmik | **51**
E-teatistest rahvusarhiivis. Mare Olde | **53**
Rahvusarhiivi osalemine COSTi projektis D42 «EnviArt». Jaan Lehtaru | **57**
Rahvuskaaslaste programmi toetus tööks Välis-Eesti arhiividega. Tiiu Kravtsev | **61**
Tartu rahu Tartus. Marge Tiidus | **65**
Märts 2010 — arhiivindus 90. Birgit Kibal | **67**
Lennart Meri arhiivi korrastamine. Peeter Väljas | **73**
Ajalooarhiivi preemia 1996–2010. Edith Seegel | **75**
Ajalooarhiivi maaraamatukogude loengusari. Tõnis Türna | **79**

Kronoloogia 2009–2010 | **83**
Publikatsioonid | **97**
Statistika | **98**
Struktuur | **101**
Autorid | **102**

Arhiivide kontaktandmed | **104**

Koostanud Tõnu Tannberg | Toimetanud Helina Tamman ja Kai Tafenau | Kujundanud Kalle Müller

ISSN 2228-1002

Fond Nr.
Him. Nr.
Aasted
Arh. Nr. 13936-13945
Pakk Nr. 356

Riigisekretär Heiki Loot

KÕNE
EESTI RIIKLIKU ARHIIVINDUSE 90. SÜNNIPÄEVAL

Austatud arhivaarid ja kallid arhiivisõbrad!

Õnnitlen teid Eesti riikliku arhiivinduse 90. sünnipäeva puhul.

Mina olen täna siin, et juubilarile kiitust ja tunnustust avaldada. Leian, et Eesti arhiivid ja arhivaarid on teinud väga head tööd.

Esiteks on meie arhiivid suhteliselt heas seisus. Vaatamata suurtele sõdadele ja ränkraskele okupatsioonile ning sellega kaasas käinud katsumustele (meenutagem kas või 1950. aastate makulatuurikampaaniat) meil amneesiaga siiski tegu ei ole. Arhivaaride teeneid selles alahinnata ei saa, tänu teie tublile tööle on meie dokumentaalne pilt minevikust päris hea. Eesti arhiivid sisaldavad palju põnevat ja meie riiklusele lausa hindamatu väärtusega aardeid.

Alles hiljuti tähistasime suurejooneliselt Tartu rahu 90. aastapäeva. Sel puhul võisid kõik huvilised oma silmaga näha rahulepingu originaali, mida tema sünnilinnas eksponeeriti koguni esimest korda. Nii meedia kui ka külastajate suur huvi räägib arhiivide rikkusest. Kui sellele lisada veel põnev eksponeerimislugu, on publikumenu garanteeritud.

Teiseks väärivad meie arhiivid ja arhivaarid kiitust selle eest, et meie arhiiviteenus on maailma parimaid. Rahvusarhiivi põhiteenuste kasutamine on võimalik ööpäev läbi, millal iganes. Eelmisel aastal avati virtuaalne uurimissaal VAU, kus viibib pidevalt ligi paarsada uurijat, ja viidi lõpule arhiivi infosüsteemi AIS sisestustööd. Eesti rahvusarhiiv tagab ainsana maailmas, et kõik säilikud on veebis sada protsenti pealkirjade järgi otsitavad. Meie perekonnaloo allikate kogu Saaga oli eeskujuks Läti perekonnaloo allikate digiteerimise programmile Raduraksti. Eestis on õnnestunud üles ehitada tänapäevane arhiivisüsteem, mille tugevaimaks küljeks on tasuta juurdepääs arhiiviainesele internetis. Peaministrit parafraseerides võime öelda, et Euroopas oleme oma arhiiviteenuste poolest kindlalt viie parima hulgas.

Ja seda kõike on suutnud arhiiv viimase kümne aasta jooksul samas suurusjärgus püsinud rahahulga ja kolmandiku võrra väiksema töötajate arvuga. Arhiivide hulk on vähenenud seejuures 18-lt faktilise seitsmeni. Sellega annab

Riigisekretär Heiki Loot kõnelemas 3. märtsil 2010. aastal konverentsil Tartus.

rahvusarhiiv silmad ette teistele valitsusasutustele ja väärib efektiivsusauhinda!

Samas ei ole ka riik arhiividesse vähe investeerinud. Uued arhiivihooned on rajatud Tallinnas, Tartus, Kuressaares, Valgas ja Rakveres. Tänu sellele on tõusnud nõuetele vastavates tingimustes säilitatavate arhivaalide osakaal nullist pisut üle pooleni. Täielik lahendus ootab siiski veel kahe arhiivihoone valmimist, Tartus ja Tallinnas.

Siia tuleb lisada eelmisel aastal tehtud otsused rahastada Euroopa Liidu struktuuritoetustest koguni viit rahvusarhiivi projekti kogumaksumusega veidi üle 24 miljoni krooni. Selle tulemusena digiteeritakse üle 400 000 foto ja 4000 pärgamentüriku, ligi 20 000 kaarti ja plaani ning 30 tundi filmi- ja 700 tundi videomaterjali.

Digitaalarhiiv ei tähenda siiski ainult olemasolevate allikate digiteerimist, vaid eelkõige siiski digitaaldokumentide säilimise tagamist. 2008. aastat võib Eesti riigis lugeda läbimurdeaastaks üleminekul paberivabale asjaajamisele. Praeguseks on elektroonilisele dokumendivahetusele üle läinud kõik ministeeriumid ja peaaegu kõik teised valitsusasutused (ainult kolme erandiga). Peale selle on elektroonilise dokumendivahetusega vabatahtlikult liitunud 438 avaliku sektori asutust, sh põhiseaduslikud institutsioonid ja 141 kohalikku omavalitsust. Paberivaba asjaajamine on praeguseks reaalsus. Nüüd ootab meid kohustus järeltulevate põlvede ees – tekkiv digitaalne aines vajab säilitamist. See ongi praeguse aja suurim nõue. Mul on hea meel, et rahvusarhiiv võtab seda ülesannet tõsiselt. Juba astutud sammud annavad kindlustunnet, et arhiiv tuleb selle ülesandega edukalt toime. Moodustatud ja mehitatud on digitaalarhiivibüroo, välja on töötatud täisfunktsionaalse digitaalarhiivi loomise kava ja alustatud selle elluviimist, valminud on esimesed tehnoloogilised lahendused ja tagatud esimese etapi rahastus.

Riikliku arhiivinduse arenguks ja tema sajandaks aastapäevaks sõnastaksin kolm sihti, mille poole püüelda:

1. tehnoloogia arenguga kaasaskäimiseks luua **täisfunktsionaalne digitaalarhiiv** ja digiteerida arhiivipärand;

2. digitaaldokumentide säilitamine nõuab uut lähenemist seaduses (üleandmisega ei saa oodata kakskümmend aastat), tuleb välja töötada ja vastu võtta **uus arhiiviseadus**, seda peab ajakohastama, tuleb vabaneda 1990. aastate seaduse liigsest bürokraatlikkusest;

3. siiski vajab lahendamist ka traditsiooniliste teabekandjate säilitamine – **kahe arhiivihoone rajamine**, uus hoone Tartus ja juurdeehitis Tallinnas (mis loodetavasti lahendab ka filmiarhiivi hoone küsimuse).

Usun, et kümne aasta perspektiivis on see jõukohane. Eriti arvestades, et me tegeleme nende küsimuste lahendamisega juba praegu. Arvan, et nende sihtide saavutamine annab põhjust olla riikliku arhiivinduse 100. sünnipäeval arhiivi tööga vähemalt sama rahul kui täna.

Ma tänan teid tähelepanu eest ning soovin teile viljakat mõttevahetust ja toimekat päeva!

Priit Pirsko

EESTI KOLMAS ARHIIVISEADUS

Arhiivindus on teadupärast valdkond, mida enamasti reguleeritakse seadusega. Eesti esimene arhiiviseadus kehtestati 1935. aastal ning see oli Läänemere regioonis eristuv. Eristuv mitte ainult valdkonna põhitõdede reljeefse ja korrektse esitamise tähenduses, vaid ka õigusakti mõttes. Arhiivindus oli Esimese maailmasõja järel iseseisvunud ning tollal kiiresti arenemas riigihalduse integreeritud osaks. On märkimisväärne, et Eesti sai arhiiviseaduse varem kui näiteks Soome või Rootsi. Lätis ja Leedus sõjaeelseil aastail arhiiviseadust ei eksisteerinud, diktatuursel Venemaal tegeles arhiivindusega täitevvõim kuni Nõukogude Liidu kokkuvarisemiseni.

Eesti teine arhiiviseadus pärineb 1998. aastast. See oli aastatepikkuse valdkondliku arutelu lõpptulemus ning tähistas ühtlasi siinse arhiivisüsteemi lõplikku desovetiseerimist – nii arhiiviteoreetilises kui ka organisatsioonilises tähenduses. 1998. aasta arhiiviseadus lõi eeldused üleminekuks tänapäevasele dokumendi- ja arhiivihaldusele, defineeris valdkonna põhiterminid, rajas arhivaari kutse omistamise süsteemi ning kujundas nii riikliku arhiivinduse kui ka – esimest korda – äriarhiivide tegutsemise alused. Üldhinnanguna saab sedastada, et tegemist on olnud väga hea arhiiviseadusega, milleta hilisemad arhiivinduse edulood poleks olnud mõeldavad.

Kontseptsioonist eelnõuni

Ometi jäi 1998. aasta seadus ajale jalgu juba kümmekonna aasta möödudes. Õigusakti suhteliselt kiire vananemise põhjustasid kolm asjaolu. Esiteks, arhiivindus on infotehnoloogiatundlik valdkond. Tormiline edasiliikumine elektroonilises teabevahetuses ja -talletuses, samuti interneti sünd ja sellest johtuvad muutused arhiiviteenuste kättesaadavuses muutsid mitut arhiivinduse traditsioonilist arusaama. Teisalt tuleb märkida, et Eesti riik on osutunud innovatiivseks valdkonnis, mis seonduvad arhiivindusega. Eriti mainigem siinkohal dokumendihaldust kitsamalt ja infohaldust laiemalt. Kiire ja sihikindel elektroonilise dokumendivahetuse juurutamine ametiasutuste omavahelises suhtluses on otseselt mõjutanud arhiivitöö teoreetilisi ja praktilisi aspekte. Kolmandaks, nii mõnedki eelmise arhiiviseaduse sätteist olid liiga detailsed ja seega muutuvates oludes piiravad, mõned evisid lihtsalt ajutist tähendust, olles kohased vaid üleminekuajal ning kaotades hiljem rolli.

Eesti esimene arhiiviseadus kehtestati **1935.** *aastal. Eesti teine arhiiviseadus pärineb* **1998.** *aastast.*

Neid arhiivinduse arengu aspekte, samuti teatud riigikorralduslikke vajadusi arvestades moodustas riigisekretär Heiki Loot 26. novembril 2008 töörühma, mille ülesandeks sai uue arhiiviseaduse kontseptsiooni väljatöötamine 15. aprilliks 2009. Riigikantseleist osalesid kontseptsiooni ja seejärel eelnõu väljatöötamisel Margus Matt ja Kaidi Paju (hiljem tema asemel Diana Leoste) õigusloomeosakonnast, Kädi Riismaa (puhuti tema asemel Liivi Karpištšenko) dokumendihalduse osakonnast, Toivo Jullinen, Birgit Kibal, Pille Noodapera, Priit Pirsko (töörühma juht) ja Hanno Vares rahvusarhiivist, Anton Pärn kultuuriministeeriumist ja justiitsministeeriumi esindajana Sandra Mikli. Mitme põhimõttelise riigiõigusliku küsimuse otsustamisel osales aktiivselt ka riigisekretär.

Töörühma põhieesmärk oli digitaalsest dokumendihaldusest tulenevate uute asjaolude analüüs ja vajalike õiguslike muudatuste kirjeldamine.

Mitmes akuutses küsimuses, mida töörühm arutas, jõuti kiiresti ühele meelele. Näiteks ei tekitanud kahtlusi dokumentide väärtuse hindamise ümberkorraldamine asutuse- ja funktsioonipõhiseks. Selle teema seotus arhiivijärelevalvega tõi lauale küsimuse, millised peaksid olema arhiivi õigused ja kohustused dokumendihalduse valdkonnas. Kui lausalisest järelevalvest loobumine on olnud aja nõue, siis kitseneva arhiivijärelevalve õiguslik olemus sai üheks põhjalikumalt diskuteeritud punktiks töörühmas.

Digitaaldokumentide arhiivi üleandmise tähtaja lühendamise vajadus asjatundjate hulgas lahkarvamusi ei tekitanud. Arhiiviteenuse litsentseerimisest loobumine otsustati samuti üksmeelselt, sest senine praktika on tõestanud ettevõtlusesse sekkumise ebaotstarbekust. Küsimus, kas arhivaari kutse omistamine peaks endiselt jääma rahvusarhiivi ülesandeks või tuleks seda käsitleda kutseseaduse raamistikus, kutsus seevastu esile erinevaid arvamusi. Otsustati teise variandi kasuks, arvestades dokumendi- ja arhiivihalduse üldiseid arengusuundi ning mitme infokorralduse ja arhiivinduse õppekava olemasolu kõrgkoolides.

Arhiiviregistri pidamist riikliku registrina ei pidanud töörühm samuti mõistlikuks, küll nenditi registri andmekoosseisu ülevaatamise vajalikkust, säilitamaks ajakohasena ja veebis kättesaadavana teavet, mida asutused ja avalikud arhiivid iga päev kasutavad.

Väga põhjaliku juriidilise analüüsi läbis arhivaalidele juurdepääsu korraldamise, eriti isikuandmetele juurdepääsu teema. Kuigi seda tundlikku valdkonda puudutav joonistus lõplikult välja veidi hiljem, seaduseelnõu koostamise käigus, sõnastati üldised põhimõtted kontseptsioonis. Leiti, et arhivaalidele kui avalikule teabele juurdepääsu korraldavad sätted tuleb koondada avaliku teabe ja isikuandmete kaitse seaduse raamistikku ning arhiiviseaduses käsitleda vajadusel vaid erisusi.

Lõpuks sedastati töörühmas ka vajadust uuesti läbi töötada rahvusarhiivi organisatsiooniline ülesehitus ja halduslik kuuluvus. Senine organisatsiooni struktuuri esitamine seaduse tasandil kajastas pigem 1990. aastate õigusloome eelistusi ning oli tekitanud mitmeid ebamugavusi ülesannete optimaalsel jaotamisel rahvusarhiivi struktuuriüksuste vahel.

Arhiiviseaduse kontseptsiooni arutas seejärel 29. aprillil 2009 arhiivinõukogu, kiites esitatud rõhuasetused heaks. 6. oktoobril 2009 moodustas riigisekretär seaduseelnõu koostamiseks uue töörühma, tõsi, seda peaaegu samas koosseisus, nagu oli tegutsenud kontseptsiooni loonud töörühm. Lisandus Lea Kõiv Tallinna linnaarhiivist.

*Eelnõu valmis kevadel 2010 ning 17. veebruaril 2011 hääletas arhiiviseaduse eelnõu kolmandal lugemisel **78** rahvasaadikut selle vastuvõtmise poolt.*

Eelnõu valmis kevadel 2010 ning arhiivinõukogu arutas seda sama aasta 9. juunil ning teist korda 29. septembril. Arhiivinõukogu koosolekute vahelisel ajal koguti arvamusi valdkonna asjatundjatelt ning koostati eelnõu seletuskiri. Sügisel lihviti eelnõud riigikantselei ja justiitsministeeriumi ekspertide koostöös. 4. novembril 2009 kiitis Valitsus selle heaks ning 8. novembril anti eelnõu üle riigikogule.

Parlamendi kultuurikomisjonis viidi eelnõusse sisse veel mõned olulised täpsustused ning 17. veebruaril 2011 hääletas arhiiviseaduse eelnõu kolmandal lugemisel 78 rahvasaadikut selle vastuvõtmise poolt. Veidi enam kui kahe aastaga oli Eesti kolmas arhiiviseadus ideest tegelikkuseks saanud.

Seaduse eesmärk ja ülesehitus

Nagu ülalpool mainitud, on uue arhiiviseaduse põhieesmärk optimaalsete õiguslike tingimuste loomine üleminekul digitaalsele dokumendi- ja arhiivihaldusele. Teatavasti ohustavad digitaalse teabe säilimist mitmed faktorid, eelkõige riist- ja tarkvara vananemine (failivormingute kasutuselt kadumine, IT-süsteemide väljavahetamine jmt). Uuringud on näidanud, et sellised protsessid leiavad aset keskmiselt kord kümne-viieteistkümne aasta jooksul.

Arhivaalide üleandmise tähtaja lühenemine kahekümnelt aastalt kümnele on arhiiviseaduse olulisim regulatiivne muudatus. See võimaldab maandada riske ning rakendada digitaalarhiivinduslikke meetodeid arhivaalide pikaajalise säilimise ja kasutatavuse tagamiseks ühes kindlas kompetentsikeskuses – rahvusarhiivis. Tõsi, enne seaduse jõustumist loodud või saadud paberarhivaalid tuleb endiselt üle anda kahe kümnendi möödumisel. Samuti möönab seaduse § 8 lg 2, et vajadusel on riigiarhivaaril õigus arhivaalide üleandmise tähtaega pikendada. Siin peetakse silmas juhtumeid, kui asutus vajab arhivaale oma igapäevases tegevuses kauem, või olukordi, kus üleandmine pole tehniliselt võimalik.

2011. aasta arhiiviseaduse struktuur on teemapõhine, kajastades arhiivitöö põhifunktsioonidesse puutuvat: teabe haldamist enne avalikku arhiivi üleandmist, dokumentide hindamist, arhivaalide üleandmist, säilitamist ja kasutamist. Enne on seaduses loomulikult käsitletud ka reguleerimisala, põhimõisteid ja arhiivinduse korraldamist. Üldiselt väärib aga rõhutamist, et võrreldes 1998. aasta seadusega on tegemist oluliselt üldisemas sõnastuses regulatsiooniga. Sätestatud on vaid tähtsaim – see, mis on ülema õigusakti tasandil vältimatu ja vajalik. Sellest johtuvalt võiks arvata, et uus seadus kestab ajas mõnevõrra kauemgi kui tosinkond aastat.

Reguleerimisala ja terminid

Eelnevaga võrreldes on uudset juba seaduse ulatuses. Peale tavapäraste arhiivinduse aspektide sätestab arhiiviseadus edaspidi ka avalikke ülesandeid täitvate asutuste ja isikute dokumendihaldusesse puutuva, täpsemalt dokumendihalduse aluste kehtestamise (§ 6 lg 2). Kõnealune lisandus on igati loogiline nii sisulisest kui ka õigustehnilisest vaatenurgast. Dokumendi elukaar on tänapäeva arhiiviteooria kohaselt terviklik, hõlmates lisaks aktiivsele ja poolaktiivsele faasile ka arhiivifaasi, st kattes kõik säilitatava dokumenteeritud teabe oleku vormid. Seega on mõistlik ja normitehniliseltki elegantne, et nii dokumendihalduse alused kui ka arhiivieeskiri (§ 13) luuakse arhiiviseaduse volitusnormidena. Seni tugines esimene digitaalallkirja seaduse ja avaliku teabe seaduse rakendussätetele.

Tähelepanuväärse täpsustuse teeb seadus ka arhiivinduse põhiterminites. Senine arhiiviseadus sõnastas dokumendi ja arhivaali mõiste suuresti või (mõne kriitiku arvates) lausa täiesti kattuvana. Arhivaal on meie erialaterminoloogias olnud dokument, millele on kehtestatud säilitustähtaeg või mida säilitatakse seetõttu, et see on (kellegi jaoks) väärtuslik. Sellest käsitlusviisist tuleneb loogiliselt arutlus arhivaaliks mitteoleva dokumendi kohta – mida tuleks mõista sellise teabena, mis on küll dokument, aga pole arhivaal? Täpsemalt, millised dokumendid on dokumendid, millel puudub nii säilitustähtaeg kui ka (säilitamiseks vajalik) väärtus? – see küsimus on jäänudki rahuldava vastuseta.

Uus sõnastus aitab täpsustada seda osa asutuse tegevuse käigus loodud ja saadud dokumentidest, mida avalik arhiiv kogub ja püsivalt säilitab. Dokumendina käsitletakse jätkuvalt mis tahes teabekandjale jäädvustatud teavet, mis on loodud või saadud asutuse või isiku tegevuse käigus ning mille sisu, vorm ja struktuur on küllaldane faktide või tegevuse tõendamiseks. Selline määratlus hõlmab ka andmekogusid ja infosüsteeme.

Arhivaal on uues tähenduses dokument, millele avalik arhiiv on hindamise tulemusena andnud arhiiviväärtuse. Seega on arhivaal nii arhiivi üle antud arhiiviväärtusega dokument kui ka selline dokument, mis on hinnatud arhiiviväärtuslikuks, kuid pole veel arhiivi jõudnud. Rõhutagem, et arhivaal on osa rahvuslikust kultuuripärandist, mistõttu seda säilitatakse püsivalt (§ 2 lg-d 2 ja 3).

Arhiivid

Arhiivide korralduse kirjeldamisel on 2011. aasta arhiiviseadus varasemast napim. Seadus sätestab selgelt, et avalik arhiiv eksisteerib kas rahvusarhiivi või kohaliku omavalitsuse arhiivi kujul (§ 1 lg 1). Uudne ja oluline on seejuures uute avalike arhiivide tekke piiramine. Nimelt nähakse ette (§ 11 lg 1) ainult nende kohalike omavalitsuste arhiivide tegevuse jätkumine, mis on moodustanud arhiiviseaduse jõustumise ajaks.

Sellise, esmapilgul võib-olla isegi liigse kitsenduse mõte on tegelikult väga praktiline ja säästlik. Eelmise arhiiviseaduse jõustumise järel oli kohalikel omavalitsustel – linnadel ja valdadel – võimalus asutada oma arhiiv, kuid seda tegi ainult Maardu linn, Tallinna ja Narva linnaarhiiv jätkasid oma varasemat tegevust. 226 kohalikust omavalitsusest on arhiiv loodud seega kolmes üksuses, kõigi teiste omavalitsuste arhivaale on kogunud rahvusarhiiv.

Ühtsete põhimõtete väljaarendamine nii sidusjuurdepääsu tagamisel kui ka näiteks kauglaenutuse korraldamisel on muutnud uute regionaalsete arhiivide asutamise avaliku arhiiviteenuse pakkumise mõttes ebaotstarbekaks. Oma õiguste ja kohustuste tõestamiseks ei ole tänapäeval vajalik arhiivi vahetult külastada, seega puudub kohalikel omavalitsustel ka vajadus elukohalähedase arhiivi asutamiseks ja pidamiseks. Tulevikus üha olulisemaks muutuv vajadus tagada digitaalarhivaalide üleandmine, säilitamine ja kasutamine on rahvusarhiivikeskselt samuti palju hõlpsamini ja ökonoomsemalt lahendatav kui paljude avalike arhiivide põhiselt.

Seega on arhiiviseaduses sätestatud avaliku arhiivi asutamise piirang üldistes huvides, et vältida ebamõistlikke ja tarbetuid samme arhiivihalduses.

Teine avaliku arhiivi kontseptsiooni puudutav uuendus väljendub §-s 12 esitatud kultuuri- ja ajalooväärtusega dokumendikogu mõistes. Erisusena sätestatakse, et teatud asutused (avalik-õiguslikud või riigi- või kohaliku omavalitsuse muuseumid, raamatukogud, haridus-, teadus- ja arendusasutused ning sihtasutused, kes valdavad seaduses või põhimääruses kirjeldatud ülesandena kultuuri- ja ajaloolise väärtusega dokumendikollektsioone või teabekogusid) täidavad osaliselt avaliku arhiivi funktsioone – seda korrastamise, säilitamise ja juurdepääsu korraldamise osas.

Sätte eesmärk on võimaldada näiteks suurematel muuseumidel ja raamatukogudel otsustada, kas nad käsitlevad oma käsikirjade osakondi või teisi samalaadseid kogusid arhiivina ja rakendavad neile arhiiviseaduse sätteid. Kui nad seda teevad, siis ei too see neile kaasa kohustust anda arhivaalid üle rahvusarhiivile, vaid nad saavad neid ise säilitada.

Nagu mujal, nii eksisteerivad Eestiski peale avalike arhiivide veel eraarhiivid, olgu nende omanikuks üksikisik, perekond või eraõiguslik organisatsioon. Arhiiviseadus ei puuduta selliste arhiivide tegevust, kuid loob võimaluse väärtuslike eraõiguslike dokumentide omanikule dokumentide korrastamiseks, kirjeldamiseks ja säilitamiseks riigieelarvestki abi osutada.

Erinevalt 1998. aasta seadusest jääb uue õigustloova akti mõjuulatusest täiesti välja arhiivindusliku ettevõtlusega seonduv, sh äriarhiivide tegevus. Äriarhiivid loodi arhiiviteenuse tegevuslubade süsteemi alusel, mis oli sätestatud eelmises seaduses, ning parimad neist on praeguseks omandanud piisava pädevuse ja usalduse täitmaks ühiskonna ootusi eraõigusliku päritoluga teabe säilitamisel.

Äriarhiivinduse reguleerimisest loobumine tugines tegevuslubade süsteemi toimimisest saadud kogemusele. Nimelt ei taganud tegevusloa olemasolu alati tingimata kvaliteeti, sest rahvusarhiiv sai kontrollida ainult loaomaniku formaalset, mitte sisulist vastavust nõuetele. Kohase kontrollimehhanismi arendamine eeldaks senisest hoopis suuremat ressursikulu ning oleks hõlpsasti võinud tunduda ebaproportsionaalse sekkumisena ettevõtlusesse.

Avaliku arhiivi ülesanded

Arhiiviseaduses on alati kirjeldatud arhiivi kõige olulisemaid funktsioone. 1998. aasta seadusega võrreldes on selleski teemas aset leidnud teatud muutused. Kõige enam on ümber mõtestatud arhivaalide kogumist ettevalmistav töö – arhiivijärelevalve ja dokumentide väärtuse hindamine.

Eelmine seadus kirjeldas arhiivijärelevalvet kui meetmete süsteemi, mille eesmärk on tagada kvaliteetne arhiivihaldus asutustes. Arhiivijärelevalve on olnud riiklik järelevalve, st dokumendi- ja arhiivihalduse õiguspärasuse üle teostatav

kontroll haldusmenetluse kindlates raamides. Arhiivijärelevalve on olnud lausaline, seda on teostatud *ca* 3000 asutuse ja isiku üle ning sellele on kulutatud tähelepanuväärsel määral maksumaksja raha. Niisuguse laiahaardelise järelevalvesüsteemi käivitamine 1990. aastate lõpul oli tingitud kahest asjaolust. Esiteks puudus arhiivinduses kogemus teistsuguseks lähenemiseks kui nõukogude traditsioonile omane totaalne kontroll asutuste asjaajamise üle. Teiselt poolt saab aga lausalist järelevalvet ja ühtlasi nõustamist-koolitamist pidada tollastes oludes ainuõigeks otsuseks. Nimelt oli Eesti taasiseseisvumise näol tegemist ühtlasi ühe riigihalduse süsteemi väljavahetamisega teise vastu. Paratamatult tõi see kaasa seniste asjaajamistavade osalise katkemise ja teatud korralageduse riigi dokumendihalduses. Seega oli tsentraalselt rahvusarhiivi poolt juhitud ja korraldatud uue dokumendi- ja arhiivihalduse juurutamine avalikus sektoris mõistlik just riikliku järelevalve vormis.

Praeguseks tugineb avaliku sektori dokumendi- ja arhiivihaldus kindlale alusele, mille moodustavad õigusaktid, rahvusarhiivi juhised, koolitatud spetsialistid ja head tavad. Seega puudub vajadus lauskontrolli järele, otsima peab asjakohasemaid mõjutusvahendeid. Seda uus seadus teebki, rakendades uue nõustamise ja kontrolli mudeli, mis ühest küljest vähendab arhiivi järelevalve ulatust, teisalt fookustab tähelepanu just neile asutustele, kus tekib arhiiviväärtuslikku teavet – arhivaale. Hinnanguliselt väheneb seeläbi avaliku arhiivi huviorbiiti kuuluvate asutuste arv vähemalt kahe kolmandiku võrra.

Teisenenud järelevalve on üles ehitatud koolitamisele ja nõustamisele. Asutuste dokumendi- ja arhiivihalduse suunamiseks nähakse ette vajadusel järk-järgult tugevnevate meetmete ahel.

Arhiiviseaduses (§ 6 lg-d 3 ja 4) sätestatakse, et rahvusarhiiv nõustab ja toetab avalikke ülesandeid täitvaid asutusi dokumentide ja arhivaalide haldamisel. Sellest johtuvalt on rahvusarhiivil õigus ning kohustus anda juhiseid, mis hõlbustavad valdkonna õigusnormide ja reeglite täitmist ning ühtlasi suurendavad erialast pädevust.

Sama paragrahvi viimane lõige määratleb rahvusarhiivi järelevalvepädevuse, sätestades, et rahvusarhiiv kontrollib avalike arhivaalide haldamist ning teeb puuduste kõrvaldamiseks ettepanekuid. Kui neist tulu ei tõuse ja olukord ei parane, võib rahvusarhiiv anda korralduse, mille täitmine on kohustuslik. See on niisiis äärmine abinõu, mida kasutatakse juhul, kui leebemad mõjutusvahendid on ammendunud.

Arhiivitöö tuumülesanne on dokumentide väärtuse hindamine ja sellega seonduvat selgitab seaduse seitsmes paragrahv. Siin on tegemist eelmise regulatsiooniga võrreldes põhimõtteliselt uue lähenemisega. Kui varem toimus hindamine enamjaolt dokumendi elukaare lõpuosas, kas arhivaali säilitustähtaja möödumisel või vastuvõtmisel arhiivi, mõnikord erandina ka riigiarhivaari otsusel, siis tulevikus taotletakse arhiiviväärtuse võimalikult varast kindlakstegemist.

Seadus sätestab, et rahvusarhiiv lähtub hindamisel avalikke ülesandeid täitvate asutuste olulisusest ja avalike ülesannete sisust. Selles sättes kajastub arusaam, et teabe üleküllluse tingimusis saab kvaliteetne hindamispoliitika kujuneda esijoones asutuste ja nende funktsioonide tähtsuse kaalumise kaudu. Makrohindamise meetodeile on alates 1980.–1990. aastatest üle läinud paljud eesrindlikud rahvusarhiivid, sest vastandina mikrohindamisele (s.t iga üksiku dokumendi sisu üle otsustamisele) on selle hindamismeetodi puhul võimalik hakkama saada mõistlike ressurssidega. Samuti on see hindamismeetod tõhus digitaalse teabe haldamisel, kus säilitamist puudutavad otsused tuleb langetada juba doku-

mendihaldussüsteemi juurutamisel või infosüsteemi projekteerimisel.

Varasema seadusega võrreldes defineeritakse kvaliteetsemas sõnastuses ka arhiiviväärtuse põhikriteeriumid. Arhiiviteooria klassiku Theodore R. Schellenbergi järgi on dokumentidel loomupäraselt kahetine väärtus: primaarne dokumendi looja jaoks ja sekundaarne dokumendi hilisema kasutaja jaoks. Meie uues arhiiviseaduses on sama vaatenurka veidi täpsustatud, seda just õigusselguse huvides. Niisiis on §-s 7 lg-s 2 dokumentide väärtuse kriteeriumid määratletud kolmes punktis: (1) avaliku võimu teostamise vajadus, (2) isiku õiguste ja tehingute tõendamise vajadus ja (3) teabe kultuuri- ja ajalooväärtus. Esimesed kaks kattuvad Schellenbergi primaarse väärtuse ja kolmas sekundaarse väärtuse kriteeriumiga.

Arhivaalide säilitamise ja kaitse teemas (§ 9) on uus seadus jällegi eelnevast napim, nõuetekohaste säilitustingimuste täpsem fikseerimine jääb arhiivieeskirja hooleks. Põhimõtteliselt uut on aga selleski paragrahvis. Nimelt lubatakse selge sõnaga arhivaalis sisalduvat teavet üle kanda teisele teabekandjale, kui see on põhjendatud. Arusaadavalt peetakse siin silmas eelkõige digitaalse teabe käsitlemise spetsiifikat, eriti riistvara kiire vananemisega seonduvate riskide maandamist, aga mitte ainult. Põhjendatud võib olla näiteks 20. sajandi keskpaigast pärit kustuvate tekstidega paberdokumentide digiteerimine, samuti plahvatusohtlikul nitroalusel olevate filmide ümberlindistamine või digiteerimine. Välistada ei saa ka praegusaegsete paberdokumentide digiteerimist või, *vice versa*, digitaaldokumentide printimist. Emb-kumb võib olla põhjendatud eriti hübriidsarjades sisalduva info paremaks haldamiseks, seda nii asutustes kui ka hiljem arhiivis.

Arhiivi kolmanda põhifunktsiooni – kasutamise – reguleerimisel deklareerib seadus vaba juurdepääsu rahvusarhiivis säilitatavale ainesele, kui tegemist ei ole avaliku teabe seadusest, isikuandmete kaitse seadusest või muust seadusest tulenevate piirangutega. Senise arhiiviseadusega võrreldes on loobutud juurdepääsupiiranguteдubleerivast esitamisest, eelnõu ei reguleeri juurdepääsupiirangutega seonduvat. See tähendab, et arhivaalide üleandmisel rahvusarhiivile muutub arhiiv tulenevalt avaliku teabe seadusest teabevaldajaks, kelle ülesanne on korraldada arhivaalidele juurdepääs vastavalt dokumentidele kehtestatud juurdepääsupiirangutele. Eestis ei eksisteeri mingeid arhiiviseadusest tulenevaid juurdepääsu eripiiranguid, see tõsiasi on nüüd varasemast selgemini klaaritud!

Seaduse tasandil on kinnitatud ka kodanike õigus arhivaalidega arhiivis kohapeal tasuta tutvuda. See on õigupoolest senigi *de facto* kehtinud põhimõte, mille vormistamine seadusepügalaks annab arhiivikasutajaile kindlustunde tulevikuski. Mis puudutab sidusjuurdepääsu, arhivaalide sirvimist veebis, siis seegi on vähemasti Eestis olnud kasutajatele prii, kuigi seadusest sellist kohustust ei tulene.

Konkreetselt rahvusarhiivi ülesannete seas nimetab arhiiviseadus veel arhiivi õigust ja kohustust tegelda arhiivinduslike teadusuuringute ja publitseerimisega (§ 3 lg 5). Siin lähtutakse tõsiasjast, et rahvusarhiiv on Eestis olulisim arhiivinduse kompetentsikeskus, millel on pikk kogemus nii teadusuuringute toetamise valdkonnas kui ka ajaloo- ja kultuuriväärtusliku teabe üllitamisel. Rahvusarhiivi suutlikkus toetada arhivaari ja konservaatori eriala õpetamist on samuti seotud osalusega valdkonna teooria arendamises.

Resümeerivalt

Uue seaduse paragrahvid lähtuvad asjakohasuse, säästlikkuse ja tõhususe ideest. Iga paragrahvi puhul on otsitud optimaalset lahendust piiratud ressursside ja maksimaalse resultaadi võrdluses. Eesti kolmanda arhiiviseaduse näol ei ole seega tegemist silmapiiri taha ulatuva professionaalse ambitsiooniga, vaid erialasele küpsusele tugineva kaine otsusega.

Nii jõuti juba kontseptsiooni arutades üksmeelele arhiiviregistri kui riikliku registri likvideerimise vajalikkuses, samuti arusaamas, et senine tegevuslubade süsteem ei ole jätkusuutlik. Seni kehtiva arhiiviseadusega võrreldes sekkutakse üldse vähem ühiskonna toimimisse. Seadus keskendub teadlikult avalikule sektorile, puudutades teiste sektorite asutusi ja isikuid niivõrd, kuivõrd nad täidavad avalikke ülesandeid. Seetõttu ei teegi eelnõu ettekirjutusi äriarhiividele, mille korraldamiseks piisab üldistest majandustegevuse reeglitest.

Vajalikuks ei ole peetud arhivaari professiooni regulatsiooni arhiiviseaduses, sest seda saab edukalt korraldada kutseseaduse toel. Praeguseks ajaks on senine arhivaari kutsenõuete regulatsioon lihtsalt oma esialgse eesmärgi täitnud – lühikese ajaga tagati sajandivahetusel nõutud teadmistele ja oskustele vastava personali olemasolu arhiivides. Arhivaari kutse lülitamine üldisesse kutsete süsteemi kutseseaduse tähenduses võimaldab ühendada arhiivinduses ja dokumendihalduses pakutava hariduse ja kutsekvalifikatsiooni süsteemi üheks tervikuks. Rahvusarhiiv saab arhivaari kutse arendamisele kaasa aidata kutsestandardi väljatöötamise ja kutse omistamise protsessi käivitamise kaudu.

Nõnda võib resümeerida, et arhiiviseaduse jõustumine 1. jaanuaril 2012 toob kaasa tarbetu bürokraatia ja halduskoormuse vähenemise lisaks eespool kirjeldatud põhimõttelistele muudatustele seaduse reguleerimisalas, põhimõistetes ja arhiivinduse põhiprotsessides (järelevalve, hindamine, üleandmine, säilitamine, juurdepääsu tagamine).

Ning viimasena, kuigi mitte väheolulisena, seaduse jõustumine 2012. aastal toob kaasa ka rahvusarhiivi üleviimise riigikantselei haldusalast haridus- ja teadusministeeriumi valitsemisalasse.

Priit Pirsko

ESTONIA`S THIRD ARCHIVES ACT

It is well-known that archival system and services are a field regulated by law. Estonia`s first Archives Act was established in the year 1935 and it differed in the Baltic Sea region, not only concerning the vivid and correct presentation of the basics in the field, but also in the sense of being a legislative document.

Post World War I archival system and services had become independent and were developing rapidly into an integrated part of public administration. The fact that Estonia established the Archives Act earlier than Finland or Sweden is rather noteworthy. An archives act was nonexistent in pre-war Latvia and Lithuania. Until the collapse of the Soviet Union, the executive power was responsible for archival system and services in the dictatorship-ruled Russia.

Estonia`s first Archives Act was established in the year **1935** *and the second Archives Act originates from the year* **1998**.

The second Archives Act originates from the year 1998. It was the result of many years of sectoral discussions and also marked the final desovietization of our archival system and services in the meaning of archival theory as well as organization wise. The Archives Act of the year 1998 created the prerequisites for the transition to modern document and archival management, defined basic terms in the field, established the system of accrediting professional archivists, and laid the foundations for the operation of state archives and, for the first time in history, of business archives. In general, we could say that this Archives Act has been good without which later success stories of the archival system and services would have been impossible.

From Concept

to Draft Legislation

However, the Act of the year 1998 was outdated in a decade. The relatively fast process of becoming obsolete was caused by three developments. Firstly, archival system and services is an information technology sensitive field. Stormy progress in electronic information exchange and storage, in addition, the birth of the Internet and followed by relevant changes in the availability of archival services altered several traditional notions in the archival system and services. On the other hand, it must be noted that the Republic of Estonia has proven to be an innovative country in archives-

related fields. Records management in its narrow sense and information management in its wider sense are especially worth mentioning. The implementation of fast and purposeful electronic document exchange in inter-administrative agencies communication has directly influenced the theoretical and practical aspects of archival work. Thirdly, several provisions of the previous Archives Act were too detailed and, thus, proved to be limiting in changing circumstances, some of these held a temporary meaning and were applicable only in the transition period and later on lost their role.

Taking into account these archival system and services developmental aspects and, in addition, certain governmental needs, Secretary of State, Heiki Loot, formed a working group on November 26 in 2008, which was given the task to develop the concept of the new Archives Act by April 15, 2009. The following people participated in developing the concept and the draft: Margus Matt and Kaidi Paju (later replaced by Diana Leoste) from the Legislative Drafting Department of Government Office, Kädi Riismaa (at times replaced by Liivi Karpištšenko) from Records Management Department, Toivo Jullinen, Birgit Kibal, Pille Noodapera, Priit Pirsko (working group leader), and Hanno Vares from the National Archives, Anton Pärn from the Estonian Ministry of Culture, and the Ministry of Justice was represented by Sandra Mikli. The Secretary of State participated actively in taking decisions concerning constitutional issues.

The working group`s main goal was to analyse the new circumstances arising from digital records management and to describe the necessary legal changes.

The working group reached a quick consensus in several urgent issues. For example, the restructuring of appraisal to be institution- and function-based did not raise any doubts. The connection to archival supervision raised a question – what kind of rights and duties should an archive have in the field of records management? If times have demanded that state supervision be given up, the legal essence of archival supervision on a smaller scale became one of the most thoroughly discussed items in the working group.

The necessity of a shortened deadline of transferring the digital documents did not create disagreement among the experts. The waiving of archival services licensing was decided unanimously as practice has proven that interfering with business is inadvisable. The question whether accrediting professional archivists should remain the duty of the National Archives or should be dealt with in accordance with the Professions Act evoked a variety of responses. The working group opted for the second option taking into account the general development directions of records and archives management and the existence of several information management and archival systems and services curricula in institutions of higher education.

The draft was completed in spring 2010 and on February 17 in 2011 **78** *Members of Parliament voted for passing the draft legislation on its third reading.*

The working group did not deem it reasonable to maintain the archival register as a state register, whereas they asserted the need to review the data in the register in order to maintain only relevant data accessible on the Internet which institutions and public archives require on a daily basis.

A very thorough legal analysis was conducted concerning the organizing of access to records, especially the issue of access to personal data. Although the sensitive issue received a final and more thorough treatment later during the preparation of the draft, the general principles were formulated in the concept. It was found that access to records as public information will be provided in the Public Information Act and Personal Data Protection Act and only specifications would be dealt with in the Archives Act should the need arise.

Finally, the need to review the organizational structure and administrative affiliation of the National Archives was stated in the working group. So far the representation of the organizational structure reflected the preferences of the legislation of the 1990s and had been inconvenient on several occasions in dividing the duties optimally among the structural units in the National Archives.

The concept was then discussed by the Archives Board on April 29 in 2009 and they approved of the presented emphasized points. A new working group was formed by the Secretary of State on October 6 in 2009 to prepare the draft. The Secretary of State did not change the appointed members of the previous concept working group. Lea Kõiv from the Tallinn City Archives aligned with the team.

The draft was completed in spring 2010 and the Archives Board discussed it on June 9 in the same year and on September 29 for the second time. Between the meetings of the Archives Board field experts were consulted and an explanatory memorandum was prepared. In autumn, the draft was revised in the co-operation of Government Office and the Ministry of Justice experts. On November 4 in 2010, Estonian Government endorsed it and on November 8 the draft was presented to the Riigikogu.

A few important particulars were established in the Culture Committee of the Parliament and on February 17 in 2011 78 Members of Parliament voted for passing the draft legislation on its third reading. In a little more than two years Estonia`s third Archives Act had become a reality.

The Objective and Structure

As mentioned above, the main objective of the new Archives Act is to create optimal legal terms and conditions in the transition to digital records and archives management. As it is well-known, several factors endanger digital data preservation, first and foremost, the fact that software and hardware become outdated (some file formats will no longer be used, the exchanging of IT-systems, etc.). Research has shown that such processes take place once every 10–15 years on average.

The shortening of the deadline for transferring records from 20 to 10 years is the most significant regulative change in the Archives Act. It enables risk management and the implementation of digitized archival systems and services methods in the service of guaranteeing long-term preservation and use of records in one secure competence centre – the National Archives. Whereas the records on paper created or received before the new Archives Act entered into force

shall be transferred when 2 decades have passed. In addition, § 8 subsection 2 concedes that the National Archivist has the right to prolong the deadline of transferring the records should the need arise. Here are taken into account the cases when an institution uses the records longer on a daily basis or the transfer of records is a technological impossibility.

The Archives Act of 2011 structure is topic-based reflecting matters concerning the main functions of archival work: information management before transferral to a public archive, appraisal of documents, transfer, preservation and use of records. Prior to these the Act naturally deals with the scope of application, basic terms and management of archival systems and services. On the whole, it is worth emphasizing that the third Archives Act is worded in a much more general manner than the previous act. Only the most important matters have been provided – everything that is unavoidable and necessary in case of a supreme act. As a result, it could be predicted that the new Act will remain in force somewhat longer than a dozen years.

Scope of Application and Terms

Compared to the previous act the current Act`s scope of application contains some new aspects. Besides the usual archival systems and services the Archives Act provides matters which concern the records management of institutions and persons with public law functions, to be more precise, establishing the bases of records management (§ 6 subsection 2). The mentioned addition`s content and legal aspects make sense. According to archival theory, the lifecycle of a document is a whole which includes in addition to an active and a semi-active phase also an archival phase, which means that it covers all the forms of documented data. Thus, it is reasonable and suggests an elegance of standard that the bases of records management and archival rules (§ 13) are established as provisions delegating authority in the Archives Act. Up till now the former was based on the implementing provisions in the Digital Signatures Act and the Public Information Act.

A significant specification is made in archival systems and services basic terms. The previous Archives Act formulated the terms *document* and *record* to a large or full extent (according to some critics) as overlapping. A record has been in our professional terminology a document with a preservation deadline or it is being preserved as it is of value to someone. Logically, such an approach inspires a discussion concerning documents which cannot be considered as records – what should be treated as information that is a document but not a record? To be more precise, which documents are documents that do not have a preservation deadline or are not of value (required for preservation)? This issue has remained without a satisfactory answer.

A new way of wording helps to specify this part of the documents created or received by an institution that are collected and permanently preserved by a public archive. A *document* is continually perceived to be any information recorded on any medium, which has been created or received in the course of the activities of an agency or person and whose content, form and structure are sufficient proof of facts or activities. Such a definition includes also databases and information systems.

A *record* in its new meaning is a document which has been deemed to deserve to be of archival value as a result of appraisal by a public archive. Thus, a record is a document of archival value given to an archive and, in addition, a document is considered to be of archival value but has not yet reached the archive. Let me emphasize that a record belongs to cultural heritage and will therefore be preserved permanently (§ 2 subsections 2 and 3).

Archives

The Archives Act of 2011 does not describe the organization of archives at length. The Act provides clearly that a public archive exists as the National Archives or a local government archives (§ 1 subsection 1). A new and important aspect is the limiting of the establishing of new public archives. Namely, it is provided in § 11 subsection 1 that only those local government archives will continue their activities that had been established by the time the Act was enforced.

What at first glance seems to be an unnecessary restriction, is in reality practical and economical. Following the enforcement of the previous Act, the local governments, towns and municipalities, had the chance to establish their archives, which was made use of only by the town of Maardu. The City Archives of Tallinn and Narva continued their activities. Thus, three units out of 226 local governments, and all the records of other local governments have been collected by the National Archives.

The development of uniform principles concerning providing online access and, for example, organizing remote lending requests have rendered the establishment of new regional archives to offer public archival services impractical. Nowadays, in order to prove one`s rights and responsibilities it is not necessary to pay a visit to the archives in person, thus, local governments do not need to establish and maintain archives for residents. Keeping the more and more required transfer, preservation and use of digital records National Archives-centred will facilitate the processes and be a more economical solution compared to having a large number of archives.

Thus, the restriction on establishing public archives has been provided in the Archives Act in order to avoid taking unreasonable and unnecessary steps in archival management.

The second change concerning the concept of public archives is expressed in § 12 which includes the notion of a collection of documents of cultural and historical value. It is provided as a specification that certain institutions (public or state or local government museums, libraries, educational, scientific and developmental institutions, and foundations which hold collections of documents of cultural and historical value as specified in a law or statute) perform the functions of public archives to an extent in the area of arrangement, preservation and access.

The aim of the provision is to enable, for example, larger museums and libraries to make decisions whether to treat their manuscript departments or other similar collections as an archive and apply Archives Act provisions to these. If they do this, it will not automatically mean that they are obliged to transfer the records to the National Archives, but they can preserve these themselves.

As elsewhere, private archives exist besides public ones in Estonia. Private archives can be owned by an individual, a family or a private organization. The Archives Act does not deal with the activities of such archives, but it creates an opportunity for providing an owner of valuable private documents with support from the national budget to arrange, describe and preserve these documents.

The new Archives Act cannot reach archival business including the activities of business archives, which is different compared to the Act of 1998. Business archives were established based on a system of archival services activity licences which had been provided in the previous Act, and the best among these are now competent and trustworthy enough to meet the expectations of our society in the field of preserving private information.

The decision to not to regulate the business archives activities was based on the experience gained from the functioning of the system of activity licences. Namely the possession of an activity licence did not necessarily guarantee quality as the National Archives could check only whether the licence owner fulfilled formal requirements, but could not review the content. The development of an appropriate control mechanism would require much higher resource costs and might have seemed to be a disproportionate intervention in business.

Functions of a Public Archive

The most important functions of an archive are always described in the archives acts. Compared to the 1998 Act, certain changes have been made in this respect. The preparatory work before collecting records – archival supervision and assessing the value of documents – has been rethought the most.

The previous act described archival supervision as a system of measures whose aim is to ensure high-quality archival management in institutions. Archival inspection has been state supervision, which means that controls were conducted to check the legality of document and archival management employing strict administrative proceeding. Archival monitoring has been conducted quite widely in case of about 3000 institutions and persons and a significant amount of taxpayers` money has been spent on it. Launching such an extensive monitoring system at the end of the 1990s was due to two factors. Firstly, the archival systems and services lacked experience for taking a different approach from the one characteristic of the Soviet totalitarian tradition of controlling institutions records management. On the other hand, such supervision with consulting and training could be considered to have been the only right decision in those times. Namely the restoration of independence was also the exchange of one public administration system for another. To some extent, this brought along an inevitable cessation in previous records management practices and a certain disorganization in state records management. Thus, introducing a new records and archives management led by the National Archives in the public sector was reasonable in the form of state supervision.

By this time, records and archives management in the public sector has a solid basis made up by legal acts, National Archives' guidelines, trained specialists and good practice. Therefore, wide control is no longer necessary and more appropriate ways of sanctioning should be looked for. This is what the new Act does by implementing a new model of advising and control, which on the one hand, reduces the scope of archival monitoring, on the other hand, focuses attention on those institutions where information of archival value (records) is created. As estimated, the number of institutions which a public archive is interested in shall be reduced this way by two thirds.

The transformed supervision is based on training and advising. In order to guide records and archives management in institutions a chain of gradually taking stricter measures if necessary has been provided.

It is provided in the Archives Act (§ 6 subsections 3 and 4) that the National Archives shall advise and support institutions with public law functions in records and archives management. Thus, the National Archives has the right and duty to provide guidance which will facilitate following the laws, regulations and administrative provisions and rules in a field and, at the same time, they will enhance competence.

The last subsection in the same section specifies the National Archives' jurisdiction and provides that the National Archives conduct control of public records management and makes proposals on how to rectify deficiencies. If these prove to be of no use, the National Archives may issue an order which must be executed. The order is an extreme measure which shall be used when the more lenient measures have been exhausted.

The core task of archival work is the appraisal of archival value of records and the seventh sector in the Act is devoted to this. Here we can see a basically new approach compared to the previous regulation. Earlier, the appraisal was conducted mostly towards the end of the lifecycle of a document when the preservation term ended or on transfer to the archives and on some exceptional occasions when the National Archivist ordered it, but in the future the determination of archival value shall be conducted as early as possible.

The Act provides that the National Archives shall proceed from the significance of the institution with public law functions and their content when conducting appraisal. This provision reflects the notion that in times of information overload appraisal policies of high quality can evolve first and foremost by considering the importance of institutions and their functions. Since 1980s and 1990s, macro-appraisal methods have been adopted by many archives as it is possible to manage it with reasonable resources as opposed to micro-appraisal (deciding based on the content of every single document). This appraisal method has proven to be useful in managing digitized data as here the decisions concerning preservation must be taken already when a records management system is introduced or an information system is being designed.

The main criteria of archival value are worded better compared to the previous Act. According to a classic of archival theory, Theodore R. Schellenberg, documents possess essentially twofold value: the primary for the creator of a document, and secondary for the subsequent user. In our new Archives Act, the same viewpoint has been specified a little in the interest of legal clarity. Hence document value criteria have been determined in three aspects in section 7 subsection 2: (1) the need to exercise public authority, (2) the need to establish a person`s rights and dealings, (3) the cultural and historical value of information. The first two coincide with Schellenberg`s primary value and the third with the secondary value criterion.

In case of record preservation and protection (§ 9) the new Act is not so elaborate as the previous one, the determining of proper preservation conditions is left to the capacity of the Archival Rules. Basically, this section also contains new items. It is stated clearly that the information of one record can be transferred to another information carrier when this procedure is justified. Of course, this is first and foremost connected with the specificity of digital information, especially risk management due to hardware becoming outdated so fast, but this is not the only reason. For example, digitizing mid-20th century paper records with disappearing texts could be justified as well as re-recording or digitizing films on explosive nitrocarrier. In addition, the digitizing of modern paper records or, *vice versa*, printing the digital records on paper cannot be excluded. Both could be justified, especially in order to manage better the information contained in hybrid series in institutions and later in an archive.

On the third main function of an archive, usage, free access to materials preserved in the National Archives is proclaimed in the Act, unless there exist restrictions which are in accordance with the Public Information Act, the Personal Data Protection Act, or another such law. Compared to the previous Archives Act, the new one has not presented the access restrictions again, the Act does not regulate anything concerning access restrictions. This means that, pursuant to the Public Information Act, on transfer of records to the National Archives the Archives shall become the owner of this information, and its duty is to manage access to the records in accordance with access restrictions. No special access restrictions exist pursuant to the Archives Act, and this fact has been stated more clearly than ever.

Legislation confirms that citizens have the right to look at records in the archives free of charge. This has been a *de facto* principle so far, whose drawing up as a law will provide archive users with a feeling of security also in the future. Online access, browsing records on the web have been free of charge for users in Estonia, although no law requires this.

The Archives Act mentions also an archive`s right and duty to do archival scientific research and publish (§ 3 subsection 5) among other archives` functions. This proceeds from the fact that the National Archives is in Estonia the most important archival competence centre with long-standing experience in the fields of supporting research studies and publishing information of historical and cultural value. The National Archives` support the teaching of the specialities of archivist and conservator is also connected with theoretical development in the field.

Summary

The sections in the new Act are guided by the ideas of relevance, economy and efficiency. In case of each section, an optimal solution has been searched for by taking into consideration limited resources and maximum results. Thus, the third Archives Act in Estonia is not essentially a high professional ambition, but a rational decision based on professional maturity.

That is how a mutual decision concerning the need to dissolve the archives register in the state register capacity was reached already during the concept discussions, but also the understanding that the activity licences system is not sustainable. Compared to the previous Act, the new Act intervenes much less in the functioning of our society. The Act focuses consciously on the public sector and affects institutions in other sectors only to the extent of their public law functions. Therefore, the Act does not issue precepts to business archives which function well enough based on general business activity rules.

It has not been deemed necessary to regulate an archivist`s profession in the scope of the Archives Act as this can be arranged successfully in the scope of the Professions Act. So far the regulations on an archivist`s professional requirements have fulfilled their original purpose which was to ensure that archives could employ in a short period of time personnel with knowledge and skills required at the turn of the century. Including the archivist`s profession in the general professions system enables the education in archival science and records management and professional qualifications system to be united as one whole. The National Archives can contribute to the development of the archivist profession by developing a professional standard and launching the process of professional accreditation.

Thus, to conclude, when the Archives Act enters into force on January 1 in 2012, it entails a reduction in useless bureaucracy and administrative work load in addition to the conceptual changes in the scope of the Act, basic terms and the main archival processes (supervision, appraisal, transfer, preservation, ensuring access) as described above.

And last, but not least, when the Act enters into force in 2012, it means that the National Archives will belong not to the area of government of the Governement Office, but that of the Estonian Ministry of Education and Research.

Indrek Kuuben

ARENGUD ARHIIVIKASUTUSES ARHIIVI JA ÜLDSUSE KOOSTÖÖ EELDUSTENA

Digitaalajastu mõju arhiivikasutusele pole võimalik üle hinnata ja kahtlemata jätkuvad viimasel kümnendil aset leidnud muutused ka edaspidi. Ühest küljest on muutuste tormilisuse tõttu raske prognoosida arengu suunda, teisest küljest on selle kulg suuresti arhiivi ja kasutajaskonna kujundada. Alljärgnevalt püütakse anda lühiülevaade sellest, missuguseid arengueeldusi ja -suundi on arhiivil viimastel aastatel pakkuda olnud.

Rahvusarhiivi eesmärk on laiendada ajast ja kohast sõltumatut juurdepääsu arhiiviteabele. Selle eesmärgi poole liikumisel on viimaste aastate esimused olnud arhiivikirjelduste täiustamine ja täielik kättesaadavus veebis ning digiteeritud arhiiviainese masskasutamine. Need omakorda loovad mäluasutuste digitaalsete teenuste neljatasandilises hierarhias vundamendi, millele saab toetuda kultuuripärandi rikastamine kontekstiga ja kõrgeimal tasandil interaktiivsete personaliseeritavate keskkondade kasutamine.

Üks rahvusarhiivi olulisimaid strateegilisi eesmärke – kõigi arhiiviväärtusega säilikute pealkirjade kättesaadavaks tegemine elektroonilise infosüsteemi (AIS) kaudu – saavutati 2009. aasta oktoobris, kui võisime tähistada mitmeaastase suuremahulise sisestusprojekti lõppu. Praeguseks on AISiga liitunud Narva linnaarhiiv, Eesti Arhitektuurimuuseum ja Eesti Ajaloomuuseum. Kõrvuti andmete edasise täiendamise ja nende kvaliteedi parandamisega AISi usaldusväärsuse tagamiseks on hakatud tegema ettevalmistusi järgmise versiooni, nn AIS 2.0 juurutamiseks. Uue versiooniga kaasnevad põhilised muudatused on seotud otsingu täiustamisega ning arhiivide struktuuri ja hierarhilisuse esitamisega, kasutades selleks ka aegruumilist mõõdet. Avarduvad kasutajate võimalused arhiivikirjelduste loomisel ja märksõnastamisel. 2010. aastal alustati eeltöid rahvusarhiivi üldise fondide liigitamise skeemi loomiseks, mille tulemusel valmiv tervet rahvusarhiivi hõlmav ülevaatlik elektrooniline struktuuripuu on aluseks arhiivi-info

Rahvusarhiivi eesmärk on laiendada ajast ja kohast **sõltumatut juurdepääsu** *arhiiviteabele.*

terviklikule esitlemisele. Ajalooarhiivi arhiivijuhi kolmanda köite valmimise järel 2010. aasta lõpul võib öelda, et tosina aasta põhjaliku ja laiaulatusliku töö viljana on arhivaarid koondanud kaante vahele püsiväärtusega teabe ajalooarhiivi kogude kohta. Kogude kirjeldamist ei saa sellega kaugeltki lõppenuks lugeda, vaid peale töös oleva neljanda osa tuleb edasi mõelda lahendustele, mis võimaldaksid kasutajatel omakorda senitehtut avardada ja täpsustada. Üks juba ka arhiivivilmas läbiproovitud lahendus on arhiivikirjelduste vikipõhine esitamine, mille juurutamine rahvusarhiivis väärib kindlasti tõsist analüüsi.

*Rahvusarhiivi digiteeritud allikate portaali **Saaga**, mis avati 2005. aasta mais, kasutatakse üha enam. 2010. aasta jooksul on Saagat külastanud **25 000** kasutajat kokku **380 000** korral. Keskmiselt on päevas toimunud **1083** külastust, keskmiselt on üks uurija Saaga keskkonnas viibinud **35** minutit ja vaadanud selle aja jooksul **52** lehekülge.*

Rahvusarhiivi digiteeritud allikate portaali Saaga, mis avati 2005. aasta mais, kasutatakse üha enam. 2010. aasta jooksul on Saagat külastanud 25 000 eri kasutajat kokku 380 000 korral. Keskmiselt on päevas toimunud 1083 külastust, keskmiselt on üks uurija Saaga keskkonnas viibinud 35 minutit ja vaadanud selle aja jooksul 52 lehekülge.

Kokku on kasutajad Saagas vaadanud 20 miljonit lehekülge arhiiviallikaid. Eelneva taustal ei ole imekspandav, et rahvusarhiivi tunnustati rahvusvahelise konkursi World Summit Award Eesti rahvuslikus voorus «Parim sisuteenus 2009» Saaga kui Eesti parima e-kultuuri ja -pärandi rakenduse eest auhinnaga.

Loomulikult on Saaga aktiivse kasutamise eelduseks kujutiste hulga pidev kasv ja ainese mitmekesisus. 2010. aasta lõpus oli Saaga kaudu kättesaadav 5,3 miljonit kujutist 47 342 säilikust 5,3 terabaidi mahus. Kõrvuti Euroopa Liidu struktuurifondide rahastatud digiprojektidega, millega 2010. aastal aktiivselt algust tehti, tuleb esile tõsta arhiivi ja kasutaja koostööd uute allikakogumite lisamiseks Saagasse. Nimetagem kõigi EELK Tartu praostkonna kogudustes säilitatavate kirikuraamatute digipiltide jõudmist Saagasse koostöös EELK konsistooriumiga. Samuti on nüüdseks *Estica*-rubriigis kättesaadav eestlasi puudutav aines Siberi ja Kaug-Ida arhiividest. Tegemist on Tartu ülikooli arhiivinduse õppetooli arhiivieksperditsioonidel kopeeritud materjalidega, mille prof Aadu Must 2009. aastal rahvusarhiivile üle andis. 2009. aastal algatatud koostöö kohalike omavalitsustega 19. sajandi vallavalitsuste ja kihelkonnakohtute materjalide digiteerimiseks päädis tellimuste esitamisega kuue omavalitsuse poolt. Esialgu ei ole sellisel moel digikogu täienemist suuremas mahus ette näha, üheks põhjuseks võib olla masu.

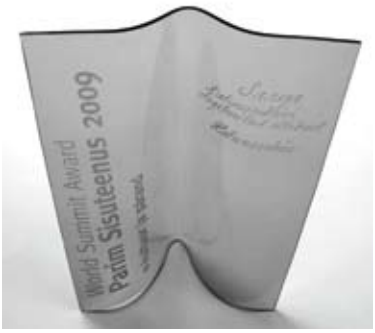

Virtuaalse uurimissaali ja Saaga kasutajate ümarlaud ajalooarhiivis 25. veebruaril 2010.

Rahvusarhiivi tunnustati rahvusvahelise konkursi World Summit Award Eesti rahvuslikus voorus «Parim sisuteenus 2009» Saaga kui Eesti parima e-kultuuri ja -pärandi rakenduse eest auhinnaga.

Peale selle tuleb esile tõsta, et uurijad kasutavad üha rohkem võimalust isikliku fotoaparaadiga ise arhiivimaterjalidest koopiaid teha. Aktiivsemate isepildistajate puhul küündib kujutiste arv kümnete tuhandeteni. Kahtlemata on siin edasiseks küllaga mõtteainet, kuidas rakendada aktiivsete isepildistajate potentsiaali rahvusarhiivi digikogude täiendamiseks.

Uut kvaliteeti e-teenuste arendamisel tähistab virtuaalne arhiivi uurimissaal VAU, mille veebirakendus avati kasutamiseks 2009. aasta alguses. VAU hõlmab rahvusarhiivi arhiivide ja Tallinna linnaarhiivi kogusid, teenuseid ja kliente ning võimaldab tutvuda arhiiviteatmestuga, tellida arhiiviteatisi, otsida ja lehitseda arhiiviallikaid, luua oma andmebaase, suhelda foorumis, osta väljaandeid, konsulteerida arhiivitöötajatega.

Kasutajad on virtuaalse uurimissaali omaks võtnud ja kasutavad pakutavaid võimalusi innukalt. 2010. aasta vältel on lisandunud 17 000 uut kasutajat. Lingimärkmiku kasutajaid on praeguseks 1925, aasta jooksul on kasutajad oma kontodele salvestanud 45 000 uut linki. Veebipoes on esitatud 28 tellimust ning tellitud 121 toodet (2009. aastal vastavalt 33 ja 78). Oluliselt on kasvanud VAU kaudu esitatud päringute hulk – kui 2009. aastal täideti VAU päringuvorme 317 korral, siis 2010. aastal on VAU kaudu esitatud 539 päringut. Laekunud on 202 tagasiside postitust. Tasapisi lisandub ka uusi andmebaase ja foorumipostitusi, ehkki need rakendused ei ole realiseerunud esialgu loodetud ulatuses ega aktiivsusega. VAU esimesele sünnipäevale pühendatud ümarlauale kutsutud aktiivsemate arhiivi veebirakenduste

Virtuaalse uurimissaali ja Saaga kasutajate ümarlaud ajalooarhiivis 25. veebruaril 2010.

kasutajate abiga tekkis loetelu Saagat, VAUd ja teisi rakendusi puudutavatest arendusmõtetest ja kasutajate ootustest ning laekus arvukalt tehnilisemat laadi tagasisidet.

Internetiajastule kohaselt on avardunud vastavad teenused suuremates uurimissaalides: uurijate kasutada on WiFi-ühendus ning võimalus ftp-serveri kaudu digikoopiaid soetada, rääkimata arvutitöökohtadest, mis on varustatud ka tehnikaga digitaal- ja helikandjatega tutvumiseks. Süvenevad ja kinnistuvad digitaalse arhiivikasutuse laienemisest tingitud muutused uurimissaalide igapäevatöös. Üha sagedamini küsivad uurijad enne päringu või taotluse esitamist informatsiooni VAU kaudu, telefoni või e-posti teel. Väga tihti soovitakse saada detailsemat teavet AISist leitud säilikute sisu kohta. Suurenenud on nende uurijate hulk, kes on AISi vahendusel leidnud viited neid huvitavatele arhivaalidele ja tulevad seejärel arhiivi konkreetse säilikuga tutvuma. Arhiiviteabe vahendamine elektrooniliste kanalite kaudu on mõjutanud ka klientide käitumisharjumusi koopiate tellimisel. Kasvanud on meili teel saabunud koopiasoovide arv ja koopiaid tellitakse säilikut nägemata, konsulteerides vaid klienditeenindajaga.

Eeltoodust ilmneb, et arhiividel omakorda seisab ees analüüs, kuidas teisenenud arhiivikasutuse tingimustes teenuseid edasi arendada. Ühiskonnas üha laienev sotsiaalmeedial põhinev suhtlus ja vahetu arhiiviväisangu asendumine teabe vahendamisega annab selleks kuhjaga alust. Ühest küljest on arhivaalide paremaks mõistmiseks võimalik täiendada arhiivikirjeldusi kas või nt näidisdokumentide süsteemse, sarjapõhise esitamisega; teisalt saab kindlasti ära kasutada kasutajate endi potentsiaali üksteisele arhivaalide kohta teadmiste jagamisel.

Alguse juurde tagasi pöördudes: on üha selgem, et elame pöördelisel ajal, mil aastakümneid püsinud barjäär arhiivi ja kasutaja vahel on kiiresti kahanemas ja kasutaja osakaal arhiiviteabe loomisel ja vahendamisel kasvab. Selle teadmise oskuslik rakendamine omakorda tuleb kasuks nii arhiivile kui ka üldsusele tervikuna.

Lauri Leht

DIGITAALARHIIVI ARENDAMINE 2009–2010

Rahvusarhiivi üks olulisem arendusülesanne aastatel 2008–2012 on **täisfunktsionaalse digitaalarhiivi** *väljaarendamine.*

Digitaalarhiivi tarkvara

Aastatel 2006–2007 teostatud digitaalarhiivi tarkvara süsteemianalüüsi, arhitektuuri ja toimimismudelit aluseks võttes korraldati 2008. aastal riigihange digitaalarhiivi tarkvaramoodulite tarnimise raamlepingu sõlmimiseks. Hanke eesmärk oli leida kolm tarkvarafirmat, kes tarniksid rahvusarhiivile kolme aasta jooksul loodavad digitaalarhiivi tarkvara moodulid. Edukaks osutusid AS Webmedia, AS Helmes ja AS TietoEnator Eesti (hiljem muudeti nimetus ASiks Tieto Estonia), kellega riigiarhivaar allkirjastas 15. septembril 2008 raamlepingud. Eelarvekärbete tõttu ei olnud 2008. aastal raamlepingu raames võimalik digitaalarhiivi tarkvara arendusi tellida.

Digitaalarhiivi tarkvara arendamine kinnitati rahvusarhiivi taotluste tulemusel üheks riiklikult prioriteetseks IT-investeeringuks, mida rahastatakse eurorahadest iga-aastaste otsustega. Digitaalarhiivi arendamise projekt on jagatud kolmeks etapiks ning valitsus on majanduskeskkonna arendamise rakenduskava prioriteetse suuna «Infoühiskonna edendamine» investeeringute kavas kinnitanud seni neist kaks esimest:

- 28. mail 2009 kinnitati rahvusarhiivi digitaalarhiivi dokumentide vastuvõtmise funktsionaalsuse loomise projekt summas seitse miljonit krooni (projekti periood 2009–2010).
- 1. juulil 2010 kinnitati rahvusarhiivi digitaalarhiivi pikaajalise säilitamise funktsionaalsuse loomise projekt summas kaheksa miljonit krooni (projekti periood 2010–2011).
- Kolmanda etapina peab järgnema digitaalarhiivi juurdepääsu ja kasutamise funktsionaalsuse loomise projekt aastatel 2011–2012.

Digitaalarhiivi raamlepingu raames korraldati 2009. aasta suvel IT-eurorahade toel hange digitaalarhiivi vastuvõtumooduli loomiseks. Raamlepingus osalevate firmade pakkumustest selgus, et AS Helmes ja AS Webmedia lähtusid hanke vabavaralistel komponentidel baseeruva uue tarkvara loomisest. AS Tieto Estonia pakkumus sisaldas olemasoleva digitaalarhiivi tarkvara Tessella Safety Deposit Box 4 (SDB4) juurutamist ja

täiendamist rahvusarhiivi vajaduste järgi. Viimane osutuski parimaks. 15. septembril 2009 sõlmiti AS Tieto Estoniaga leping maksumusega 3,195 miljonit krooni ja tööd lõpetati 17. mail 2010.

Vastuvõtumoodulis kasutatav Tessella SDB tarkvara on välja töötatud Briti tarkvarafirmas Tessella Briti rahvusarhiivi tellimusel ning selle peamised kasutajad on Briti, Šveitsi, Malaisia, Hollandi ja USA rahvusarhiiv, Austria avaliku sektori keskne digitaalarhiiv, Briti rahvusraamatukogu ja Wellcome Trusti raamatukogu. Rahvusarhiivi otsus toetuda oma digitaalarhiivi tarkvara arendamisel osaliselt valmistarkvarale oli tingitud soovist kaasata arendustesse autoriteetsetes digitaalarhiivinduse riikides aastatega kogunenud teavet ja kogemusi ning ka ise vastava oskusteabe loomises kaasa rääkida.

Vastuvõtumooduli valmides korraldati raamlepingu raames tarkvarahange digitaalarhiivi tehnilise teatmestu mooduli loomiseks. Ka selle hanke võitis AS Tieto Estonia, kellega koos jätkati Tessella SDB4 tarkvara kasutuselevõttu ning eestindamist. Leping maksumusega 1 848 600 krooni sõlmiti 3. juunil 2010 ning teostatud tööd ja loodud tarkvara anti üle detsembris 2010. Tehnilise teatmestu mooduli ülesanne on hallata digitaal- ja digiteeritud säilikute tehnilisi metaandmeid ning võimaldada nende andmete kohta päringute ja aruannete loomist ja käivitamist.

Digitaalarhiivi tarkvara järgmine moodul on digitaalarhiivi hoiumoodul, mille realiseerimisega tegeldakse edasi 2011. aastal. Sellele omakorda järgneb arhiivi infosüsteemi uuendamine ning digitaalarhiivi juurdepääsumooduli loomine.

Universaalne arhiveerimismoodul

Rahvusarhiivi serverites töötavate digitaalarhiivi tarkvara moodulite kõrval on digitaalarhiivi büroo eestvedamisel loodud ka oluline tarkvara, mille eesmärk on aidata asutuste arhivaare digitaaldokumentide ja dokumentide kirjelduste rahvusarhiivi üleandmisel. Universaalne arhiveerimismoodul (UAM) on tarkvara, mis installeeritakse asutuse arhivaari arvutisse ning kuhu arhivaar saab asutuse elektroonilisest dokumendihaldussüsteemist (EDHS) importida dokumentide kirjeldused ja ka dokumentide failid, neid korrastada ja kirjeldada ning lõpuks moodustada dokumentide XML-kapslid ja need rahvusarhiivi üle anda. UAMi kasutamise eelduseks on vastava asutuse EDHSi eelnev liidestamine UAMiga ühtlustamaks EDHSi eksportandmed UAMi XML-importformaadiga. UAMi abil on võimalik edastada ka ainult dokumentide kirjeldusinfot, näiteks kui EDHSis on registreeritud paberdokumendid. See võimaldab paberdokumentide kirjeldusandmed AISis kasutatavaks teha, ilma et neid oleks vaja uuesti sisestada.

UAMi loomist alustati 2007. aastal analüüsiga ning 2008. aastal loodi koostöös ASiga Webmedia tarkvara esimene versioon, mida 2009. aastal kogunenud tagasiside põhjal täiendati. Kokku maksis tarkvara loomine 2,4 miljonit krooni.

2008. aastal liidestati UAMiga Tartu linnavalitsuse EDHS GoPro Case ning pilootprojekti käigus anti rahvusarhiivile üle 660 dokumendi digitaalsed koopiad (1990. aastate Tartu linnavalitsuse õigusaktide failid). 2010. aastal liidestati UAMiga riigikantselei dokumendihaldussüsteem (samuti GoPro Case, kuid märksa erinev seadistus) ning anti üle esimesed digitaalsed originaalfailid. 2010. aastal peeti läbirääkimisi kõigi ministeeriumidega nende EDHSide liidestamiseks UAMiga, et saavutada suuremate riigiasutuste valmisolek dokumentide digitaalarhiivi üleandmiseks. UAMi on kasutusele võtnud ka rahvusarhiivi arhivaarid arhiivimaterjalide kirjelduste loomiseks ja ümberkorrastamiseks arhiivisisestes toimingutes.

UAM on unikaalne lahendus kõigi maailma rahvusarhiivide ja digitaalarhiivide tarkvarade seas. UAM loob võimaluse standardiseerida dokumentide kirjeldused ning anda kesksesse digitaalarhiivi üle ühtsel kujul dokumendid XML-kapslitena olukorras, kus dokumendid luuakse paljudes erinevates dokumendihaldussüsteemides väga erineval, mittestandardsel kujul.

Teistes riikides on enamasti kasutusel põhimõte, et rahvusarhiiv nõuab asutuste EDHSidelt dokumentide väljastamist ja üleandmist kohe rahvusarhiivi kehtestatud vormingus, mis muudab dokumentide vastavuskontrolli ja valideerimise üleandmisel rahvusarhiivi jaoks väga keeruliseks, ajamahukaks ja tõenäoliselt vigaderohkeks. UAMi abil aga luuakse vastavus Eesti rahvusarhiivi digitaaldokumentide standardile üks kord EDHSi UAMiga liidestamisel ning kõik valideerimiskontrollid teostab asutuse arhivaar juba enne üleandmist.

Universaalset arhiveerimismoodulit on tutvustatud kohtumistel teiste riikide digitaalarhiivide esindajatega ja rahvusvahelistel konverentsidel, kus see on pälvinud suurt tähelepanu.

UAMi loomist alustati 2007. aastal analüüsiga ning 2008. aastal loodi koostöös ASiga Webmedia tarkvara **esimene** versioon.

Ivi Tomingas

FOTODE INFOSÜSTEEM FOTIS

Unistus esitleda filmiarhiivi fotosid internetis on päris mitu aastat vana. Seda enam, et kui 2008. aastal sai teoks filmiarhiivi infosüsteem (FIS), mis võimaldab teha päringuid filmide ja helisalvestiste kohta, tekkis paljudel kasutajatel soov saada interneti vahendusel juurdepääs ka Eesti ühele suuremale fotokogule.

Fotode infosüsteem FOTIS laienes rahvusarhiiviüleseks ning hõlmab ka riigi- ja ajalooarhiivi fotokogusid ja arvestab nende kirjeldussüsteemi. Aadi Kaljuvee digitaalarhiivibüroost selgitas kõigepealt põhjaliku analüüsiga välja töövood ja foto olemuse, tänu millele ei piirdu FOTIS ainult kasutajavaatega, vaid on ühtlasi arhivaari töökeskkond.

FOTIS annab filmiarhiivile võimaluse demonstreerida oma rikkalikku fotokogu ning lihtsustab fotode leidmist riigi- ja ajalooarhiivist, kus need on eri fondides laiali ja seetõttu raskesti leitavad, kuid info poolest vägagi huvitavad. Sama tendents on ka teistes mäluasutustes, kus audiovisuaalne aines kipub teiste, n-ö põhikogude varju jääma. Riigi- ja ajalooarhiivi tarvis väljatöötatud mudel annab ka teistele asutustele võimaluse oma kultuurilooliselt huvitavaid fotokogusid FOTISes kirjeldada.

FOTISe kasutajaliides on tegelikult vaid jäämäe tipp, arhiivi töökeskkonnaks on administratiiv- ja säilitusliides. Seal on võimalik kajastada fotodega tehtavaid toiminguid, nt fikseerida arhiivi vastuvõtmine, kasutus- või tagatiskoopiate tegemine, kirjeldada füüsilist seisundit ja sisu. Mõned väljad, mis iseloomustavad fotot kui artefakti, on kasutajavaateski olemas (formaat, põhimik, värvus).

Fotode kirjeldamisel kipub suurimaks probleemiks olema asjaolu, et andmed fotode ja eriti negatiivide kohta on puudulikud. Pildil kujutatu kohta andmete otsimine on suur töö, mis nõuab eriteadmisi mitmest valdkonnast. Seetõttu on FOTISes sisu kirjeldamiseks kaks välja.

Vasakul pool on fotoga kaasas olevad andmed, mis võivad olla väga napid. Sealt võib leida näiteks nõukogudeaegsete ajalehtede propagandistlikke pildiallkirju, kus on kasutatud väljendeid «kodanlik vabariik», «Tallinna vabastamine» jms. Omal ajal ei ole kontrollitud andmete õigsust ning ajalehtedes olnud ebatäpsused isikunimedes, fotograafi andmetes jm on edasi kandunud.

FOTISe kui andmebaasi väärtus on kahtlemata võimalus koos kirjeldusega näha ***fotot*** *ennast.*

Parempoolsel väljal on arhivaari poolt koostatud ja kontrollitud kirje.

Esimese välja olemasolu on oluline just filmiarhiivi fotode puhul, sest tänu sellele on võimalik fotosid kiiremini käibesse tuua. Peale selle võib paljusid huvitada just nõukogudeaegne propagandistlik kõnepruuk. Ajalooarhiiv ja riigiarhiiv on fotosid kirjeldanud otse FOTISesse, nii et need kirjed on kõigiti korrektsed.

FOTISe kasutajaile on antud võimalus fotode kohta esitatud andmeid täiendada ja leitud vigadest teada anda. Praeguseks ongi tekkinud mõned püsivad kaastöölised ja üsna elav tagasiside näitab, et FOTISt külastatakse tihedalt.

FOTISe kui andmebaasi väärtus on kahtlemata võimalus koos kirjeldusega näha fotot ennast ja teha valikuid visuaalse info põhjal. Küsimusi võib tekitada juurdepääsu ja kasutamisega seonduv. Juurdepääsu piirab füüsiline seisund, üleandja poolt kehtestatud piirangud ja isikuandmete kaitse seadus. Kasutamist (koopiate tegemist, avalikku esitust, publitseerimist) piirab autoriõiguse seadus. Juurdepääsupiiranguga fotod pole FOTISes nähtavad.

Digiteeritud fotod jõuavad FOTISesse suures osas tänu rahvusarhiivi fotonegatiivide ja diapositiivide digiteerimise projektile, mida teostatakse majanduskeskkonna arendamise rakenduskava prioriteetse suuna «Infoühiskonna edendamine» raames. Projekti tulemusena oli 2011. aasta märtsiks skannitud 415 700 fotot. Projektis ettenähtud juurdepääs tagatakse FOTISe kaudu.

FOTISt esitleti avalikkusele riikliku arhiivinduse 90. aastapäeva pidustuste raames 2010. aasta märtsis. Suur tänu kõigile, kes andsid oma panuse infosüsteemi valmimisse: digitaalarhiivibüroole eesotsas Lauri Lehega, riigiarhiivi isikuarhiivide talituse juhatajale Gristel Ramlerile, ajalooarhiivi kolleegidele ning Aigi Bremsele, Rita Tuulikule ja Mairold Kausile filmiarhiivist.

Klienditeenindajate andmetel tõi FOTIS kasutajateks juurde põhiliselt eraisikutest uurijaid, kes otsisid ja leidsid infot oma kodukoha ja sellega seotud isikute kohta. Digiteerimata ja kirjeldamata fotosid jätkub, samamoodi jätkub veel FOTISe täiendamine (nt märksõnastamine). Tagasiside põhjal võib küll öelda, et oleme saanud endale vajaliku töökeskkonna ja loodetavasti pakume leidmisrõõmu nii sihiteadlikele uurijatele kui ka niisama internetis surfajatele!

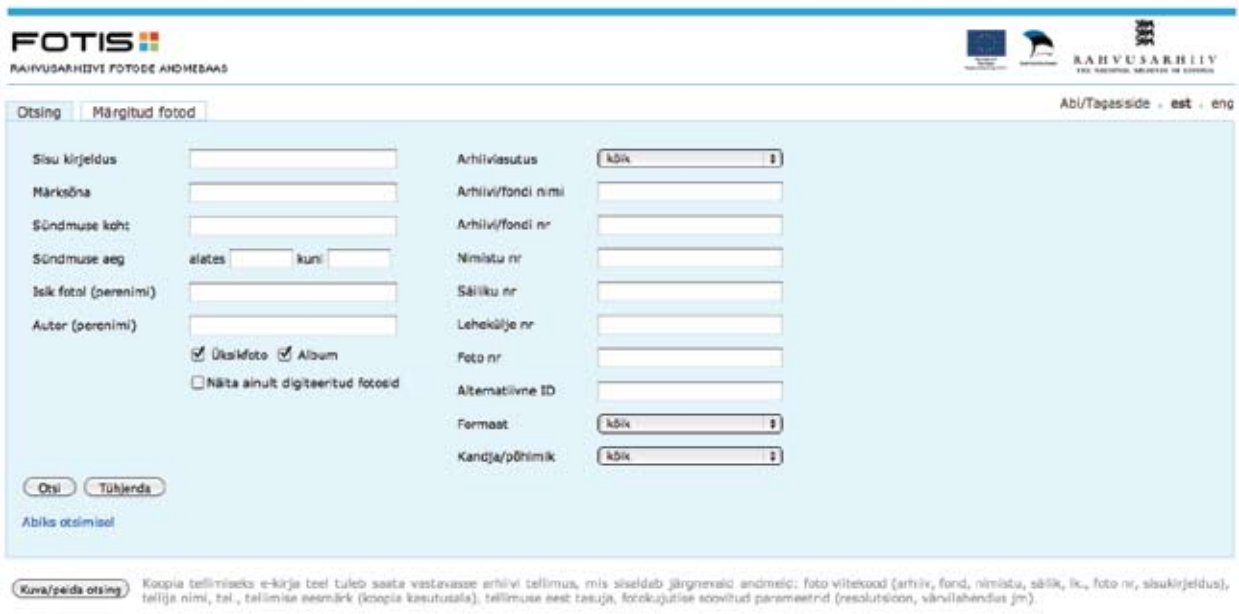

RAHVUSARHIIV
AJALOOARHIIVIOSAKOND
FOND NR 854
NIMISTU NR 2
SÄILIKU NR 3406 - 3411
AASTAD
KARP NR
RAHVUSARHIIV
AJALOOARHIIVIOSAKOND
FOND NR 854
NIMISTU NR 2
SÄILIKU NR 3399 - 3405
AASTAD
KARP NR
SARHIIV
OARHIIVIOSAKOND
NR 854
STU NR 2
LIKU NR 3383 - 3387
STAD
RP NR

Toivo Jullinen

HINDAMISTEGEVUSEST 2009–2010

Hindamispõhimõtete värskendamine

Rahvusarhiiv on hindamisküsimustele pööranud süstemaatiliselt tähelepanu oma loomise hetkest alates. 2002. aastal alustas tööd hindamispoliitika töörühm (juhatas Jaak Valge), järgmisel aastal valmis rahvusarhiivi hindamispoliitika ja 2004. aastal alustas tööd hindamiskomisjon. Esialgu seatud konkreetsemad eesmärgid saavutati järgnenud nelja-viie aasta jooksul ning seetõttu algatas hindamiskomisjon 2008. aastal hindamispoliitika uuendamise. Põhimõtteid arutati korduvalt nii hindamiskomisjonis kui ka kahel korral rahvusarhiivi nõukojas ning 2010. aasta 15. veebruaril need kinnitati kui rahvusarhiivi hindamispoliitika ja -strateegia. Senisest erinev on nüüd üldpõhimõtete eristamine nende saavutamiseks rakendatavatest hindamiskriteeriumitest, mis võimaldab selgemalt määratleda rahvusarhiivi kogumise ehk ühiskonna dokumenteerimise sihte ning nende saavutamiseks kasutatavaid abinõusid.

Viimase saja aasta jooksul on dokumentide hindamine nende arhiiviväärtuse väljaselgitamiseks muutunud arhiivide tegevuses üha olulisemaks. Mida aeg edasi, seda tähtsamaks muutub arhiivi jaoks **süstemaatiliselt korraldatud hindamistegevus.** *Ajal, kus uue ja dokumenteeritud info hulk kahekordistub aastaga, tuleb ka tõdeda, et enamik tekkivast on juba sünnihetkel väheväärtuslik või lausa mittevajalik. Seega ei tohiks enamik dokumentidest jõuda ka arhiivi.*

Suundumused hindamispraktikas

Üsnagi traditsiooniliselt vaatles 1998. aasta arhiiviseadus hindamist kui tegevust, mis üldiselt toimub asutuse või isiku algatusel ja tavaliselt selleks, et saaks vabaneda igapäevategevuseks mittevajalikest dokumentidest, andes need üle arhiivi (kui need hinnatakse arhiiviväärtuslikuks) või saades arhiivilt loa nende hävitamiseks. Selline tegevus on aga mõlemale poolele üsna töö- ja ajamahukas ning mingisugusegi ülevaate saamiseks ka arhiivi jaoks raskesti hallatav.

Rahvusarhiiv on oma praktikas juba aastaid juurutanud põhimõtet, mis võimaldab dokumente hinnata võimalikult suurte kogumitena ning nende elukäigu võimalikult varases faasis. Sellise tegevuse kirjeldamiseks on viimastel aastatel olnud kasutusel ka mõiste eelhindamine, mida iseenesest polegi ju vaja, sest hindamine on ikka hindamine, kuid teatud praktilistel kaalutlustel on mõistet kasutatud, et eristada seda tegevust senistes õigusaktides hindamise all kirjeldatud tegevustest ja toimingutest.

Varasemast säästlikumat lähenemist on levitatud ka laiemalt. 28. jaanuaril 2009 toimus rahvusarhiivi ja Tallinna linnaarhiivi hindamisalane ühisseminar. Arutleti põhimõtteliselt selle üle, millised on parimad võimalused hindamistegevuseks tingimustes, kus nii ajalist kui ka inimressurssi on üha vähem. Lepiti kokku, et praegu saab hindamise ainsaks eesmärgiks olla arhiiviväärtusliku teabe ülesleidmine tekkinud ja tekkivast teabemahust ning et kehtivat ja veidi vananenud õigusruumi tuleb hindajatel tõlgendada just sellest eesmärgist lähtudes. Siiski on kuni viimase ajani enamik hindamisotsuseid tehtud ikka arhiiviväärtuseta dokumentide kohta, lubades need hävitada.

Aastatel 2008–2010 tegutses kaks riigisekretäri poolt ellukutsutud töörühma (juhatas riigiarhivaar Priit Pirsko), mille töö tulemusena valmis arhiiviseaduse uuendamise kontseptsioon ja seaduseelnõu, mille riigikogu 17. veebruaril 2011 vastu võttis. 2011. aasta arhiiviseadus loob ka õiguslikul tasandil uue ja selgema olukorra. Seadus tunnustab arhiiviteoorias makrohindamisena tuntud põhimõtet, et teabe ülekülluse olukorras on mõistlik arhiiviväärtuslik teave välja selgitada, hinnates teabelooja tegevusvaldkonda (asendit ühiskonnas) ja tema poolt täidetavaid funktsioone. Selline põhimõte võimaldab teavet hinnata juba enne seda kandva dokumendi tekkimist ning arhiiv saab anda arhiiviväärtuseta teabe hävitamise loa ühe üldotsusega, mis säästab asutust ja arhiivi igakordsest hävitamiseelsest dokumentide hindamisest.

Üldhindamisotsused

Üldhindamisotsused on sellised otsused, mis tehakse ühesuguste ülesannete täitmisel või isegi ühesuguste asutuste tegevuses loodud või saadud dokumendisarjade ja -liikide hindamise käigus. Sellised otsused säästavad oluliselt hindajate aega ning aitavad ka ühtlustada rahvusarhiivi hindamispraktikat tervikuna. Üldhindamisotsuste koostamine on enamasti siiski pikaajaline protsess, mis eeldab head koostööd asutusega ning korras dokumendihaldust, sealhulgas ka stabiilset dokumentide liigitamise skeemi. Funktsioonide muutumine, ulatuslikud struktuurimuudatused või ka ebapüsiv liigitusskeem on tavaliselt asjaolud, mis hindamisprotsessi pikendavad ja keerulisemaks muudavad.

Viimaste aastate tähelepanuväärsemad üldhindamisotsused on olnud:

- linna ja valla ametiasutuste hallatavate asutuste määratlemine rahvusarhiivi kogumisallikatena (2009);
- finantsplaneerimise ja raamatupidamise arvestuse ning varade haldamise ja hoolduse käigus loodud teabe hindamine (2010);
- infoallikate ja IT haldamise käigus loodud teabe hindamine (2010).

Valmimisjärku on jõudnud personalidokumente käsitlev otsus. Rahuloluga võib tõdeda, et hindamisotsusteks on vormunud tegevused, mis algasid juba 2004. aastal.

Väga ulatuslik neist on kohaliku omavalitsuse asutusi käsitlev otsus. Linna ja valla ametiasutuste hallatavad asutused moodustavad sellest asutuste ringist, kellega rahvusarhiiv arhiiviseaduse kohaselt tegelema peab, umbes 2/3 (1918 asutust). Varem tähendas see rahvusarhiivile suurt hulka kooskõlastusi dokumentide hävitamiseks. Hindamisotsus sedastas, et nimetatud asutused ei loo riigi ja ühiskonna toimimise seisukohalt olulist teavet, nad ei kujunda omavalitsuspoliitikat ega halldusprotsesse, nende poolt tekkinud dokumendid üldjuhul ei sisalda teavet, mis oluliselt täiendaks teadmisi ja arusaamisi Eesti ühiskonnast. Piisav teave nende asutuste funktsioonide kohta säilib kohalike omavalitsuste endi dokumendihalduses või teistes mäluasutustes (peamiselt muuseumides). Praegu pole nende asutuste dokumentide hävitamiseks eraldamist enam vaja rahvusarhiiviga kooskõlastada.

Eelmärgitud üldhindamisotsused määratlevad dokumentide arhiiviväärtuse ka etteulatuvalt. Nüüdsest, kui asutuste põhi- ja tugifunktsioonid on hinnatud, on neil võimalik planeerida küllaltki suure osa teabe haldamist ilma rahvusarhiivilt eraldi hindamist taotlemata. Ühelt poolt see üha vähendab rahvusarhiivi (eriti hävitamiseks eraldamise asjus) saabuvate hindamistaotluste arvu, võimaldades seega efektiivsemat riigihaldust. Teisalt aga loob vajaduse asutusi nõustada ja juhendada hindamisotsuste rakendamisel ning dokumentide hävitamise dokumenteerimisel. Nõustamine üldhindamisotsuste rakendamiseks ja neist arusaamiseks on muutunud arhiivide igapäevategevuseks.

Tänu üldhindamisotsustele on hindamistaotluste ja **üksikotsuste arv** *silmatorkavalt vähenenud. 2010. aastal vormistati rahvusarhiivi koosseisu kuuluvates arhiivides* **546** *hindamisotsust. Ainult paar aastat varem (2008) oli see arv oluliselt suurem –* **8181**.

Tänu üldhindamisotsustele on hindamistaotluste ja üksikotsuste arv silmatorkavalt vähenenud. 2010. aastal vormistati rahvusarhiivi koosseisu kuuluvates arhiivides 546 hindamisotsust. Ainult paar aastat varem (2008) oli see arv oluliselt suurem – 8181. Langustrend jätkub.

Peale tugifunktsioonide on rahvusarhiiv hinnanud ka ühiskonnale oluliste ametiasutuste põhitegevuse käigus tekkivaid dokumente. Põhifunktsioonide hindamise kogemus on oluline ka seetõttu, et võimaldab saadud kogemust laiendada juba suuremale asutuste rühmale ning liikuda põhitegevuse käigus loodud või saadud dokumente käsitlevate üldhindamisotsusteni. Samal ajal loob asutuse kõigi funktsioonide üheaegne hindamine ka asutusele endale selgema pildi oma dokumendihaldusest. Praeguseks on hinnatud näiteks presidendi kantselei, riigikantselei, maavalitsuste ja veel mitme valitsusasutuse põhitegevuse dokumendid. Hindamine on käsil Eesti Pangas ja ministeeriumites.

Eripalgelisi hindamisi

Tavalise igapäevahindamise ja ulatuslike üldotsuste ettevalmistamise kõrval puutub arhiivirahvas kokku ka veidi eripalgelisemate juhtudega. Hea näide ajakirjanduse, asutuse ja avaliku arhiivi koostöö kohta võiks olla 2007. aasta aprillirahutuste ajal häirekeskusesse tehtud hädaabikõnede salvestused. Ajakirjanik Tarmo Vahteri (Eesti Ekspress) vihje ajel hinnati huvipakkuva perioodi (21. aprillist kuni 9. maini) kõnesalvestised arhiiviväärtuslikuks. Põhjenduseks oli, et rahutuste ajal häirekeskusesse tehtud hädaabikõned võivad olla väärtuslik ajalooallikas, kajastades inimeste suhtumist ja hinnanguid sel ühiskonna kriisiperioodil. Tavakorras oleks need aasta möödumisel hävitatud.

Arhiiviväärtus otsustati anda Eesti Teaduste Akadeemia valduses olevatele kodu-uurimise komisjoni dokumentidele aastatest 1958–1976. Hinnatud dokumendid kajastavad kodu-uurimistöö korraldamist neil aastatel, andes teavet Eesti kultuuripärandi säilitamisega seotud laialdase kodu-uurimusliku tegevuse kohta.

Eesti taasiseseisvumisperioodil tekkinud laevafirmade dokumendid on säilinud väga ebaühtlaselt, seetõttu said arhiiviväärtuse AS Tallinna Sadama arhiivis säilitatavad munsterrollid ja laevade ülddeklaratsioonid aastatest 1988–1996.

Eripalgelisematest juhtudest võib mainida veel kinnistusraamatu hindamist, omandireformi registrite hindamist ning statistikaameti dokumentide hindamist. Kinnistusraamatu (koosneb kinnistustoimikutest, -registritest ja -päevikutest) hindamise käivitajaks oli justiitsministeeriumi algatatud kinnistustoimikute digiteerimise projekt, mille järel muutuvad pabertoimikud ministeeriumi jaoks kasutuks. Samal ajal on tegemist osaliselt ajaloo- ja kultuuriväärtusega teabega ja seetõttu anti arhiiviväärtus kinnistustoimikutele (sõltumata teabekandjast) ning kinnistusregistri elektroonilistele registriosadele, mis tulevikus leiavad koha rahvusarhiivis. Arhiiviväärtuse said ka omandireformi registrid (täpsemalt rahvakapitali obligatsioonide register ja erastamisväärtpaberite keskregister), mis on heaks allikaks erastamisprotsessi uurimisel.

Statistikaameti kuni 2004. aastani loodud dokumentide hindamine on eripärase ja väga mahuka andmemassiivi tõttu kujunenud rahvusarhiivile proovikiviks. Otsustamine seisab alles ees, kuid ekspertarvamuse kujundamiseks on alustatud head koostööd Eesti demograafia instituudiga.

Hetkemured ja tulevikuootused

Kuigi dokumendihalduse tase avaliku sektori asutustes on märksa parem kui veel tosinkond aastat tagasi, tuleb üllatuslikult mitmel pool asutusi endiselt juhendada ka kõige elementaarsemas – nõuetekohaste hävitamisaktide vormistamisel. See näitab, et dokumendihalduse personali ametialane tase on kohati väga ebaühtlane. Probleemseks on osutunud ka põhifunktsioonide dokumendisarjade ebatäpne või selgusetu pealkirjastamine – pealkirjad ei vasta sisule ja on tihti eksitavad. Aga eks siin aitab pidev selgitamine ja nõustamine.

Uue ja kindlama aluse tuleviku jaoks loob uus, 2011. aasta arhiiviseadus, mis selgelt annab rahvusarhiivile ülesande ja ühtlasi ka õiguse määratleda esmalt need ühiskonna jaoks olulised avalikke ülesandeid täitvad asutused ja isikud, kelle tegevuse käigus tekib arhiiviväärtuslikku teavet, ning siis hindamise teel selgitada välja selle arhiiviväärtuslik osa.

Uus arhiiviseadus annab rahvusarhiivile ülesande ja ühtlasi ka õiguse määratleda esmalt need ühiskonna jaoks olulised avalikke ülesandeid täitvad asutused ja isikud, kelle tegevuse käigus tekib **arhiiviväärtuslikku** *teavet, ning siis hindamise teel selgitada välja selle arhiiviväärtuslik osa.*

IX
122
IX
123.

Kaja Pullonen, Ruth Tiidor, Janis Tobreluts

KOOSTÖÖ KIRIKUARHIIVIDE KAITSEL

Arhiivi vaade

Ajaloo keerdkäikudes on kirikuarhivaalide saatus olnud erinev, osa neist on kogudustes, osa arhiivides, osa hävinud või teadmata kadunud. Saamaks ülevaadet kirikuarhiivide olukorrast ja paiknemisest ning nende säilimiseks tarvilike tööde kavandamiseks on kirik ja arhiiv jõud ühendanud. Juba 1994. aastal sõlmiti Eesti ajalooarhiivi ja EELK konsistooriumi vahel koostööleping informatsiooni vahetamiseks ja koguduste arhiivide visiteerimiseks.

Läbimurdeks võib pidada EELK konsistooriumi arhivaari Janis Tobrelutsu tööd Viljandi Pauluse koguduses. Rahvusarhiivi poolt eraldatud toetus võimaldas tema tööd laiendada üle Eesti, et kaardistada-kirjeldada koguduste arhivaale. Kohe alustas ka ajalooarhiiv koguduste säilitusalast nõustamist kirikuarhiivide hoidmise küsimustes, esineti Harju praostkonna infopäeval ning konsistooriumi tellimusel hinnati kirikule kuuluvate käsikirjade ja trükiste seisundit, konserveerimisprobleeme ja -vajadust. Samade tegevustega jätkatakse siiani.

Kehtiv koostööleping rahvusarhiivi ja EELK konsistooriumi vahel sõlmiti 2005. aastal. Koostööd arendatakse arhivaalide hoidmise tingimuste ja füüsilise seisundi parandamise, kasutamise ja juurdepääsu loomise, arhiivide moodustamise ja asjaajamise korraldamise alal. Kontakti hoidmine on ajalooarhiivi asutuste osakonna ülesanne, kuid koostööga on seotud kõik ajalooarhiivi osakonnad. Korrapäraselt toimuvad koostööpartnerite kohtumised jooksvate küsimuste arutamiseks. 2006. aastal avas konsistoorium sihtkonto, millele laekuvaid annetusi saab suunata kogudustes asuvate kirikuarhivaalide seisundi parandamiseks. 2007. aastal toimus Tormas teabepäev Tartu praostkonna õpetajatele ja nõustati konsistooriumi elektroonilisele dokumendihaldusele üleminekul.

2008. aastal sõlmiti leping kogudustes asuvate kirikuraamatute mikrofilmimiseks. Põhitähelepanu on perekonnaloolise teabe säilimisel ja sellele juurdepääsu võimaldamisel. Arhiivi valdusesse jäävad tagatis- ja kasutuskoopiad, originaalid on kiriku omand. Töö käigus on kavas mikrofilmida *ca* 1740 kirikuraamatut, mille pidamist on alustatud enne 1945. aastat. Tartu praostkonna (16 koguduse 431 raamatut) ja Põltsamaa koguduse raamatud on kasutusosakonna abiga Saaga kaudu kättesaadavad alates 2009. aastast. Võru praostkonna arhivaalid (138) jõuavad uurijateni 2011. aastal.

Kehtiv koostööleping rahvusarhiivi ja EELK konsistooriumi vahel sõlmiti **2005. aastal.**

Kokku on koostöölepingu raames **nelja aasta vältel** *valmistatud* **76 605** *kaadrit ehk* **93** *rulli mikrofilmi. Digiteeritud on mikrofilme kahel aastal, kokku* **71 287** *kujutist failimahuga* **52** *GB. Skannimisele on kulunud ajalooarhiivi tagatisfonditalituse töötajail ligikaudu* **250** *töötundi aastas.*

Arhivaalide laenutamiseks külastavad Janis Tobreluts ja asutuste osakonna arhivaar Ave Märjama kogudusi, raamatud tuuakse arhiivi, nende kirjeldusi täpsustatakse ja need sisestatakse Saagasse. Ette tuleb ka üllatusi, sest nii mõndagi raamatut, mis kunagi koguduses kirjeldatud, ei õnnestu kohe leida või tuleb riiulinurgast või mõne külainimese kodust ootamatut lisa.

Originaalide tagasiviimine koguduste kehvadesse hoiutingimustesse on koostöö üks valupunkte. Ebastabiilsed hoiutingimused muudavad konserveerimisele kulutatud ressursside kasutamise otstarbekuse küsitavaks. Arhiivi vanema osa säilitamine nõuetekohases hoidlas pikendab oluliselt arhivaalide eluiga. Jõudumööda ongi kirik hakanud neid koondama Tallinna konsistooriumi arhiiviruumidesse.

Tagatis- ja kasutuskoopiate valmistamine

Kirikuraamatute kordategemisse ning kasutus- ja tagatiskoopiate valmistamisse on märkimisväärse panuse andnud kõik ajalooarhiivi säilitusosakonna talitused: materjale valmistavad filmimiseks ette konserveerimistalituse konservaatorid, mikrofilmivad ja filme skannivad tagatisfonditalituse operaatorid ning mikrofilmid märgistavad, ümbristavad, koostavad topograafia ja paigutavad filmikarbid ajalooarhiivi mikrofilmihoidlasse Vahi tänava arhiivihoones hoiutalituse fondihoidjad. Digitaalsete säilitusfailide arhiveerimise ning Saaga keskkonda kasutusfailide valmistamise eest kannab hoolt digitaalarhiivibüroo.

Filmitavate materjalide ettevalmistamise töö on tavapäraselt tähendanud paberilehtede puhastamist, deformeerunud või kokkumurtud lehtede sirutamist ja rebendite parandamist või erandjuhtudel ka põhjalikumat konserveerimist – külmutamist, desinfitseerimist, vanade, ebasobivate paranduste eemaldamist ja paberi parandamist. Ettevalmistustööde maht aastate lõikes on olnud järgmine:

2007 – 242 säilikut, 23 797 lehte;
2008 – 43 säilikut, 5590 lehte;
2009 – 109 säilikut, 20 673 lehte;
2010 – 22 säilikut, 4284 lehte.

Mikrofilmitud on koguduste meetrikamaterjale:

2007 – 23 rulli, 17 971 kaadrit;
2008 – 22 rulli, 17 262 kaadrit;
2009 – 36 rulli, 31 247 kaadrit;
2010 – 12 rulli, 10 125 kaadrit.

EELK vaade

Alates 2000. aastast on EELK saanud oma arhiivide kirjeldamiseks ja füüsiliseks korrastamiseks kasutada rahvusarhiivi eelarvest eraõiguslikele juriidilistele isikutele eraldatud toetust. See on olnud stiimuliks ja abiks konkreetsete tegevuste plaanimisel ja tööde teostamisel. Nii kirjeldati aastatel 2000–2005 konsistooriumi, praostkondade ja koguduste valduses olev arhiivivara. Kirjeldustöö tulemusel on teada, et kiriku valduses on *ca* 30 000 arhivaali 16. sajandist tänapäevani. 2006. aastast on toetussummat kasutatud arhiivide füüsilise seisundi parandamiseks.

Toetuse abil on kirik Tallinnasse konsistooriumi arhiivi koondanud praostkondadest ja kogudustest kehvades säilitustingimustes või hävimisohus olnud arhivaale. Kohapealt on ära toodud näiteks Järva-Madise, Mehikoorma, Piirsalu, Pärnu Nikolai, Rannu, Sindi, Tahkuranna, Tallinna Jaani, Vahastu jt koguduste ning Lääne-Harju, Narva-Alutaguse, Tallinna, Viru ja Võru praostkonna arhivaale. Kirjeldatud ja füüsiliselt korrastatud on kümnete arhiivimoodustajate arhivaalid, mis asusid Tallinna toomkiriku ajaloolises raamatukogutoas.

Hindamatu väärtusega oli ajalooarhiivi säilitusosakonna panus Kuressaare Laurentiuse koguduse arhivaalide päästmisel. Juunis 2007 koliti Kuressaare koguduse arhiiv kiirustades ajaloolisest pastoraadist vastrenoveeritud kogudusemaja keldrisse uude arhiiviruumi. Ruum osutus aga liiga niiskeks ning suur osa väärtuslikest köidetest sai lühikese aja jooksul niiskus- ja hallituskahjustusi. Kogudus suutis protokolli-, meetrika- ja personaalraamatud oma jõududega hävingust päästa, kuid 72 arhivaali tuli toimetada ajalooarhiivi säilitusosakonna spetsialistide töölauale. Praegu asuvad Kuressaarest toodud ja korda saanud arhivaalid konsistooriumi arhiivis Tallinnas.

Laabunud on EELK ja ajalooarhiivi koostöö kirikuarhivaalide säilitamisel ja digitaalselt kasutatavaks tegemisel. Projekt jätkub ja ilmselt saavad kiriku valduses olevad avalikkusele enam huvi pakkuvad kirikuraamatud kümnekonna aasta jooksul Saagas kasutatavaks. Nii saavad kirikuarhiivid olla abiks meie maa ja rahva loo talletamisel ja uurimisel.

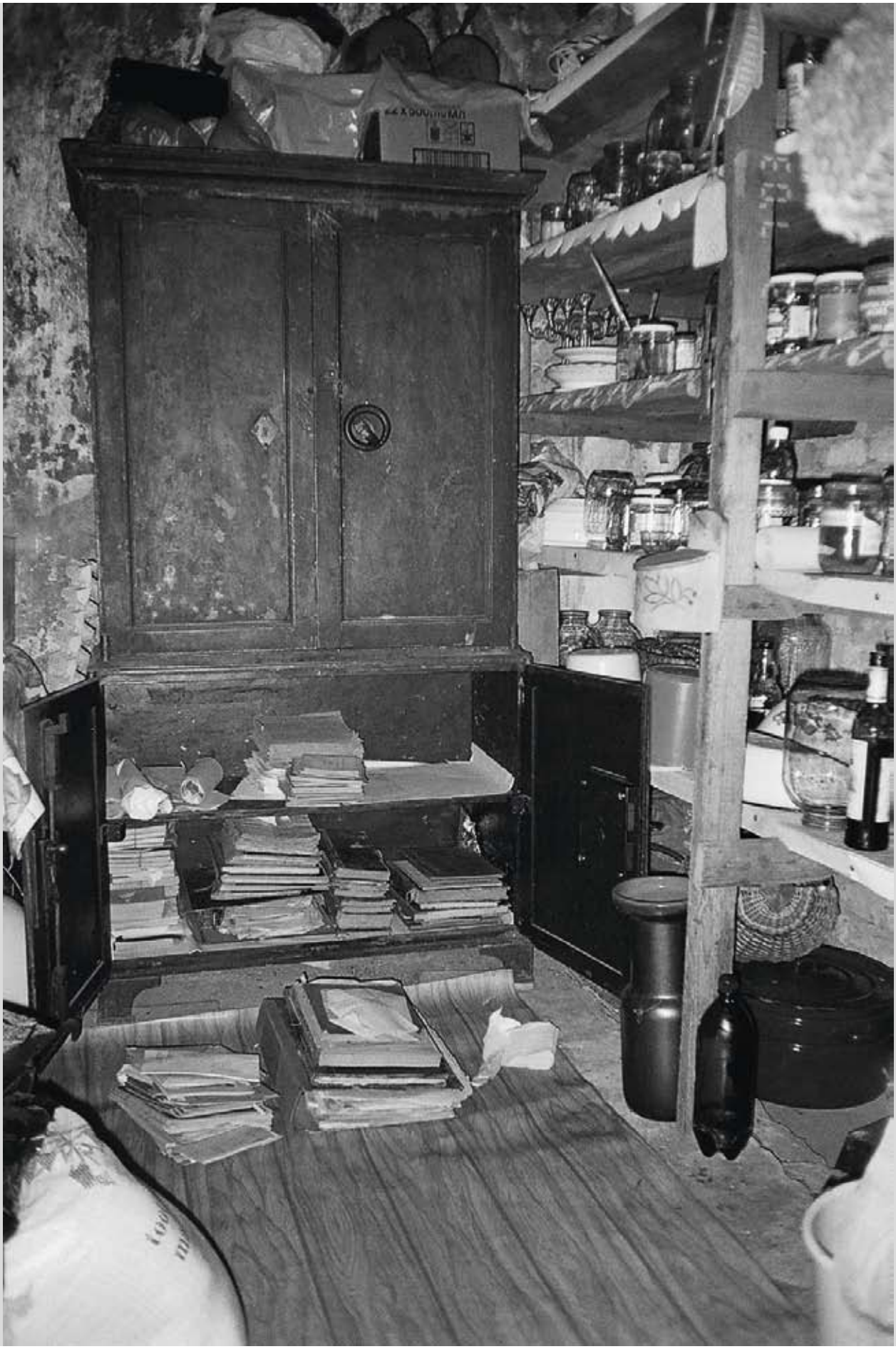

Tarvo Kärberg, Ülle Narits

ESIMESE AMETLIKU DIGITAALDOKUMENTIDE ÜLEANDMISE KÄIK

21. mail 2009 lõppesid presidendi otsuse alusel Urve Palo volitused rahvastikuministrina. Valitsus jaotas ministri ülesanded sotsiaalministeeriumi, kultuuriministeeriumi, haridus- ja teadusministeeriumi ning regionaalministri (siseministeeriumi) vahel. Rahvastikuministri büroo arhiivi haldamise ja säilimise eest jäi hoolt kandma riigikantselei.

15. aprillil 2010 selgitati riigiarhiivi hindamisotsusega nr 194 välja rahvastikuministri büroo arhiiviväärtuslik aines. Et rahvusarhiiv oli loonud arhiveeritavate dokumentide ettevalmistamiseks tarkvaralise abivahendi, universaalse arhiveerimismooduli (UAM), mis oli juba varem riigikantseleis juurutatud, siis otsustati kasutada seda vahendit ka rahvastikuministri büroo arhiiviväärtuslike dokumentide üleandmiseks rahvusarhiivi. Peale selle, et asutus saab üleandmiseks eraldatud arhiiviväärtuslikke dokumente ja nende kirjeldusi UAMi abil kergemini säilitamiseks sobivale kujule viia ning rahvusarhiivi edastada, on UAMi abil võimalik luua ka paberarhivaalide kirjeldusi. Rahvastikuministri büroo dokumentide arhiveerimisel oligi just see asjaolu väga oluline, sest osa arhiiviväärtuslikust ainesest oli paberil ja osa digitaalne.

Projekti järgmine samm oli arhiiviskeemi koostamine. Aluseks võeti riigikantselei dokumendihaldussüsteemis olev dokumentide liigitamise skeem. Skeem laeti UAMi, täpsustati sarjade pealkirju sisu järgi ning esitati rahvusarhiivile kooskõlastamiseks.

Rahvastikuministri büroo arhiiviskeemi moodustasid üks funktsioon ja kuus sarja. Riigikantselei arhiiv tähistati riigiarhiivi fondiloendi järgi numbriga 5040 ning selle allarhiiv «Rahvastikuministri büroo» numbriga 2.

Kui arhiiviskeem oli rahvusarhiiviga kooskõlastatud, hakati lisama ainest, mis koosnes rahvastikuministri büroo kirjavahetusest, valitsuskomisjonide dokumentidest ja ministri

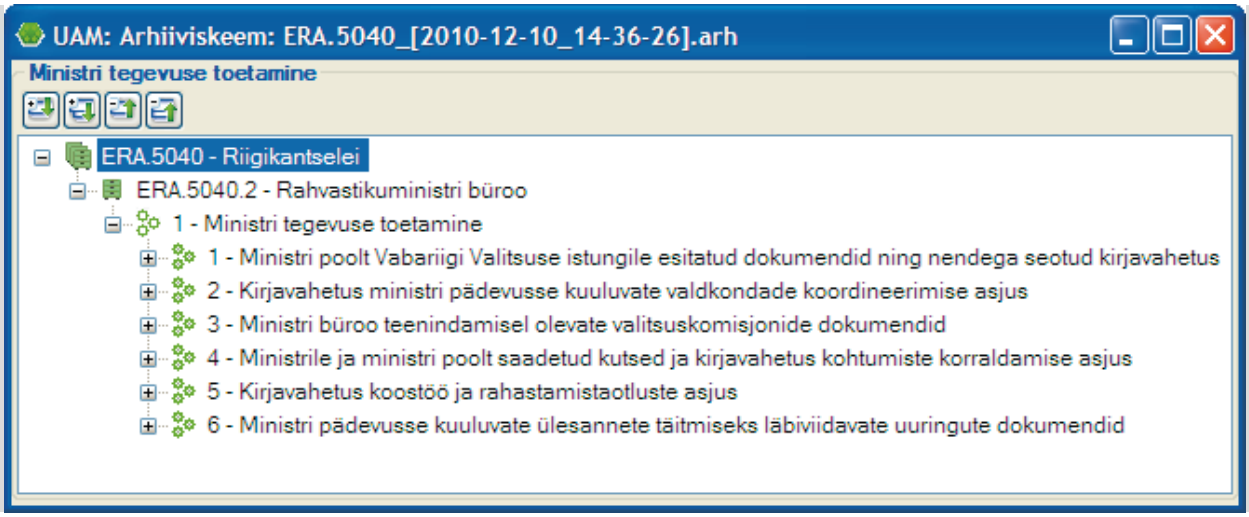

pädevusse kuuluvate ülesannete täitmiseks tehtud uuringute dokumentidest.

Ainult paberkandjal olevate dokumentide kirjeldused sisestati UAMi käsitsi. Kaks sarja («Ministri poolt Vabariigi Valitsuse istungile esitatud dokumendid ning nendega seotud kirjavahetus», «Kirjavahetus ministri pädevusse kuuluvate valdkondade koordineerimise asjus») sisaldasid aastatel 2007–2009 digitaalsena sündinud dokumente, mida oli seni säilitatud riigikantselei dokumendihaldussüsteemis GoPro. Need digitaalsed säilikud laeti UAMi automaatselt. Säilikutes olevad dokumendid sisaldasid omakorda mitmesugustes vormingutes faile (näiteks ddoc, doc, pdf, csv, txt, xml, rtf). Et kõik failid ei olnud arhiivivormingus, siis nad migreeriti ja rahvusarhiivile anti üle nii originaal- kui ka migreeritud failid. Enne lõplikku edastamist vormistati arhiivinimistu, mis kooskõlastati riigiarhiiviga.

Projekt kulmineerus 10. detsembril 2010, kui UAMis olevad digitaaldokumendid ja nii digitaaldokumentide kui ka pabersäilikute kirjeldused kanti dokumendivahetuskeskuse kaudu üle rahvusarhiivi. Järgnes vastuvõetud arhivaalide kontroll, mille lõppedes kanti digitaalsed arhivaalid rahvusarhiivi hoiusüsteemi ja paberalusel olevad säilikud toimetati riigiarhiivi hoidlasse. Rahvusarhiivi jõudis 302 säilikut, neist 192 pabersäilikut, 105 digitaalset säilikut (sh 232 digitaalset dokumenti ja 493 faili) ja viis laserplaati. 27. detsembril 2010 vormistati arhivaalide üleandmis-vastuvõtmisakt nr 166.

Et digitaalarhiivi arendamine veel kestab ja digitaalarhiivis säilitatavale materjalile juurdepääsu tagamise infosüsteemi loomine on kavandatud aastatesse 2011–2012, siis saavad rahvusarhiivile üleantud dokumendid kehtivate juurdepääsupiirangute alusel kättesaadavaks 2011. aastal arhiivi infosüsteemi kaudu: http://ais.ra.ee/.

Rahvastikuministri büroo dokumentide üleandmine on kindlasti üks olulisi verstaposte rahvusarhiivi digitaalarhiivindusega seotud tegevustes, sest tegemist oli esimese ametliku digitaaldokumentide vastuvõtmisega. Kuni selle ajani oli arhiiv vastu võtnud ainult paberkandjal olevaid arhivaale ja digitaaldokumentide vastuvõttu vaid testinud. Põhjalikust testimisest hoolimata esines ka tehnilisi tõrkeid, kuid need õnnestus tänu osaliste väga heale koostööle operatiivselt likvideerida. Riigikantselei ja rahvusarhiivi arhivaaride tihedat suhtlemist nõudis ka arhiivinduslik korrastus- ja kirjeldustöö, kuid selline koostöö kuulub arhivaalide üleandmise juurde ka siis, kui üle antakse ainult paberkandjal olevaid arhivaale.

Et kavandatud eesmärk sai plaanipäraselt täidetud, võib projekti kulgu pidada edukaks. Edaspidi muutub digitaalarhivaalide üleandmine tavalisemaks ja UAM kujuneb igapäevaseks abivahendiks paljudel üleandmistel ning arhiivi igapäevatöös.

Rahvastikuministri büroo dokumentide üleandmine on kindlasti üks olulisi verstaposte rahvusarhiivi tegevustes, sest tegemist oli **esimese ametliku** *digitaaldokumentide vastuvõtmisega.*

VII 216
VIII 217
VIII 219
VII 220.
VIII 221.
VIII 222.
3
IX 11.
IX 12.
IX 13.
IX 14.
IX 17.
4

Hanno Vares

RAHVUSARHIIVI UUED JUHISED

Aastaid 2009 ja 2010 võib kohalikus arhiivinduses iseloomustada erinevate märksõnadega, kuid kindlasti võib neid nimetada ka uute juhiste aastateks. Õigupoolest küll juhiste uuendamise aastateks, sest peamine töö seisnes viis kuni seitse aastat tagasi läbi töötatud ja kirja pandud dokumendi- ja arhiivihalduse valdkondade ajakohastamises. Tööga otseselt seotud kolleegid on neid uusi väljaandeid nimetanud rahvusarhiivi juhiste uueks põlvkonnaks, mis on ehk liiga kõlav, või siis «taibude keeles» juhiste versiooniks 2.0, mis pole ka päris täpne. Igatahes on kahe aasta jooksul ilmunud neli rahvusarhiivi juhist, mis väärivad tutvustamist.

Milleks uued juhised?

Esiteks muidugi muudab digitaalajastu võidukäik, milles arhiividki paratamatult kaasa löövad, kogu kirjapandu vananenuks juba kirjapaneku hetkel. See on vana tõde, mis eriti puudutab nõuandeid ja soovitusi, mida juhistega saab jagada. Konkreetsemalt: nullindate alguses rahvusarhiivilt ilmunud nõuanded ja soovitused jäid liialt paberikeskseks. Riigi tasandil asuti siis alles mõtlema sellistele märksõnadele nagu elektrooniline dokumendihaldus, paberivaba asjaajamine, digitaalarhiiv.

Teiseks on nn esimese põlvkonna juhised kirja pandud ajal, kui nii rahvusarhiivil kui ka asutustel puudusid kogemused arhiivinduse uutes töölõikudes, mille sätestasid 1998. aasta arhiiviseadus ja arhiivieeskiri. Kõigepealt meenuvad siin dokumentide loetelu, arhivaalide loetelu, arhiiviskeem, ohuplaan ning uues tähenduses arhiivinimistu.

Kolmandaks ei maksa unustada, et rahvusarhiivi uued rakendused, nagu näiteks arhiivi infosüsteem (AIS) ja universaalne arhiveerimismoodul (UAM), eeldavad teatavat koostalitusvõimet ning seda mitte ainult asutuste dokumendihaldussüsteemidega, vaid ka asutuste personaliga.

Neljas põhjus seisab esimesest kolmest eemal ja pole nii palju sõltunud aja vaimust. Nimelt kurtsid kasutajad vanades juhistes kasutatud terminoloogia ebaühtluse ja järjekindlusetuse üle, probleeme tekitas ka juhiste erinev ülesehitus.

Töö käik

Töö juhistega on alati olnud ja on praegugi võrdlemisi aeganõudev tegevus, mis hõlmab konkreetse, sisusse puutuva töö kõrval arutelusid arhiivis sees ja väljaspool arhiivi, kooskõlastusringe sihtrühmadega, keeletoimetust, küljendust, kujundust, kuni trükkimiseni välja. Selles polnud midagi üllatuslikku, sest nii oli see ka esimeste rahvusarhiivi juhistega. Seega, kuigi juhised ilmusid aastatel 2009–2010, algas töö nendega tunduvalt varem.

2007. aasta septembris tuli kokku töörühm, kelle ülesanne oli koostada asutustele juhiseid, kuidas 1) hallata dokumente ja arhiive kuni nende hävitamise või üleandmiseni, 2) arhiive üleandmiseks korrastada ja kirjeldada, 3) audiovisuaalseid arhivaale digiteerida ja digitud arhi-

vaale säilitada. Käskkirjaga määrati töörühma liikmeteks Pille Noodapera, Kaja Pullonen, Ivi Tomingas ja siinkirjutaja, *de facto* aga oli töörühmas kokku 14 kolleegi, kelle erialateadmised olid asendamatud.

Ilmunud juhised

2009. aasta oktoobris ilmus juhis «Arhivaalide üleandmine», mis asendas 2003. aastal ilmunud samateemalise vihiku. Juhis annab rahvusarhiivi kogumisallikatele soovitusi arhiiviväärtusega arhivaalide korrastamiseks ja kirjeldamiseks, et neid arhiiviseaduse ja arhiivieeskirja nõuete järgi rahvusarhiivi üle anda. Erinevalt vanast juhisest ei leia kasutaja nende kaante vahelt füüsilise korrastamise teemat, sest otstarbekam oli see avaldada eraldi vihikuna. Peamiselt käsitletakse siin arhiiviskeemi ja nimistu koostamist ning selgitatakse arhivaalide üleandmisega seotud toiminguid.

Sama aasta novembris valmis uuendatud juhis «Dokumendi- ja arhiivihaldus», mis annab riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustele kohati õpikulaadses vormis soovitusi dokumentide ja arhiivide haldamiseks. Juhises on muu hulgas püütud senisest paremini avada mõistet funktsioonide analüüs ja detailsemalt räägitud liigitusskeemi olemusest. Juhises on arvestatud ka värske standardiga ISO/TR 26122:2008 «Informatsioon ja dokumentatsioon. Tööprotsesside analüüs dokumentide haldamiseks», mis on saadaval ka eestikeelsena.

2010. aasta mais ilmus juhis «Arhivaalide hoid, säilitamine ja füüsiline korrastamine», kus on esimest korda ühtede kaante vahele koondatud arhiivipüsivate materjalide, füüsilise korrastamise (sh arhiivikarbid, -kaaned, -mapid, -ümbrikud) ja säilitusnõuete (sh hoidlate sisustus ja keskkonnatingimused) temaatika. Juhis on mõeldud eelkõige neile asutustele, kus tekib arhiiviväärtuslikku teavet, kuid laiemalt ka kõigile mäluasutustele.

Sama aasta detsembris ilmus juhis «Veekahjustustega arhivaalide käsitsemine», mille koostamine ei kuulunud küll 2007. aastal loodud töörühma ülesannete hulka, kuid mis väärib kindlasti äramärkimist. Juhis annab panuse tõhustamaks valmisolekut õnnetusjuhtumiteks, veeavariideks ja üleujutusteks, mille oht on aktuaalne nii Eestis, Euroopas kui ka terves maailmas.

Audiovisuaalsete arhivaalide digiteerimist ja säilitamist käsitlevaid juhiseid praegu veel koostatakse. Kõik ülalmainitud juhised on ilmunud paberväljaandena, mida saab mõistliku summa eest osta rahvusarhiivi veebipoest. Digitaalsel kujul on juhised tasuta kättesaadavad rahvusarhiivi kodulehel.

Juhistest saadav kasu

Juhiste väljaandmisest saadav kasu on kahesugune. Esiteks muidugi loodavad arhivaarid, et tänu juhistele (ja muidugi mitte ainult neile) jõuab asutustes tekkiv kultuuripärand rahvusarhiivi võimalikult kvaliteetsena, sellisena, et seda saaksid kasutada arhiiviuurijad nii praegu kui ka tulevikus.

Teiseks on vähemalt sama oluline, et arhivaarid saaksid aeg-ajalt uuesti ja põhjalikult arutleda arhiivinduslike tegevuste üle, neid taas lahti mõtestada ning aja nõuetele kohandada. Uue põlvkonna juhiste loomisel peetud arutelud ja tehtud otsused on kindlasti mõjutanud seda, milline on uus arhiiviseadus ja milliseks kujuneb uus arhiivieeskiri.

Kristi Lemmik

ASUTUSTE KOOLITAMINE

Rahvusarhiiv on asutuste dokumendi- ja arhiivihalduse spetsialiste koolitanud 2007. aastast alates. Algusaastatega võrreldes oli 2009. ja 2010. aastal koolituste maht mõnevõrra tagasihoidlikum. Põhjus on ühest küljest asutuste viimastel aegadel kõhnunud rahakotis, mis on mõistagi kahandanud ka tasulistel koolitustel osalejate arvu. Teisalt on arhiivitöötajate koormus ajutiselt eemalviibivate kolleegide asendamise vajaduse tõttu suurenenud, mistõttu pole olnud võimalik kõikide valdkondadega varasemaga võrreldavas mahus tegelda ning lõivu on tulnud maksta ka avatud koolituste osas.

Ühtekokku toimus 2009. ja 2010. aastal 11 avatud koolitust, mis on eespool nimetatud põhjustel rohkem kui kolmandiku võrra vähem kui kahel esimesel hooajal. 2009. aastal võttis meie koolitustest osa 82 asutust, 2010. aastal 54, osalejaid oli vastavalt 94 ja 73. Aastatega 2007 ja 2008 võrreldes on langenud eeskätt osalejate arv, osalenud asutuste hulk on kahanenud vähem. Seda võib selgitada tõsiasjaga, et kui n-ö headel aegadel saadetakse asutusest ühele ja samale koolitusele mitu inimest, siis kitsamates oludes piirdutakse ühe esindajaga, kellelt loodetakse kuuldud teadmiste jagamist kolleegidelegi. Rasketest aegadest hoolimata pole tulnud ühtki asutustele suunatud koolitust osalejate nappuse tõttu ära jätta. Huvilisi on jagunud nii juba varem kavas olnud kui ka päris värskete teemade puhul.

2009. *aastal pakkusime avatud koolitusi esimest korda neile asutustele, kes ei kuulu rahvusarhiivi kogumisallikate hulka.*

2009. aastal pakkusime avatud koolitusi esimest korda neile asutustele, kes ei kuulu rahvusarhiivi kogumisallikate hulka ning kellel on rahvusarhiivi hindamisotsuse kohaselt voli oma dokumente lihtsustatud korras hävitada. Sihtgrupi huvi dokumendi- ja arhiivihalduse koolituse vastu osutus oodatust suuremaks, mistõttu ühele planeeritud üritusele lisandus peagi teine ning 2010. aastal veel kolmaski. Veidi tavatu oli seejuures ka koolituste toimumise koht – traditsioonilise Tallinna ja Tartu asemel Rakvere. Suur osalushuvi ning tänulik tagasiside olid kinnituseks, et koolitajate pingutused läksid asja ette. Heameelega tõdeti, et rahvusarhiiv ei jäta «väikseid» tähelepanuta, aga oluliseks peeti ka koolituse toimumise kohta ja soodsat hinnaklassi. Ehk võiks tulevikus ka kohalikele omavalitsustele koolitusi korraldada Tallinna ja Tartu asemel näiteks Pärnus, Haapsalus või Valgas.

Kogumisallikatele pakkusime nii juba traditsioonilist dokumendi- ja arhiivihalduse õpet kui ka päris uusi koolitusi. Tõsi küll, ka kõik traditsiooniline polnud alati päris traditsiooniline. Näiteks kasutasime klassikalise dokumendi- ja arhiivihalduse koolituse puhul ära oma eelise teiste samas valdkonnas tegutsevate koolitusfirmade ees ning tõime koolituse fookusesse arhiivijärelevalve käigus sagedamini esile kerkinud kitsaskohad ja vajakajäämised. Osalejad kogunes koguni kahe koolituse jagu.

Päris uued koolitused jõudsid koolituskavva 2010. aastal: tutvustasime universaalse arhiveerimismooduli (UAM) võimalusi ja toimimist ning tegime mõtteharjutuskoolituse funktsioonide analüüsi ja sellest lähtuvalt dokumentide loetelu koostamise teemal. Uustulnukad kujunesid ka üsna populaarseks, mistõttu korraldasime funktsioonide määratlemist kahel, UAMi tutvustust kolmel korral.

Avatud koolituste kõrval on teoks saanud ka mõned dokumendi- ja arhiivihalduse tellimuskoolitused: 2009. aastal Eesti maaülikooli instituutide asjaajajatele, õppekorraldusspetsialistidele ja tugistruktuuri asjaajamise eest vastutavatele töötajatele ning 2010. aastal rahandusministeeriumi õigus- ja haldusosakonna spetsialistidele ning asekantslerite abidele.

Mitmel korral on dokumendi- ja arhiivihalduse spetsialiste koolitanud Liisa Sooväli Lääne-Viru maa-arhiivist, Ülle Narits digitaalarhiivibüroost ja Hanno Vares arendusbüroost.

Mare Olde

E-TEATISTEST RAHVUSRAHIIVIS

Rahvusarhiivi arengukavas on klienditeeninduse valdkonnas eesmärgiks seatud laiendada ajast ja kohast sõltumatut juurdepääsu arhiiviteabele ning parandada traditsioonilisi kasutusvõimalusi. Selleks on arhiiv arendanud tänapäevast kliendikeskset teenindust eelkõige e-teenuste ning veebikeskkonna võimaluste laiendamise kaudu.

Arhiiviseaduse ja -eeskirja järgi on arhiivi üks põhiülesanne teatavasti arhiiviteatiste väljastamine vastuseks asutuste või isikute päringutele, muu hulgas ka õiguste või tehingute tõestamiseks. Nimetatud eesmärgil on arhiiviteatisi väljastatud nii omandi ja kodakondsuse (eriti vahetult Eesti vabariigi taasiseseisvumisele järgnenud aastatel) kui ka pensioniõigusliku staaži tõestamiseks. Viimastel aastatel väljastatud arhiiviteatistest on suhteliselt stabiilselt igal aastal tublisti üle poole seotud sotsiaalkindlustuse valdkonnaga.

Rahvusarhiivi 2010. aasta tegevusaruande järgi tõusis 2010. aastal arhiivipäringute arv võrreldes 2009. aastaga viiendiku võrra, 8375-lt 10 060-le. Suurima osa saabunud päringutest moodustasid ka sel aastal päringud tööstaaži kohta (59%).

Pensioniõiguslikku staaži tõestavate arhiiviteatiste saamiseks arhiive külastavate klientide suur arv pani rahvusarhiivi klienditeeninduse eest vastutajaid otsima viisi, kuidas vajalike dokumentide hankimist arhiividest inimestele mugavamaks teha. Selleks pidasid Lauri Leht, Tõnis Türna ja Mare Olde sotsiaalkindlustusametiga läbirääkimisi ja mõttetalguid arutamaks, kuidas arhiivid ja pensioniametid saaksid selle eesmärgi nimel koostööd teha.

6. aprillil 2009 saidki mõtted teoks. Rahvusarhiiv ja sotsiaalkindlustusamet otsustasid üle minna päringute ja teatiste elektroonilisele vahetamisele: pensioniametid edastavad sotsiaalõiguslikud päringud arhiivile otse ja elektrooniliselt ning arhiiv väljastab arhiiviteatised pensioniametitele samuti elektrooniliselt, arhivaari poolt digiallkirjastatud e-teatisena. Selleks programmeeris Erik Uus rahvusarhiivi digitaalarhiivibüroost spetsiaalse päringute esitamise

Rahvusarhiivi 2010. aasta tegevusaruande järgi tõusis 2010. aastal **arhiivipäringute arv** *võrreldes 2009. aastaga viiendiku võrra, 8375-lt* **10 060***-le. Suurima osa saabunud päringutest moodustasid ka sel aastal päringud tööstaaži kohta (59%).*

süsteemi. E-päringute registreerimiseks ja edastamiseks seati sisse ajalooarhiivi ja riigiarhiivi klienditeenindajate valvegraafik. 31. märtsil 2009 toimus Viimsi muuseumis kõigi rahvusarhiivi struktuuriüksuste klienditeenindajatele e-teatiste koostamise õppepäev, mille viisid läbi Mare Olde riigiarhiivist ja Tõnis Türna ajalooarhiivist. Ümberkorralduste tulemusena lihtsustus tööstaažiteatistega seotud töövoog nii klientide kui ka arhiivi ja pensioniametite jaoks. Arhiivide ja pensioniametite koostööga liitus ka Tallinna linnaarhiiv.

Ehkki koostöö sujumine võttis pisut aega, nagu uue töökorralduse puhul loomulik, on tulemus sellest hoolimata hea: kui 2009. aasta 6. aprillist detsembrini esitasid pensioniametid rahvusarhiivile 666 e-päringut, siis 2010. aastal juba 1572, s.o ligi 18% saabunud päringute koguarvust. Tallinna linnaarhiivis olid vastavad arvud 2009. aastal 13 ja 2010. aastal 51. Praeguseks on e-päringutega seonduv muutunud juba rutiiniks ning arhiivide ja pensioniametite koostöö kulgeb ladusalt.

Klienditeenindajate infopäev 20.-21. mail 2010. aastal Jänedal.

Peale klientide jalavaeva vähendamise on tänu e-suhtlusele kasvanud pensioniametitelt arhiividele esitatud päringute eesmärgipärasus ja vähenenud n-ö igaks juhuks esitatavate päringute hulk. Pensioniametid on juba ise klientidega suheldes teinud ära suure töö ja välja selgitanud täpsemad lähteandmed. See hõlbustab arhiivide jaoks teatise vormistamist ja kiirendab kogu protsessi tervikuna.

Endiselt saadetakse arhiivile päringuid töötamise kohta asutustes, mille arhiivi asukoht on teadmata. Kuigi sellistel juhtudel nõuab kliendile vajaliku teabe leidmine palju aega ja vaeva, oleme siiski püüdnud arhiivide asukoha välja selgitada. Enamasti pole seda infot ametlikes andmebaasides (AIS, arhiiviregister jms), vaid see on aastate jooksul ladestunud arhivaaride isiklikesse märkmetesse. Sellepärast otsustasime selle teabe kokku koguda ja lisada arhiiviregistri andmebaasi, kus see on loodetavasti juba 2011. aastal kättesaadav niihästi arhivaaridele kui ka kõigile teistele soovijatele.

2009. aasta sügisel lisati rahvusarhiivi kodulehel virtuaalse uurimissaali VAU päringuvormidele võimalus tellida oma päringule vastus e-teatisena. Samal ajal asuti e-teatisi väljastama ka teistele klientidele, kes seda soovisid (nt välisministeerium). E-teatiste osakaal kõigi teatiste hulgas on tõusuteel, mis annab tunnistust nii avalike arhiivide kui ilmselt ka kogu avaliku sektori usaldusväärsuse kasvust.

Ehkki arvatavasti eeldab aina vähem kodanikke, et kvaliteetse ja usaldusväärse teenuse tagab vaid isiklik kohaletulek arhiivi, ja kuigi e-teenus on väga mugav ning säästab kliendi aega ja kulutusi, eelistab osa inimesi siiski endiselt tulla ise arhiivi mitte ainult teatist taotlema, vaid sellega seoses ka lihtsalt suhtlema, oma muresid kurtma ja nõu saama. Klienditeeninduse head tava järgides oleme seda püüdnud võimalusel ka alati anda.

Arhiivide ja pensioniametite e-päringutealane koostöö on näidanud, et töötamise, pensioniõigusliku tööstaaži, keskmise töötasu ning mitmesuguste hüvitiste ja sooduspensionide taotlemiseks esitatavatele päringutele vastamine tugineb sageli mahukale ning rahvusarhiivi mitme struktuuriüksuse ühisele uurimistööle. See koostöö on olnud viljakas, igati hästi sujunud, liitnud rahvusarhiivi klienditeenindajad ühiseks arhiivipereks ning rikastanud klienditeeninduse traditsioone uute kogemustega.

Rõõm on tõdeda, et ka klientidelt saabunud tagasiside on olnud positiivne. Võime küll oma senise tööga rahul olla, kuid see ei tähenda, et me ei võiks või ei tahaks veel paremaks muutuda.

Jaan Lehtaru

RAHVUSRAHIIVI OSALEMINE COST-i PROJEKTIS D42 ENVIART

COST (*European Cooperation in Science and Technology*, Euroopa teaduse ja tehnika alane koostöö) on üks vanimaid teaduse ja tehnika alaseid koostöövõrgustikke Euroopas (http://www.cost.esf.org/). Selle tegevust rahastatakse Euroopa Liidu teaduse raamprogrammide, Euroopa Teadusfondi ja Euroopa Liidu Nõukogu kaudu. Praegu kuulub koostöövõrgustikku 36 riiki. Eesti esindus paikneb sihtasutuse Archimedes teaduskoostöö keskuses (http://archimedes.ee/teadus/index.php).

Eesti jaoks on COST olnud kõige efektiivsem rahvusvahelise koostöö vorm. Aastatel 2006–2010 osales rahvusarhiiv COSTi projektis D42 «EnviArt», mille teema oli artefaktide ja keskkonna vahelise keemilise koostoime uurimine (http://www.echn.net/enviart/).

Projektis osales 26 riiki ja 51 instituuti, seda koordineeris John Havermans Hollandist (*TNO Built Environment & Geosciences*). Projekti eesmärk oli uurida artefaktide ja keskkonna vahelisi toimemehhanisme, luua võimalusi teadmiste levitamiseks ja vahetamiseks, parandada koostööd nõuetekohase säilituskeskkonna tagamisel, panustada säilitusjuhendite ja -terminoloogia arendamisse.

Eesmärgi saavutamiseks moodustati kolm töörühma:

- säilitamine (materjalide lagunemine keskkonna toimel, stabiliseerimine ja ennetav säilitamine);
- materjalide ja keskkonna analüüs (uurimismeetodite väljatöötamine ja arendamine);
- juhised (analüüsimeetodite ja standardite hindamine, säilitusjuhiste täiustamine).

Projekti käigus käsitleti paljusid mäluasutustele olulisi valdkondi, näiteks seisundiuuringuid, artefaktide lagunemise protsesse ja neist eralduvaid laguprodukte, väliseid saasteallikaid, säilitustingimusi (hoidlaid, vitriine, ümbriseid jms).

Rahvusarhiivi huviorbiidis olid eelkõige keskkonna- ja seisundiuuringud ning arhivaalide säilitamisega seonduvad teemad (nt hoidlate kliima, saasteainete määramine, arhivaalide hoidmine ja eksponeerimine, juhiste ja standardite rakendamine praktikas jms). Projekti keskel liitus koostöövõrgustikuga Tartu ülikooli keemia instituut, keda esindas prof Ivo Leito.

Rahvusarhiivi **huviorbiidis** *olid eelkõige keskkonna- ja seisundiuuringud ning arhivaalide säilitamisega seonduvad teemad.*

2007. aastal käivitus ajalooarhiivis tindikorrosiooni seisundiuuring, mille raames uuriti esimest korda Eesti mäluasutustes hoidlate õhukorrosiooni taset. Mõõtmisteks hangiti firmast Purafil Inc. spetsiaalne seade, *OnGuard Continuous Corrosion Transmitter*. Mõõteseade installeerimisel ja seisundiuuringul kogutud andmete töötlemisel olid abiks Lauri Eskor ja Anne-Ly Kaarama.

Õhukorrosiooni taseme mõõtmine ajalooarhiivi hoidlas 211.

Mõõtmised näitasid, et korrosiooni tase õhus on ISA standardi S71.04-1985 järgi piisavalt madal, et mitte olla ohtlik arhivaalide säilimisele. Lisateave seisundiuuringu kohta on leitav rahvusarhiivi kodulehelt: http://www.ra.ee/et/projektid-ja-uuringud-2/&i=5.

Üheks olulisemaks keskkonnauuringute valdkonnaks peetakse lenduvate orgaaniliste ühendite

OÜ Eesti Keskkonnauuringute Keskuse spetsialist Aivo Heinsoo ajalooarhiivi hoidlas 211 VOC-mõõtmisi tegemas.

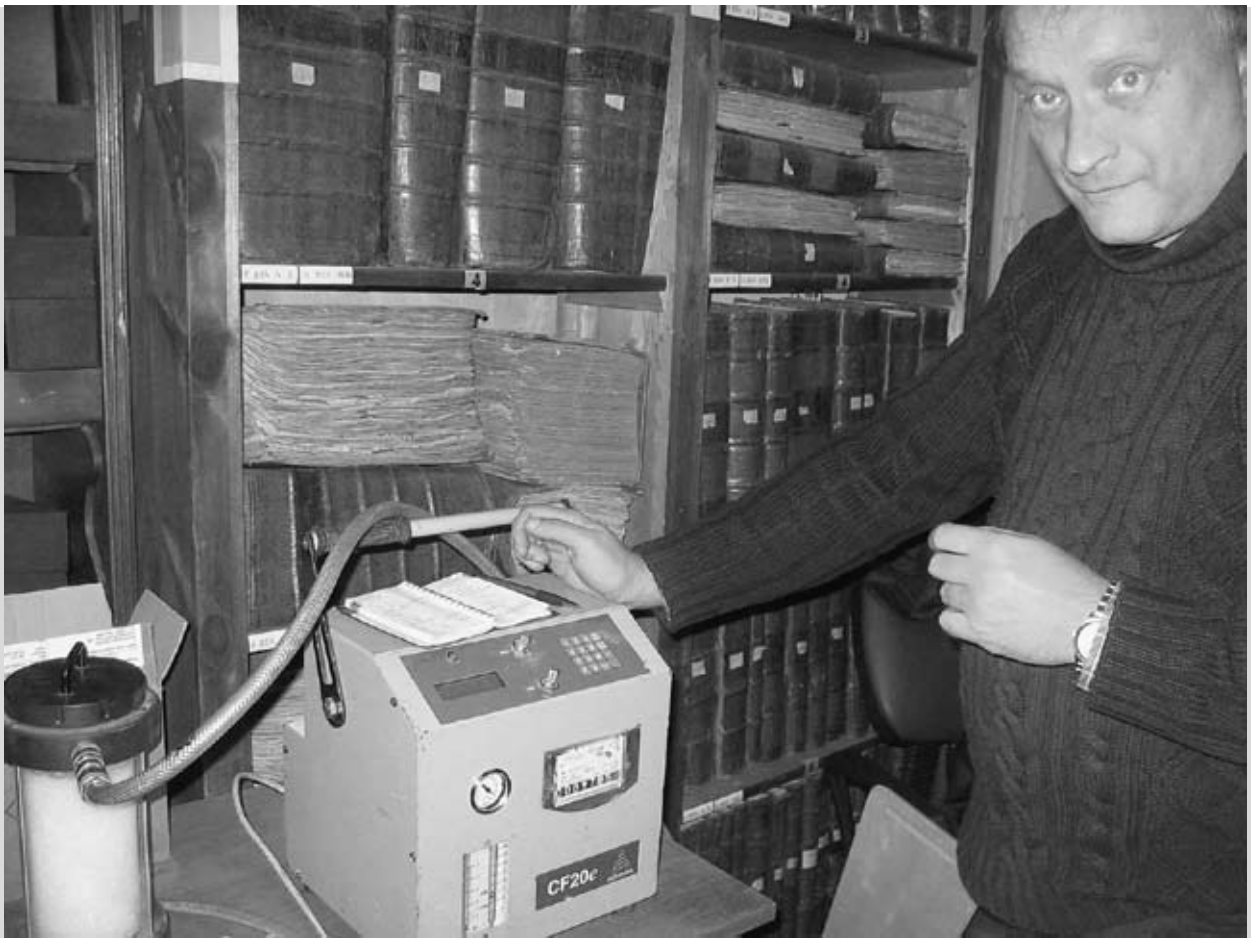

Ajalooarhiivis seni tehtud mõõtmised on kokku võetud järgnevas tabelis:

Saasteainete sisaldus (µg/m³)	NO_2	O_3	SO_2	tolm	formaldehüüd	äädikhape
Arhiivieeskirja järgi lubatud piirnormid	5–10	2–25	1–10			
EVS-ISO 11799:2005 järgi kehtestatud piirnormid	5–10	5–10	5–10	50	< 4*	< 4*
Mõõtmistulemused ajalooarhiivi hoidlas 211			0,5–10	80	0,9	< 4

* Äädikhape ja formaldehüüdi lubatud piirnormi on kehtestanud USA rahvusarhiiv.

(VOC – *volatile organic compounds*) sisalduse määramist õhus. Sellised saasteained nagu eri tüüpi orgaanilised happed, aldehüüdid jms võivad aja jooksul tekitada arhivaalidele olulisi kahjustusi. Saasteained tekivad ja eralduvad nii ehitus- ja sisustusmaterjalidest (nt puit) kui ka arhivaalidest ning kaitseümbristest nende lagunemise tagajärjel. Näiteks tindikorrosiooni korral on täheldatud äädikhappe sisalduse suurenemist õhus (N. Penders, J. Havermans. Emission of volatile organic compunds from objects written with and without iron gall inks components. The Iron Gall Ink Meeting, Newcastle, U.K., University of Northumbria, 4–5 September, 2000).

Puidumassipaberil arhivaalide lagunemisel tekib üldjuhul tunduvalt rohkem kahjulikke saasteaineid kui kaltsupaberi lagunemisel. Saasteainete kontsentratsiooni tõus kiirendab arhivaalide lagunemist. Paberalusel arhivaalid ja pabermaterjalist ümbrised on väga head saasteainete absorbendid, mistõttu need muutuvad aja möödudes ise saasteallikateks. Seepärast peavadki hoidlad olema varustatud nõuetele vastavate ventilatsiooni- ja õhupuhastusseadmetega.

EVS-ISO 11799:2005 standardiga «Informatsioon ja dokumentatsioon. Arhiivi- ja raamatukogumaterjalide hoiunõuded» on kehtestatud äädikhappe ja formaldehüüdi lubatud kontsentratsioon õhus. Senini polnud Eesti mäluasutustes vastavaid mõõtmisi tehtud. Eri teadusinstituutidega peetud läbirääkimiste tulemusel õnnestus rahvusarhiivil tellida OÜ Eesti Keskkonnauuringute Keskuselt õhu-uuringud äädikhappe ja formaldehüüdi kontsentratsiooni mõõtmiseks. Septembris-oktoobris 2010 tehtud uuringu tulemustest selgus, et äädikhappe ja formaldehüüdi sisaldus ajalooarhiivi hoidlas 211 vastab arhiivieeskirjas ja standardis EVS-ISO 11799:2005 kehtestud nõuetele (< 4 µg/m³). Samuti võib väita, et aldehüüdide sisaldus ei ole ohtlik ajalooarhiivi Liivi tänava hoidlates töötavale personalile. USA riikliku töötervishoiu instituudi (*National Institute for Occupational Health and Safety*) 2005. aastal kehtestatud piirnorm on 16 µg/m³.

Lämmastikoksiidide taset pole siiani mõõdetud, sest peamine saasteallikas on autode heitgaas ning ajalooarhiiv ei asu intensiivse liiklusega piirkonnas. Ka Tartu linnas tehtud välisõhu uuringud kinnitavad, et selles piirkonnas on lämmastikoksiidide tase madal.

Suurim probleem ajalooarhiivis on tolmusisaldus, mida näiteks hoidlas 416 mõõdeti 620 ($\mu g/m^3$), mis on 12,4 korda enam EVS-ISO 11799:2005 kehtestatud normist.

Tulevikus oleks kindlasti vaja teha analoogseid uuringuid teistes rahvusarhiivi hoidlates ning täiendavaid uuringuid nt tolmu keemilise koostise määramiseks, sest praegu me ei tea, milline on selle keemiline toime arhivaalidele. Samuti oleks vajalik mõõta lenduvaid orgaanilisi ühendeid arhivaalide karpide sees olevas õhus, sest seni tehtud katsed näitavad, et osa saasteainete sisaldus on karpide sees tunduvalt kõrgem kui ümbritsevas õhus. Seega ei taga igati ajakohased säilitustingimused (ventilatsioon, õhupuhastussüsteemid) veel nõuetele vastavat keskkonda karbi sees. Näiteks Hollandi rahvusarhiivis korraldatud projekti raames osa karpe augustati ning tekkinud ventilatsiooniavade ette paigaldati aktiivse süsinikuga kaetud riie. Sellisel juhul on korraga tagatud nii karbis olevate arhivaalide lagunemisest tekkinud kahjulike ühendite väljatõmme kui ka saasteainete filtreerimine (http://www.science4heritage.org/papervoc/).

Osalemine COSTi projektis D42 «EnviArt» ongi kasulik olnud eelkõige selle poolest, et see on pannud aktiivsemalt tegutsema ja väärtustama keskkonnauuringuid, mis on peamisne alus nõuetekohaste säilitustingimuste loomisel. Eestis on mäluasutuste hoidlate ja eksponeerimissaalide keskkonna uurimise vallas veel arenguruumi ja eeskuju võiks võtta nii mõnestki Euroopa riigist. Eestis pole nõudlus siiani nende uuringute järele olnud piisav, et teadusasutused hangiksid ajakohaseid mõõteseadmeid ning koolitaks välja senisest rohkem vastava eriala spetsialiste. Lähiajal peaks olukord kindlasti paranema, sest mitme mäluasutuse säilitusjuhid on selle temaatika vastu üles näidanud elavat huvi.

Tiiu Kravtsev

RAHVUSKAASLASTE PROGRAMMI TOETUS TÖÖKS VÄLIS-EESTI ARHIIVIDEGA

Rahvuskaaslaste programmi põhieesmärk on **toetada eestluse säilitamist ja arendamist** *väljaspool Eestit. See põhineb riigi põhiseaduslikul kohustusel tagada eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimine läbi aegade ning võimaldab eraldada rahalisi vahendeid konkreetsete eesmärkide täitmiseks.*

Programmi sihtrühm on väljaspool Eestit elavad eestlased – nii ida- kui ka läänediasporaa, olenemata ümberasumise ajast. RKP kaudu toetatakse näiteks kultuuripärandi, hariduse, kultuuri, teabevahetuse, kiriku ja koguduste valdkonda. Kultuuripärandi all mõistetakse arhiive, suulist pärimust, trükiseid, kunsti ja muud materiaalset pärandit ning selle valdkonna ühe kitsama suunana kuulutatakse igal aastal välja ka arhiiviprojektide konkurss. Rahvusarhiiv on Välis-Eesti arhiiviprojektide konkursile projektitaotlusi esitanud alates 2007. aastast ning nelja aasta jooksul on rahastuse saanud kokku 17 taotlust.

Eesmärgi järgi võib rahvusarhiivi projekte jaotada järgnevalt: üks projekt arhiivijuhiste väljaandmiseks (isikuarhiivide ja organisatsioonide arhiivide korrastamiseks), kuus ekspeditsioonide korraldamiseks teiste riikide arhiividesse ja Eesti-aineliste dokumentide kaardistamiseks ja kopeerimiseks, kümne projekti eesmärk on parandada juurdepääsu rahvusarhiivis hoiul olevatele Välis-Eesti kogudele.

Ekspeditsioonid välisarhiividesse

Eesti ajaloo allikaid leidub paljudes välisarhiivides, eriti Venemaal. Välisarhiivide Eesti-aineliste kogude kaardistamisega on ajalooarhiivis tegeldud juba aastaid. RKP toetusel on ajalooarhiivi töötajad korraldanud arhiiviekspeditsioone Läti riiklikku ajalooarhiivi Riias, Peterburi riiklikku ajaloo keskarhiivi ja Venemaa riiklikku ajalooarhiivi, Moskvasse Venemaa vanade aktide riiklikku keskarhiivi ja Venemaa riiklikku sõjaajaloo arhiivi, Pihkva oblasti riiklikku arhiivi jm.

Peterburis asuvates Venemaa arhiivides uuriti materjale eesti koguduste, seltside ja asunduste kohta Peterburis ja selle ümbruses ning Peterburi ülikooli, vaimuliku konsistooriumi ja konservatooriumi eestlasi puudutavaid dokumente. Pihkva oblasti arhiivis tutvuti Petseri kloostri, kubermanguvalitsuse, kuberneri kantselei ja konsistooriumi materjalidega ning isikuarhiividega. Valitud dokumentidest on tellitud koopiaid, nt Läti ajalooarhiivist koopiaid dokumentidest, mis sisaldavad andmeid Eesti ala valitsemise, maakasutuse ning kiriku- ja haridusloo kohta.

Ekspeditsioonide käigus kogutud andmed on leitavad ajalooarhiivi andmebaasist «Eesti-ainelised materjalid välisarhiivides» (www.eha.ee/estica) ja rahvusarhiivi digiteeritud allikate portaalist (www.ra.ee/dgs).

Peale ekspeditsioonide korraldamise ja andmebaasi täiendamise koostatakse loendit arhivaalidest, mis on II maailmasõja käigus ja järel viidud Eesti arhiividest Venemaa arhiividesse. Põhjalik, viidetega varustatud nimekiri on kavas publitseerida.

Juurdepääsu avardamine

Enamik RKP finantseeritud projekte on seotud parema juurdepääsu loomisega rahvusarhiivi üle antud Välis-Eesti arhiivimaterjalidele. Juurdepääsu avardamise projektid võib jaotada omakorda kaheks. Ühtede eesmärk on korrastamata ja süstematiseerimata kujul vastu võetud dokumentide korrastamine ja kirjeldamine – aeganõudev tegevus, mis võimaldab dokumendikogumeid uurijatele kasutada anda. Teiste projektidega luuakse rahvusarhiivis säilitatavate fondide digiteerimisega neile ajast ja uurija asukohast sõltumatu juurdepääs.

RKP finantseeritud tööjõudu rakendades on korrastatud David Pappi poolt Rootsist ajalooarhiivile üle antud ja fondi «Eesti Apostlik Õigeusu Kirik eksiilis» lisatud materjalid ning David Pappi isikuarhiiv. Aines annab põhjaliku ülevaate EAÕK tegevusest eksiilis ning sisaldab peale organisatsiooni tegevust kajastavate dokumentide ka preestrite ja nendega seotud isikute dokumente. Filmiarhiivis on korrastatud ja kirjeldatud Välis-Eesti produtsendi ja helirežissööri Viljar Nairise ning kirjanik Enn Nõu heliarhiiv.

Välis-Eesti isikuarhiividest on RKP toetusel korrastatud veel insener Artur Vandereri ning sõjaväelase ja publitsisti Arnold Purre dokumendid. Korrastatud organisatsioonide loetelu on pikem: Uppsala Eesti Demokraatlik Klubi, Eesti Ohvitseride Kogu Rootsis, Eesti Sõjainvaliidide Kapital, Norrköpingi Eesti Täienduskool ja Norrköpingi Eesti Kooli Sõprade Selts ning Eesti Organisatsioonide Liit Lääneranniku. Korrastati väga suur dokumentide kogum, mille andis riigiarhiivile üle ajaleht Teataja ning milles sisaldus Eesti Rahvusnõukogu arhiiv.

Eesti Rahvusnõukogu arhiivi korrastamine võimaldas asuda täitma veelgi suuremat projekti. Kahel järjestikusel aastal on dokumentide digiteerimisega Saagas kättesaadavaks tehtud rahvusarhiivis hoiul olevad Välis-eesti tuumikkogud. Nimetagem siin Eesti Rahvusfondi ja Eesti Rahvusnõukogu, Eesti peakonsulaati New Yorgis ning selle fotokogu filmiarhiivis; konsulite Ernst Jaaksoni ja Johannes Kaivu, eksiilvalitsuse liikmete Aleksander Warma, August Koerni, Arvo Hormi, Artur Mägi arhiivi.

RKP toetusel kirjeldatud fotod on leitavad rahvusarhiivi fotode andmebaasist FOTIS. Eesti Sõjaveteranide Sõprusühingu Rootsis arhiivist kirjeldati 2716 fotot, mis oluliselt parandab selle kogu kasutamist ja säilivust ning on vastavuses uurijate suure huviga. Väga suur hulk fotosid (20 000) on digiteerituna kasutajatele kättesaadavad tänu filmiarhiivi projektidele: Balti Arhiivi ja Karl Hintzeri fotokogusse kuuluvad fotod, diapositiivid, fotonegatiivid ja viis atsetaatplaati. 2010. aastal kirjeldati ja digiteeriti ajalooarhiivis leiduvaid Välis-Eesti fotosid.

Korrastatud arhiividest saab ülevaate rahvusarhiivi infosüsteemi AIS kaudu aadressil http://ais.ra.ee ning fotodest andmebaasi FOTIS kaudu aadressil http://www.ra.ee/fotis.

Digiteeritud arhiivid ja neile elektroonilise juurdepääsu avamine aitab uurimistööd oluliselt avardada ning on seda olulisem, et Välis-Eesti arhiivipärandit säilitatakse ka väljaspool Eestit (eesti arhiivides USAs ja Austraalias, Balti Arhiivis jm).

Enamik RKP finantseeritud projekte on seotud **parema juurdepääsu** *loomisega rahvusarhiivi üle antud Välis-Eesti arhiivimaterjalidele.*

Marge Tiidus

TARTU RAHU TARTUS

2. veebruaril 2010 oli Tartu rahulepingu originaal taas ruumis, kus ta **90 aastat** *tagasi allkirjastati.*

Tartu rahu sõlmimise 90. aastapäeva tähistamiseks koostati riigiarhiivis näitus, mis annab dokumentide ja fotode vahendusel ülevaate nii rahulepingu sõlmimisest kui ka selle sätete ellurakendamisest. Näituse koostasid Eeri Kessel ja Tiit Noormets, kujundas Tiiu Laur.

Eesti ja Venemaa rahuleping on suure ajaloolise ja aegumatu riigiõigusliku tähtsusega leping. Tartu rahu kujunes Eesti riigi alusmüüriks, Eesti muutus rahvusvahelise õiguse subjektiks, seda kinnitasid peagi teiste riikide ametlikud tunnustused ning Eesti vastuvõtmine Rahvasteliidu liikmeks. Leping sisaldab peale sõjaseisukorra lõpetamise ja Eesti riigi tunnustamise artikleid, mis käsitlevad piiri-, julgeoleku-, majandus-, sotsiaalseid ja liikluspoliitika küsimusi. Tartu rahu on üldpoliitilise ja Eesti vabariigi järjepidevust määrava riigiõigusliku aktina endiselt jõus.

2. veebruaril 1920 võis ajalehtedest lugeda: «Rahuleping pühapäeva öösel vastu esmaspäeva kell 12.47 min. alla kirjutatud. Venemaa

Tartu rahulepingu originaal saabub eksponeerimisele Tartusse, Vanemuise 35 asuvasse majja, kus 1920. aastal leping allkirjastati.

tunnistab Eesti iseseisvust. Sõjakulud ja sõjakahjud jäävad tasumata. Vene kroonu varandus jääb Eestile. Venemaa annab Eestile 15 miljoni rubla kullas. Eestimaa ei vastuta Venemaa võlgade eest. Venemaa annab Eestimaalt äraviidud ja evakueeritud varandused tagasi. Kaubalepingute tegemisel saab Eesti Moskva raudtee kontsessiooni ja kontsessiooniõiguse 1 miljoni dessatini metsaala peale seitsmes Vene kubermangus.»

2. veebruaril 2010 oli Tartu rahulepingu originaal taas ruumis, kus ta 90 aastat tagasi vastu võeti. Otsus lubada arhiivi turvaliste seinte vahelt välja dokument, millega pandi alus meie riigile, ei olnud just kerge. Kõige suurem probleem oli rangete turvanõuete seadmine ja rakendamine. Mitte kunagi varem ei ole tuntud sellist huvi ühe arhiividokumendi Tallinnast Tartusse transportimise vastu. Ajakirjandus avaldas hulgaliselt uudiseid, kuidas dokument oma sünnilinna viiakse. Tegelikult oli selleks ajaks originaal juba ajalooarhiivis ning puhkas pikast teekonnast, harjus uue kliimaga ja valmistus avalikkuse ette astuma.

Piduliku ürituse ametlik osa kulges plaanipäraselt, peeti kõnesid. Keskpäevast kuni kella kaheksani õhtul lubasime anda kõigile huvilistele võimaluse rahulepingu originaali oma silmaga näha ja tutvuda koopiatega. Meil polnud õrna aimugi, kui palju võiks huvilisi olla, arvestasime mõnesaja inimesega.

Selgus, et huvi oli meeletu. Ruum oli pidevalt pilgeni inimesi täis, sellist austust ühe dokumendi suhtes nägin mina küll esimest korda. Inimesed möödusid kadettide vahel olevast dokumendist vaikides, müts käes.

Huvilised said kinnastatud kätega lehitseda koopiaid ning lugeda teksti nii eesti kui ka vene keeles. Suur tänu Maive Mürgile ja Tõnis Türnale, kes vastasid küsimustele ja andsid seletusi.

Tavapäraselt esitati politseile avaldus meie seadusevastase tegevuse kohta: keegi kodanik oli televisioonist näinud, kuidas lepingut lehitseti. Kahjuks polnud inimene ise kohal käinud, et aru saada, kus ja kuidas oli originaal ning millised olid koopiad.

Kõigest hoolimata pole arhiivirahvas tükk aega tundnud ennast nii olulisena kui sellel päeval.

Birgit Kibal

MÄRTS 2010 – ARHIIVINDUS 90

Märtsikuu algust igal nulliga lõppeval aastal on Eesti avalikes arhiivides põhjust tähistada tavapärasest pidulikumalt, sest riikliku arhiivinduse sünnidaatum on 3. märts 1920.

Sel päeval kogunesid Tartus seitse meest, kes rajasid arhiivikomisjoni – erilise komisjoni, nagu selle kohta kirjutas Otto Liiv «Arhiivinduse käsiraamatus» 1936. aastal. Nii nagu kaasaegsed pidasid toonast kokkutulemist teetähiseks arhiivisüsteemi rajamisel, nii on ka 90 aastat hiljem põhjust meeles pidada, mida on arhiivis tehtud enne meid, ning mõtestada ja hinnata meist ja meie järeltulijaist tulevikku jäävat. Märkimaks arhiivinduse ümmargust tähtpäeva tagasi- ja edasivaateliste uurimuste ja hinnangutega, jõudsid juubelinädala «Arhiiv 90» nime all avalikkuse ette kolm sündmust – 1. ja 5. märtsil peeti avalikke loenguid arhiivihuviliste laiale ringile ning nädala kesksel päeval, 3. märtsil, toimus konverents «Iidne ja moodne arhiiv».

Esmaspäeval, 1. märtsil toimusid Tartu ülikooli raamatukogu konverentsisaalis avalikud loengud arhiivist, ajaloost ja hobiajaloost: Tartu ülikooli arhiivinduse professor Aadu Must kõneles teemal «Ajalugu – müüdid – arhiiv» ning Eesti Isikuloo Keskuse juhataja Fred Puss teemal «Suguvõsauurimine tänapäeva võimalustega». Professor Must keskendus eelkõige alates 2000. aastast aset leidnud uurimisekspeditsioonidele Siberi ja Kaug-Ida arhiividesse Tomskis, Krasnojarskis, Irkutskis ja Vladivostokis ning käibele toodud Eesti-ainelistele allikatele. Fred Puss andis hariva ülevaate pereloouurimise algusaegadest 19. sajandil, uurimishuvi kasvust möödunud sajandil ning tutvustas igaüheni ulatuvaid mugavaid võimalusi iseseisvaks uurimistööks tänapäeval. Koosviibimise lõpetuseks tutvustasid ajaloodoktorid Enn Küng ja Tõnu Tannberg arhiivi värskeid trükiseid, ajalooarhiivi toimetiste sarjas ilmunud kogumikke «Läänemere provintside arenguperspektiivid Rootsi suurriigis 16/17. sajandil. III» (2009) ja «Vene impeerium ja Baltikum: venestus, rahvuslus ja moderniseerimine 19. sajandi teisel poolel ja 20. sajandi alguses. II» (2010) ning rahvusarhiivi 2007.–2008. aasta tegevuse ülevaadet.

Arhiiv 90: *1. ja 5. märtsil avalikud loengud arhiivihuviliste laiale ringile, 3. märtsil konverents «Iidne ja moodne arhiiv».*

Kolmapäeval, 3. märtsil leidis aset avalik «istang» ehk tänapäeva keeli konverents Tartus Dorpati konverentsikeskuses. Koosviibimise avas riigisekretär Heiki Loot ning sõnavõttudega astusid üles kaheksa arhiivinduse asjatundjat, kes kõnelesid järgmistel teemadel: emeriitprofessor Enn Tarvel «Arhiiv kui hindaja ja vahekohtunik», ajaloodoktor ja Tallinna linnaarhiivi esindaja Juhan Kreem «Arhiiv ja saladus», ajaloodoktor ja endine Soome riigiarhivaar Kari Tarkiainen «Arhiiv kui aja hing», riigiarhivaar Priit Pirsko «Arhiivikultuurist», infoteadlane ja Tartu ülikooli arhiivinduse õppejõud Kurmo Konsa «Tehismaailm ja arhiivid», rahvusarhiivi digitaalarhiivinduse ekspert Koit Saarevet «Tulevikumuusika arhiivides», kirjandusmuusemi direktor Janika Kronberg «Arhiiv ja kirjandus» ning esseist, luuletaja ja ühiskonnategelane Hando Runnel «Arhiiv ja mõttelugu». Et pikem asjakohane ülevaade ja mõned ettekanded tervikuna on juba avaldatud ajakirja Tuna 2010. aasta teises numbris, siis saagu siinkohal kaheksa lausega edasi antud iga kõnelenu üks kõlavam mõte.

- Arhiiv on ühiskonna peegeldus ja ühiskonna mõõdupuu, hindaja mineviku, oleviku ja tuleviku vahel ning ajaloo erapooletu uurimise jaoks. Sajanditetagune arhiivide salapärasus ja salastatus on üldjuhul tuhmunud ning paljuski salajas hoitus ei ole tegelikult saladust. Arhiive mõjutab *Zeitgeist*, ajavaim, mis on kohavaimu vastand ja mis kogu aeg muutub – ajavaimu ja moe muutumine ei saa aga mõjutada algset informatsiooni, seetõttu on vaja arhivaali olemasolu tagada just sellisena, nagu ta on.

- Arhiivid ei saaks edukalt tegutseda valdkonda parimal moel tundvate töötajateta, kelle pühendunud panuse tõttu saabki tänapäeva arhiivikultuuri nimetada kõrgkultuuriks.

- Arhiividel tuleb arvesse võtta inimese mälu, kultuuritaju ja harjumuste muutumist ajas, kuid seda mõistlikkuse piirides, imaginaarse ja aktuaalse maailma vahede tunnetamisega. Kui tehnika areng on viimase paarikümne aasta jooksul teinud enneolematu kvaliteediga kõrgushüppe, siis ei saa ka inimese areng pidurduda, vaid ümberpöördult – inimese füsioloogiat, aistinguid ja ajutegevustki saab tehnoloogia abil looduslikuga võrreldes märksa paremaks muuta. Võib-olla on eelarvamuseks arhiivi kui müstilise teadusetempli või raskekoelise võimuaparaadi kuvand, mis maailma tajumeelega tunnetavale kirjanikule ja kirjandusteadlasele jääb kaugeks vaatamata teadmisele, et arhiivis saab kirkaimal moel tajuda iseenda olemasolu.

- Arhiivitöö on vajalik kadunud või peidetud teadmise ülesleidmisel, ajaloomälu hääles-tamisel ja teadmiste kestval värskendamisel.

Piduliku päeva lõpetas näituse «Eesti arhiivinduse algus» avamine, kus arhivaar Kadri Tooming tutvustas väljapaneku keskmesse seatud arhiivikomisjoni tegevust aastatel 1920–1921 ehk perioodil, kui rajati Eesti riikliku arhiivisüsteemi alused ning asutati kaks üleriiklikku arhiivi. Põhjalikult käsitleti ka arhiivikomisjoni keskseid liikmeid – Tartu ülikooli professorit Arno Rafael Cederbergi, riigisekretär Karl Terrast, haridusministeeriumi esindajat Kristjan Rauda, Tallinna linnaarhivaari Otto Greiffenhagenit, Eesti Rahva Muuseumi esimeest professor Matthias Johann Eisenit, dotsent Jüri Uluotsa ja arhivaar Friedrich Ninevet.

Reedel, 5. märtsil toimusid Tallinnas rahvusraamatukogu suures saalis avalikud loengud arhiivi ja ühiskonna puutepunktidest: ajalehe Sirp peatoimetaja Kaarel Tarand käsitles teemat «Kas koguda paberit ja kõvakettaid või külmutada ajusid?» ning ajaloodoktor Jaak Valge kõneles teemal «Ühiskond, arhiiv, ajaloolane». Kaarel Tarandi sõnavõtu peamine probleemiasetus seisnes infoga toimetulemises – mis toimub infoga praegu ja tulevikus ning kuidas uurida tulevikus minevikku. Et inimmälu on võimeline rohkem ja kvaliteetsemalt mäletama ning tehnoloogia võimaldab mälu välja lugeda, siis võib tänaste hoidlate asemel tulevikus vaja minna vaid ladu ajude külmutamiseks. Jaak Valge rääkis ühiskonna mõjudest arhiivile minevikus ja tänapäeval ning arhiivi mõjudest tuleviku ühiskonnale. Saavutamaks parimat tulemust objektiivsuse teljel, soovitab Valge lähtuda Stephen Jay Gouldi väitest, et uurija peab oma subjektiivsust tunnistama ja seda pidevalt kontrollima. Küsimusele, kas arhiivide moodne hindamispoliitika, mis jätab alles 5–20% ühiskonnas tekkivaist dokumentidest, võib takistada tulevikus ajaloo uurimist, vastas Valge eitavalt, sest keegi ei suuda ennustada tuleviku ajalookirjutuse meetodeid ega huvikeskmeid.

Avalike loengute teise päeva ja ühtlasi kogu arhiivinädala lõpetas fotode veebikogu FOTIS avalik esitlus. Filmiarhiivi ekspert Mairold Kaus tegi ülevaate fotode kirjeldamise ja digiteerimisega seotud tehnilistest töödest, veebikogu mahust arhiivide kaupa ning selle järjepidevast kasvamisest. Fotode veebikogu on kasutajate ees aadressil http://www.ra.ee/fotis/.

Arhiivi juubelinädalal leidis peale eeltoodu aset vestlus riigiarhivaariga rahvusringhäälingu hommikuprogrammis 1. märtsil, arhiivides toimuvat tutvustati nii raadio- kui ka televisiooni uudistesaadetes 2. märtsil ning juubelinädala igal argihommikul jõudsid televaatajateni ajaloolised ringvaated filmiarhiivi varamust. Sündmustel kaasalööjaid oli arhiivi külalisraamatu sissekirjutuste järgi meeldivalt arvukalt, tegelikkuses mõnevõrra rohkemgi, kui paber tõendab: 1. märtsil Tartus kirjutas end raamatusse 132 osalejat, neist rahvusarhiivi kolleege 47, Tartu 3. märtsi konverentsist võttis osa vähemalt 194 inimest, neist kolleege 106, ning 5. märtsi avalikel loengutel Tallinnas osales 134 inimest, neist kolleege 66. Igaühe meenekogusse lisandus neil päevil arhiivi tähisega pliiats, märkmeplokk, plastikluup, rinnamärk ja arhiivinduse sünniaega tutvustav voldik. Ja tagantjärele võis iga arhiivihuviline end rõõmustada ka arhiivi särgi, kruusi või kandekotiga.

Kui lõpetuseks küsida, miks riikliku arhiivinduse märtsikuist sünnipäeva varem ei ole tähistatud, siis võime vastuse leida tõdemuses, et riikliku arhiivinduse lätteid ei ole seni piisava põhjalikkusega analüüsitud, ning tõsiasjas, et kahe keskse ajaloolise arhiivi algus ja järjepidevus on märksa selgemini mõistetavad kui üleriikliku arhiivi ja ühtse süsteemi idee, mis sai tuge 1935. aasta arhiiviseadusest ning leidis veelgi täpsemalt kinnitust rohkem kui pool sajandit hiljem.

Tänapäeva rahvusarhiiv võib end aga mööndusteta lugeda arhiivikomisjoni liikmete unistuse edasikandjaks – arhivaalide kogumine, korrastamine, hoidmine ja kasutusse andmine on sarnastel alustel kestnud, kestab ja jääb kestma.

AJALOOARHIIV
FONDI NR. 854
NIMESTU NR. 1
SÄILIKU NR. 194 - 201
KAARDI NR.
AJALOOARHIIV
FONDI NR. 854
NIMESTU NR. 1
SÄILIKU NR. 191 - 193
KAARDI NR.
AJALOOARHIIV
FONDI NR. 854
NIMESTU NR. 1
SÄILIKU NR. 219 - 256
KAARDI NR.
AJALOOARHIIV
FONDI NR. 854
NIMESTU NR. 1
SÄILIKU NR. 618 - 621
KAARDI NR.

Peeter Väljas

LENNARRT MERI ARHIIVI KORRASTAMINE

2008. aasta alul *sõlmisid Lennart Meri arhiivi omanik Mart Meri ja rahvusarhiiv* **lepingu** *Lennart Meri arhiivi korrastamise, kirjeldamise ja arhiiviregistrisse kandmise kohta.*

Pärast paberalusel dokumentide korrastamist on arhivaalid rühmitatud kaheksasse sarja, 34 allsarja ja kahte all-allsarja, kokku 1403 säilikusse dokumentidega aastatest 1932–2008. Arhiivi foto-, filmi- ja helikogu korrastamine ja osaline digiteerimine jätkub Mart Meri ja filmiarhiivi koostöös.

Koondinfo Lennart Meri arhiivi ja sellele juurdepääsu tingimuste kohta on kantud arhiiviregistrisse, arhiiv jääb Mart Meri omandisse.

Sisuldasa võib arhiivi materjalid tinglikult jagada kolme rühma:

- biograafilised ja loomingulise tegevuse dokumendid 1980. aastate lõpuni;
- dokumendid Lennart Meri ametitegevuse kohta Eesti vabariigi välisministrina (1990–1992), suursaadikuna Soome vabariigis (1992), Eesti vabariigi presidendina (1992–2001) ja ühiskondlik-poliitilise tegevuse kohta pärast presidendi ametiaja lõppu (2001–2006);
- Lennart Meri isa Georg-Peeter Meri dokumendid.

Esimesse rühma kuuluvad muu hulgas Lennart Meri raamatute käsikirjad, filmistsenaariumid ja filmide võttepäevikud koos mustandite, märkmete ning kogutud tausta- ja allikmaterjalidega ning erakirjavahetus 1950.–1980. aastatest.

Kõnealuse arhiiviosa korrastamisel on võimalikult palju säilitatud arhiivimoodustaja loodud korda.

Arhivaalide teise rühma, 1990.–2000. aastate ametitegevusega seonduvate dokumentide hulgas on Lennart Meri töökavad (aastaplaanidest päevakavadeni), nõunike memosid, välisvisiitide ja Eesti ringsõitude ning välisriikide riigitegelaste Eesti-visiitide materjale, hulgaliselt nii sise- kui ka välispoliitilisi üksiksündmusi või -protsesse kajastavaid teemakaustu, pressiülevaateid, eraja ametikirjavahetust, märkmeid, kõnede tekste koos mustandite ja taustamaterjalidega.

Lennart Meri isikliku arhiivi selle osa dokumente korrastasid valdavalt mõistagi presidendi kantselei (pärast presidendi ametiaja lõppu Lennart Meri büroo) töötajad. Nagu nähtub arhiivis leiduvatest Lennart Meri kirjalikest juhtnööridest kantselei töötajatele, oli tal originaalne ja läbimõeldud kavand, milline peaks olema arhiivi struktuur ja teatmestu, kuid paraku see ei realiseerunud täies mahus. Algses korrastussüsteemis kohati liialdatud püüust materjale temaatilisel printsiibil rühmitada on dokumente tervikuna või osaliselt paljundatuna paigutatud mitmesse eri kausta, lisad eraldatud kaaskirjadest jms. Paljud kaustad olid küll varustatud üksikasjalike sisukordadega (dokumenditasandi kirjeldustega), kuid sisaldasid sageli märkimisväärsel hulgal hiljem lisatud ja sisukorras märkimata dokumente. On küll viiteid arhiivi eest vastutavate kantseleitöötajate poolt peetud ja pidevalt täiendatud elektroonilisele andmebaasile, kuid täpsemad andmed sellise andmebaasi kohta kirjutajal paraku puuduvad.

Ka selle arhiiviosa dokumentide (ümber-) korrastamisel on registratuuriprintsiibist lähtudes püütud algset korda suurimal võimalikul määral säilitada. Säilikute pealkirjadeks jäid valdavalt algupäraste kaustade pealkirjad, mida on vajadusel selgitavate märkustega täiendatud, algsetesse sisukordadesse on korrastamise käigus tehtud parandusi ja osaliselt koostatud ka uusi sisukordi. Täiendused, parandused ja uued sisukorrad on dateeringu ja koostaja allkirja järgi varem koostatud teatmestust eristatavad, algse kausta (valdavalt kiirköitjates või plastkinnistega, pikemaajaliseks säilitamiseks sobimatutes arhiivimappides, kausta seljapaksusega sageli 8–9 cm) jagamisel mitmeks säilikuks on viidatud algsele tervikule jne.

Teiste arhiivimoodustajate dokumentide sarja 81 säilikust moodustavad valdava osa Lennart Meri isa Georg Meri dokumendid, millest omakorda enamik on tema loomingulise tegevuse dokumendid 1950.–1970. aastatest: Shakespeare'i teoste tõlgete, eessõnade ja kommentaaride käsikirjad, teatritele koostatud konsultatsioonide tekstid, retsensioonid, artiklid, märkmed ja väljakirjutused.

Kokkuvõtteks ei vaja ilmselgelt rõhutamist Lennart Meri arhiivi väärtus Eesti aja- ja kultuuriloo allikana ega ka aksiomaatiline tõdemus, et töö sellise materjalikogumiga on igale arhivaarile unikaalne kogemus.

Tänan Helle Merit ja Mart Merit kannatlikkuse ja arhiivi korrastamisel osutatud abi eest.

Edith Seegel

AJALOOARHIIVI PREEMIA 1996–2010

Kõrvuti Eesti Rahva Muuseumi, Eesti Põllumajandusmuuseumi, Jõgeva maavalitsuse ja Kleio preemiaga kuulutati 1996. aasta jaanuarikuu Ajaloolise Ajakirja tagakaanel esimest korda välja Eesti Ajalooarhiivi preemia üliõpilastele: «500 krooni, antakse arhiivinduslikule või arhiivimaterjalide põhjal koostatud kuni 2-autoripoognasele teaduslikule artiklile (seminaritööle, peatükile peaseminaritööst).»

Peatumata siin teiste toonaste preemiate jätkusuutlikkusel, on 15 aastat hiljem rõõm tõdeda, et praegugi jagatakse ajalooarhiivi preemiat, et üliõpilasi arhiivimaastikule meelitada ja nende pingutusi motiveerida.

1996. aastal oli ajalooarhiivi preemia ellukutsumise peapõhjus noortest ajaloolastest tühjaks jäänud uurimissaal, mis oli muu hulgas tingitud ülikooli õppejõudude leigest huvist jagada üliõpilastele lõputööks teemasid, mis nõudnuks tööd arhiiviallikatega.

Preemia esialgses statuudis oli üheselt sätestatud, et konkursile esitatud lõputöö või peatükk mahukamast uurimusest peab põhiosas tuginema just ajalooarhiivi materjalidele. Hilisematel aastatel on seda nõuet leevendatud, sest muidu oleks nii mõnelgi aastal jäänud preemia välja andmata. Konkursile on enamasti kandideerinud kaks kuni seitse üliõpilastööd, suurem osa neist Tartu ülikooli filosoofiateaduskonna ajaloo osakonna õppuritelt. Kaks preemiasaajat on olnud väljastpoolt Tartu ülikooli filosoofiateaduskonda: 2004. aastal võitis konkursi Tartu ülikooli usuteaduskonna üliõpilane Janis Tobreluts bakalaureusetööga «Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku arhiivide minevik ja tänapäev» ning 2010. aastal Tallinna ülikooli tudeng Taavi Minnik peatükiga magistritööst «Terror ja repressioonid Eesti Vabadussõjas».

Ajavahemikul 1996–2010 on preemiat välja antud 12 korral kokku 14 üliõpilasele. Kahel aastal on välja antud kaks preemiat: 2006. aastal jagasid preemiat Maive Mürk ja Kadri Tooming,

Ajalooarhiivi preemia pälvisid 2006. aastal Maive Mürk ja Kadri Tooming, täna ajalooarhiivi arhivaarid.

nimi | ülikool | töö pealkiri | tase | juhendaja

1996 **Elina Kekkonen** | TÜ, ajalugu | Kooliõpetajate kirjad ajalooallikana. Kodavere kihelkond 1863–90 | Aigi Rahi

1997 **Birgit Kibal** | TÜ, ajalugu | 1935. aasta arhiiviseadus eel- ja järellugudega | sem | Priit Pirsko

1998 **Martin Klesment** | TÜ, ajalugu | Institutsiooniajalooline andmebaas. Ametid ja ametnikud aadressraamatule rajanevas infosüsteemis | sem

1999 **Kersti Lust** | TÜ, ajalugu | Talude päriseksostmine Saaremaa eramõisais aastail 1905–1915 | baka | Tiit Rosenberg

2000 PREEMIAT VÄLJA EI ANTUD

2001 **Luule Rand** | TÜ, ajalugu | Saksamaa idapoliitika ja Eesti 1918–1926 | baka | Vahur Made

2002 **Kalev Koppel** | TÜ, ajalugu | Ajalooliste katastrikaartide töötlemise metoodika ja agraarajalooliste allikate ühendamine geograafilises infosüsteemis

2003 PREEMIAT VÄLJA EI ANTUD

2004 **Janis Tobreluts** | TÜ, usuteadus | Eesti Evangeelse Luteriku Kiriku arhiivide minevik ja tänapäev | baka | Riho Altnurme

2005 PREEMIAT VÄLJA EI ANTUD

mõlemad bakalaureusetöö eest, 2010. aastal anti välja peapreemia Taavi Minnikule ja parima bakalaureusetöö preemia Liina Rebassoole. Konkurssi ei toimunud 2000., 2003. ja 2005. aastal.

Ülikooli õppekavade ja -aja ümberkorraldused on mõneti muutnud ka konkursile esitatavaid üliõpilastöid. Kui 1990. aastate lõpus esitati bakalaureuseõppe raames koostatud seminari- ja peaseminaritöid, siis viimastel aastatel kirjutavad üliõpilased oma esimese teadustöö alles bakalaureusekraadi kaitsmiseks ning seepärast on lubatud konkursile esitada ka peatükk magistritööst.

Ajalooarhiivi preemiale kandideerivaid töid hindavad üldjuhul ajalooarhiivi töötajad. Läbi 13 aasta, kui preemiat on välja antud, on üliõpilaste tööd pakkunud neile rohkelt põnevat lugemist. Tudengite töödes on hinnatud selget teemapüstitust, teaduslikku lähenemist, head arhiiviallikate tundmist ja kasutamist ning nende analüüsimise ja järelduste tegemise oskust. Võidutöödes on kasutatud väga eripalgelisi arhiivimaterjale, alustades kooli-, mõisa- ja agraarajaloo allikatega, lõpetades maakaartide ja arhiivinduskü simustega. Ajalised raamid ulatuvad 18. sajandist kuni 20. sajandi esimese pooleni.

Ajalooarhiivi preemia suurus on kõikunud 500 ja 5000 krooni vahel, mis üldjuhul antakse ühele tööle, kuid komisjon võib soovi korral ka preemiat jagada või jätta selle välja andmata. Osa võidutöid on hiljem publitseeritud ajalooarhiivi toimetiste sarjas. Alates 2006. aastast on kõik preemiale kandideerinud üliõpilastööd hoiul ajalooarhiivi raamatukogus, kus kõik huvilised saavad nendega tutvuda.

Läbi aastate on konkursil osalejaid ja võitjaid meeles peetud mõne ajalooarhiivis toimuva pidulikuma ürituse raames. 1990. aastatel anti preemiat välja mais, arhiivi sünnipäeval. Alates 2006. aastast antakse preemia üle septembrikuus, Tartu ülikooli esimese kursuse ajaloo tudengite rebastepäeval. Rebastepäeva raames

on verivärsketele ajalooõppuritele tutvustatud ajalooarhiivi kogusid, hoonet ning värskemaid tulemusi arhiivitöös (näitustest kuni uute veebirakendusteni). 2009. aastal toimus seltskondlik koosviibimine esmakursuslaste, arhiivipreemia tollase laureaadi ja varasemate aastate laureaatidega, nüüdsete ajalooarhiivi töötajatega. 2010. aastal vürtsitas noorte ringkäiku lustakate lugudega arhiivi minevikust ning ajaloolaste ja arhiivi suhetest professor Aadu Must. Nende üritustega püütakse arhiivipreemia tulevasi laureaate esmaste allikate kasutamise usku pöörata.

Ajalooarhiivi preemia on mõeldud ajalooõppuritele, kes kasutavad oma teadustöös esmaseid ajalooallikaid või lahendavad arhiivinduslikke probleeme. Nii mõnigi omal ajal preemiale kandideerinud või selle võitnud üliõpilane on leidnud töökoha rahvusarhiivis. Tuginedes viimasele, 2010. aasta konkursile, mille preemia väljaandmine oli mitmes mõttes erandlik (esimest korda pälvis konkursivõidu Tallinna ülikooli tudeng, esimest korda oli tegemist peatükiga magistritööst, teist korda preemia ajaloo vältel pälvis konkursivõidu töö, mille põhiosa toetub riigiarhiivi materjalidele), tõdeme, et ajalooarhiivi preemia on endiselt kestlik ja elujõuline.

1997. aasta preemia pälvinud Birgit Kibal on praegu rahvusarhiivis arendusbüroo nõunik.

nimi | ülikool | töö pealkiri | tase | juhendaja

2006 **Maive Mürk** | TÜ, ajalugu | Sotsiaalsed ja majanduslikud olud 19. sajandi lõpul – 20. sajandi algul. Rõuge mõis 1868–1906 | baka | Tiit Rosenberg

Kadri Tooming | TÜ, ajalugu | Väljarändamisliikumine talurahvaasjade komissari materjalide põhjal. Tartumaa I jaoskond 1898-1904 | baka | Aadu Must

2007 **Sven Lepa** | TÜ, ajalugu | Kingstoni hertsoginna ning Voka ja Toila mõisad aastatel 1781–1806 | baka | Tiit Rosenberg

2008 **Ardi Siilaberg** | TÜ, ajalugu | Nõukogude võimu naasmine Harjumaa operatiivgrupi näitel 1944. aastal | baka | Tõnu Tannberg

2009 **Hannes Vinnal** | TÜ, ajalugu | Mõisnikeperekond de la Barre kaubalis-rahalised suhted 1730. ja 40. aastatel | baka | Enn Küng

2010 **Taavi Minnik** | TLÜ, ajalugu | Terror ja repressioonid Eesti Vabadussõjas | mag | Magnus Ilmjärv

Liina Rebassoo | TÜ, ajalugu | Narva kose kasutusele võtmise küsimus Eesti-Nõukogude suhetes 1928–1929 | baka | Jaak Valge

Tõnis Türna

AJALOOARHIIVI MAARAAMATUKOGUDE LOENGUSARI

Eesti arhiivinduse 90. juubeliaastat jääb muu hulgas märkima tavapärasest aktiivsem töö ühiskonna arhiiviteadlikkuse tõstmisel ja arhiivikasutajate teavitamisel. Oleme juba harjunud, et tänu meie e-teenuste arengule ja digiteerimistöödele on ühiskonna huvi arhiivi vastu viimastel aastatel märkimisväärselt kasvanud, arhiivi kasutamine hüppeliselt intensiivistunud ning arhiiv seetõttu nähtavam kui kunagi varem. Siiski võib eeldada, et suurte virtuaalkülastusnumbrite taga seisab eelkõige iga päev arvutit ja internetti kasutav osa elanikkonnast. Kui tavalises lugemissaalis on alati võimalus arhiivitöötajalt nõu küsida, siis virtuaalses uurimissaalis on kasutaja omapäi ja nii suureneb e-teenuste arenguga arhiivi roll kasutaja koolitajana. Ehkki 2010. aastal toimus Tartus kolmeosaline kasutajakoolitus ja arhiiviteenuseid on tutvustatud ka varem mitmesugustel üritustel, on selline info mõistagi paremini kättesaadav neile, kelle elu- ja töökoht paikneb Tallinnas või Tartus. Kas ja kui hästi ollakse arhiivi pakutavate võimalustega kursis Eesti maapiirkondades, võisime seni ainult oletada. Et neile oletustele kinnitust saada, sündis juubeliaasta üritusi kavandades otsus viia arhiiv kaugematessegi paikadesse, pakkudes maaraamatukogudele võimalust kutsuda endale aasta jooksul sobival ajal külla arhivaar.

Loengutuur kuulutati pidulikult välja 23. märtsil Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu maaraamatukogude sektsiooni teabepäeval Tallinnas, kus esinesid arhiiviteemaliste ettekannetega Indrek Kuuben, Edith Seegel ja Lea Teedema. Loengusarja teemadena pakkusime välja arhiivi veebiteenuste ja suguvõsauurimise võimaluste tutvustuse. Huvitatud raamatukogudelt eeldasime internetiühendust ja vähemalt kümmet kuulajat, rohkem piiranguid ega ootusi arhiiv ei seadnud. Jäime ootama küllakutseid.

Rõõmustaval kombel võisime peagi kogeda, et huvipuuduse üle kurta ei tule. Esimene arhiiviloeng toimus 22. aprillil Tapa raamatukogus, kus kuulajateks olid valdavalt kohalikud maaraamatukoguhoidjad. Järgnesid arhivaaride väljasõidud peaaegu iga nädal, välja arvatud suvepaus jaanipäevast augusti lõpuni. Kõige rohkem peeti loenguid mais ja oktoobris.

Kokku toimus aasta vältel sarja raames 26 loengut Eestimaa eri paikades: Harjumaal, Ida-Virumaal, Jõgevamaal, Järvamaal, Läänemaal, Lääne-Virumaal, Põlvamaal, Pärnumaal ja Saaremaal. Lektoritena osalesid Kalev Jaago, Margit Kõiv, Edith Seegel, Helina Tamman, Lea Teedema, Kadri Tooming ja Tõnis Türna ajalooarhiivist ning Ave Tuisk Harju maa-arhiivist. Kokkuvõttes võib öelda, et keskmiselt oli ühes raamatukogus kuulajaid 15 ja loeng kestis kaks tundi. Muidugi oli ka juhuseid, kus arhivaaril kulus ettekande ja küsimustele vastamise peale kokku ligi neli tundi. Kuulajatele jagati värskelt valminud voldikut «Teejuht virtuaalsesse arhiivi», mis tutvustab arhiivi e-teenuseid, aidati virtuaalse uurimissaali kasutajaks registreeruda ja juhendati esimeste sammude tegemisel Saagas.

Kes siis arhiiviloenguid kuulama olid tulnud? Ühest vastust anda on peaaegu võimatu, sest iga piirkond ja publik oli omanäoline. Väga üldiselt võib auditooriumi jagada kaheks – oli kohti, kus paljud kuulajad olid varem mingil määral VAU ja Saagaga kokku puutunud, selle kõrval oli aga ka raamatukogusid, kus valdavalt eakal publikul oli teema vastu sügav huvi, kuid varasem kogemus puudus ja ka arvutioskus jättis soovida. Tavaliselt oli igas raamatukogus grupis üks või kaks kogenud genealoogiaharrastajat, kes tundsid hästi ka arhiiviteenuseid. Nii püüdsime iga kord vastavalt publiku ootusele ja eelteadmistele keskenduda neile teemadele, mis kohapeal kõige enam huvi äratasid. Näiteks Orissaare raamatukogus toimus loeng arvutiklassis ja see andis kõigile võimaluse iseseisvalt kaasa töötada.

Üldjoontes võib öelda, et publiku seas olid ülekaalus pensioniealised raamatukogu lugejad, kuid kuulama oli tulnud ka naaberraamatukogude töötajaid, vallaametnikke ja kohalikke kodu-uurijaid.

Väga aktiivselt esitati lektoritele küsimusi, mis puudutasid kõikmõeldavaid arhiivi ja ajalooallikatega seotud teemasid, alates külaajaloost, väljarändamisest ja kohalike kultuuritegelastega seotud materjalidest ning lõpetades represseeritute andmete ja julgeolekuorganite juurdlustoimikutega. Tihti oli kaetud kohvilaud ja näitamiseks kodust kaasa võetud vanu dokumente, sugupuid jms. Näiteks Vastse-Kuustes oli loenguga samal ajal vaatamiseks välja pandud sugupuude ja genealoogia-alase kirjanduse näitus, Kiiklas oli ettekanne ühitatud kohaliku maadaamide ühingu kokkusaamisega. Aidus ja Pajusis oli arhiiviloeng välja reklaamitud täiskasvanud õppija nädala raames. Ka nendes kohtades, kus eelteadmiste hulk oli keskmisest suurem, oli arhivaaridel publikule pakkuda uut infot ja kasulikke õpetusi. Mujal õnnestus meil endale juurde võita uusi tänulikke kasutajaid. Niisiis võib juubeliaastale pühendatud maaraamatukogude tuuri pidada kahtlemata õnnestunuks.

Kui loengusarjale tagasi vaadata, jäävad eranditult kõiki kohtumisi iseloomustama südamlik vastuvõtt, hubane miljöö, siiras huvi ja positiivne tagaside. Ehkki lektoritel tuli loengu pidamiseks enamasti läbida sadu kilomeetreid, sageli ka väljaspool tööaega, oli tegemist vaieldamatult väärtusliku kogemusega. Saime taas kinnitust, et töö, mida me arhiivis iga päev teeme, on tähtis ja tänuväärne.

*Kokku toimus aasta vältel sarja raames **26** loengut Eestimaa eri paikades.*

2009

jaanuar

7 Hiiu maavalitsuse ruumes avati riigiarhiivi näitus «Estonia – riik ja rahvas».

9 Hiiu, Pärnu ja Viljandi maa-arhiiv lõpetasid tegevuse.

19–23 Reet Randoja viibis praktikal Soome rahvusarhiivis.

20 Kuldar Aas ja Raivo Ruusalepp viibisid projekti PROTAGE aastatulemuste kaitsmisel Euroopa Komisjoni ekspertkomisjoni ees Luksemburgis.

22 Arhiiviseaduse uue kontseptsiooni väljatöötamise töörühma avakoosolek riigikantseleis.

26–30 Hanna Tiits viibis praktikal Göteborgi regionaalarhiivis.

28 Hindamise ja järelevalvega tegelevate kolleegide kohtumine Tallinna linnaarhiivis.

29–30 Toivo Jullinen viibis Euroopa arhiivirühma koosolekul ning kohtumisel Tšehhi ja Rootsi riigiarhivaariga Brüsselis.

---

veebruar

5 25 kaunima raamatu hulka valiti rahvusarhiivi allikapublikatsioon «Eesti riikluse alusdokumendid 1917–1920», mille kujundaja Kalle Müller sai ka Kuldraamatu auhinna.

5 Filmiarhiivis näidati tuntud eesti dokumentalisti Andres Söödi filme.

5–6 Algas juhtide koolitamise projekt, mille raames toimus kolme kuu jooksul kolm koolitusmoodulit ligi kolmekümnele arhiivi juhttöötajale.

9–10 Toivo Jullinen osales DLM-foorumi juhatuse koosolekul Brüsselis.

10 Rahvusarhiivi teabepäev «Arhiivilt kasutajale» Pärnu keskraamatukogus, kus arhiivi teenuseid tutvustasid Indrek Kuuben ja Tõnis Türna.

11 Virtuaalse uurimissaali VAU avaliku kasutamise testperioodi algus.

13 Meie hulgast lahkus kauaaegne kolleeg Merle Saard.

17 E-Eesti konverents Tallinnas, kus rahvusarhiivile anti Saaga digikogu arendamise eest üle parima sisuteenuse auhind e-kultuuri valdkonnas.

17 Okupatsioonide Muuseumis avati ajalooarhiivi näitus «Jaan Tõnisson 140».

19 Eesti esimese mängufilmi «Karujaht Pärnumaal» (1914) esilinastusest möödus 95 aastat, filmiarhiiv tähistas päeva filmi taasnäitamisega arhiivis.

25 Ajalooarhiivis avati näitus «Politseiarhiivid ja mida kõike sealt leida võib», koostaja Margit Kõiv.

2 ja 19 Kultuuriministeeriumis kogunes kultuuripärandi hoidmise ja väärtustamise arengukava koostamise töörühm, kus säilitamise ekspertgrupi juhina osales Toivo Jullinen. Töörühmades osalevad Tiiu Kravtsev, Indrek Kuuben ja Ruth Tiidor.

4 Kuldar Aas, Aadi Kaljuvee ja Lauri Leht osalesid teadusraamatukogude talveseminaril Käärikul.

6 Kuldar Aas tutvustas digitaalarhiivinduse arendusi Norra arvutiteaduse seltsi elektroonilise dokumendihalduse sektsiooni koosolekul Tallinnas.

10 Algas rahvusarhiivi klienditeeninduse edendamise projekt, mille raames korraldati aasta jooksul kaheksa koolitust.

12 Tallinnas Maarjamäe lossis toimus Eesti demograafia instituudi, Eesti Ajaloomuuseumi ja rahvusarhiivi korraldusel konverents «Vabadussõjalased».

18 Digitaalarhiivi büroo seminar koos külalistega Soome rahvusarhiivi digitaalarhiivist Tartus J. Liivi tänaval.

19 Rahvusarhiivi säilitusala inimesed osalesid konserveerimise õppekavasid, kutsestandardeid ja tööandjaid tutvustanud seminaril Tartu kõrgemas kunstikoolis.

20 Ajalooarhiivis esitleti kroonik Christian Kelchi «Liivimaa ajaloo järge», mille tõlkis eesti keelde ajaloolane Ivar Leimus, ning tutvustati politseiarhiivide näitust.

23 Helsingis kinos Orion esitleti Jüri Reinvere heli- ja videoteost «Requiem», mille taustaks olev film on koostatud filmiarhiivi materjalide põhjal. Film esilinastus seoses nõukogude ühiskonna kuritegelikku olemust paljastava mahuka artiklikogumiku «Kõige taga oli hirm» ilmumisega.

23–25 Lauri Leht viibis digitaalarhiivide auditeerimise teemalisel DRAMBORA seminaril Roomas.

30 Filmiarhiivi fuajees eksponeeriti fotonäitust Lennart Meri 80. sünniaastapäeva tähistamiseks.

märts

1–3 Kuldar Aas, Maiu Pevkur ja Raivo Ruusalepp viibisid projekti PROTAGE kohtumisel Inglismaal Bradfordis.

2–3 Birgit Kibal osales MTÜ Baltic Heritage Networki seminaril Kaunases.

6 Rahvusarhiivi ja sotsiaalkindlustusameti koostöös hakkas arhiiv pensioniametitele väljastama tööstaaži tõendavaid e-teatisi.

6–7 Lauri Eskor viibis digiteeritud tekstide tuvastamise võimalusi tutvustanud konverentsil IMPACT 2009 Haagis.

13 Aadi Kaljuvee ja Ivi Tomingas võtsid osa Eesti rahvusfilmograafia elektroonilise andmebaasi konsultatiivkomitee koosolekust Tallinna kinomajas.

14 Rahvusraamatukogus toimus ohuplaneeringu ja kahjustatud dokumentide käsitsemise koolitus asutustele, koolitajad Koidu Laur ja Jaan Lehtaru.

15 Tarvo Kärberg ja Ülle Narits tutvustasid Tartus universaalset arhiveerimismoodulit (UAM) rahvusarhiivi lõunapiirkonna asutustega tegelevatele kolleegidele.

16 Ajalooarhiivi külastasid Eesti apostlik-õigeusu kiriku esindajad.

20–24 Kuldar Aas, Toivo Jullinen ja Lauri Leht osalesid DLM-foorumi konverentsil ja aastakoosolekul Prahas.

aprill

22 Tarvo Kärberg ja Ülle Narits tutvustasid Tallinnas UAMi rahvusarhiivi põhjapiirkonna asutustega tegelevatele kolleegidele.

22–25 Priit Pirsko osales Euroopa riigiarhivaaride ümarlaual Prahas.

23 Ajalookultuuri ajakirja Tuna ingliskeelse eriväljaande Past esitlus ja Tuna 2008. aasta parima artikli preemia üleandmine Okupatsioonide Muuseumis.

24 2008. aasta ajalookirjanduse aastapreemia üleandmine Arvo Teringule monograafia «Eesti-, liivi- ja kuramaalased Euroopa ülikoolides 1561–1798» eest Tartu ülikooli ajaloo osakonnas. Samal aastal pälvis A. Tering ka riikliku teaduspreemia.

24–26 Tiiu Kravtsev ja Ivi Tomingas osalesid Balti audiovisuaalsete arhiivide nõukogu ja MTÜ Baltic Heritage Networki korraldatud infopäeval Stockholmis.

29 Kuldar Aas ja Raivo Ruusalepp osalesid projekti PROTAGE koosolekul Brüsselis.

30 Riigiarhiivi näituse «Karm kevad» avamine Okupatsioonide Muuseumis, koostasid Jaanus Jõgi, Peeter Kenkmann, Margus Lääne, Tiit Noormets, Valdur Ohmann ja Lea Tegelmann.

---

1 Harju maa-arhiivi Märjamaa haru ja Jõgeva maa-arhiivi töö lõpetamine, riigiarhiivi Tõnismäe hoone uurimissaali sulgemine ning riigiarhiivi arhiiviregistri liitmine kasutusosakonnaga.

4–15 Gerli Raadik ja Sandra Tamm viibisid praktikal Rootsi rahvusarhiivis.

5 ja 26 Koolitus «Korduvad küsimused asutuse dokumendi- ja arhiivihalduse korraldamisel» Tallinnas, koolitaja Tiia Siir.

6–7 Kuldar Aas, Maiu Pevkur ja Raivo Ruusalepp esinesid europrojekti PROTAGE vahetulemusi tutvustanud seminaril Tallinna linnaarhiivis.

7 Virtuaalse uurimissaali VAU avalik esitlus rahvusraamatukogus, ettekannetega esinesid Indrek Kuuben, Lauri Leht ja Tõnis Türna.

13 Arhivaari kutseeksamil osales üheksa inimest, eksami sooritas kuus.

15 Ajalooarhiivi 88. sünnipäeva tähistamine näituse «Pärisrahvast priirahvaks: pärisorjuse kaotamine Liivimaal 1819. aastal» avamise ning ajalooarhiivi toimetiste sarjas ilmunud uue trükise esitlusega.

18 Riigiarhiivi hoones Maneeži 2 avati näitus «Garnisonilinn Narva 1920–1940».

18–22 Reet Randoja ja Hanna Tiits viibisid praktikal Islandi rahvusarhiivis.

20 Arhiivi infopäev filmiarhiivis.

22.5–5.6 Gerli Raadik ja Sandra Tamm viibisid praktikal Soome rahvusarhiivis.

27–30 Ruth Tiidor osales Euroopa Standardikomitee säilitustöörühma koosolekul Milanos.

29 Riigiarhiivi 88. sünnipäeva tähistamine Madara tänaval.

1–6 Tiiu Oja, Tatjana Šor ja Lea Teedema viibisid rahvuskaaslaste programmi raames Vene föderatsiooni riiklikus arhiivis ja Venemaa riiklikus vanade aktide arhiivis Moskvas.

5 Eesti Konservaatorite Ühingu arengukonverents, millega tähistati 15 aasta möödumist Tartu Restauraatorite Klubi loomisest; avati näitus «Mineviku tulevik A.D. 2009» Tartu ülikooli ajaloo muuseumis.

mai
juuni

9.–11 Toivo Jullinen viibis DLM-foorumi juhatuse ja MoReq2 juhatuse koosolekutel Londonis.

9–12 Kuldar Aas, Aadi Kaljuvee ja Raivo Ruusalepp osalesid projekti PROTAGE kohtumisel Saksamaal Eisenachis.

juuni

10 Rahvusarhiivi fotolugude konkursi tänuüritus ajalooarhiivis.

10 Filmiarhiiv esitles Eesti Rahva Muuseumi näitusemajas laulupidude DVD-d «Laulud nüüd lähevad kaunimal kõlal. Kroonikafilmid laulupidudest 1913–1938».

11 Filmiarhiivi laulupidude filmiprogramm Eesti Rahva Muuseumis.

12 Ajalooarhiivi külastasid Ida-Virumaa valdade juhid, et tutvuda arhiivi kogude ja digiteerimisprojektidega.

16 Digitaalarhiivibüroo korraldatud koosolek dokumendihaldussüsteemide tootjatele süsteemide UAMiga liidestamise teemal Maneeži tänaval.

22, 25, 26.06 ja 21.8 Rahvusarhiivi töötajate palgata puhkus.

---

6 Riigiarhiivi uurimissaalis Maneeži 2 avati fotonäitus «Landesveeri sõda 90», koostaja Tiit Noormets.

juuli

7–10 Tartus toimus teine rahvusvaheline Balti diasporaa kultuuripärandi konverents «Accessing the History of the Baltic Diaspora», kus ettekannetega esinesid Kersti Lust ja Peeter Väljas.

---

19 Filmiarhiiv tähistas fotonäituse ja filmiprogrammiga Balti keti toimumise 20. aastapäeva ja selle sündmuse kandmist UNESCO mäluregistrisse. Eestit esindab registris 15 fotot ja Tallinnfilmi ringvaade filmiarhiivi kogudest.

august

31 Priit Pirsko osales kohtumisel Rahvusvahelise Arhiivinõukogu presidendi Ian Wilsoniga. Kohtumine toimus Läti vabariigi välisministeeriumis Riias, sellest võtsid osa kolme Balti riigi rahvusarhiivide, rahvusraamatukogude ja Balti kultuuripärandiga tegelevate organisatsioonide esindajad.

---

1 Ajalooarhiivi uurimissaal J. Liivi 4 alustas tööd uutel aegadel: esmaspäeviti, kolmapäeviti ja reedeti kell 9–16 ning teisipäeviti ja neljapäeviti kell 12–19.

september

2–3 Ajalooarhiivi külastas Baltisaksa Genealoogia Ühingu esimees Hermann Dimitri Ströhmberg.

8 Meie seast lahkus ajaloolane ja kolleeg Indrek Jürjo.

8 Riigiarhiivi Maneeži 2 uurimissaalis avati Poola vabariigi Eesti suursaatkonna, Varssavi riikliku linnaarhiivi ja Eesti riigiarhiivi koostöös fotonäitus «Tehakse päevapilte... Tuntud ja tundmatud isikud XIX sajandi II poole Varssavi fotograafide objektiivi ees».

8–9 Poola rahvusarhiivi esindaja Barbara Berska ja Varssavi linnaarhiivi juhataja Ryszard Wojtkowski külastasid arhiive nii Tallinnas kui ka Tartus.

8–10 Toivo Jullinen osales Euroopa arhiivirühma töörühma koosolekul ja DLM-foorumi juhatuse koosolekul Brüsselis.

14–16 Toivo Jullinen osales DMS EXPO raames peetud pressikonverentsil Kölnis, kus firma Fabasoft tootele anti sertifikaat MoReq2 nõuetele vastavuse kohta.

15–16 Europrojekti PROTAGE koosolek Tallinnas, kus osales 13 külalist Rootsist, Inglismaalt, Saksamaalt, Itaaliast ja Hispaaniast ning kuus digitaalarhiivibüroo kolleegi.

15–18 Tarvo Kärberg osales europrojekti PLANETS seminaril Sofias.

16–18 Benno Aavasalu, Koidu Laur, Jaan Lehtaru, Reet Randoja, Kristina Teral ja Ruth Tiidor viibisid konverentsil «Konserveerimine arhiivides» Helsingis. Tutvustati tindikorrosiooniga arhivaalide (J. Lehtaru) ja kaardikogu (K. Teral) konserveerimise küsimusi.

24 Tartu ülikooli ajaloo eriala esmakursuslaste rebastepäev ajalooarhiivis. Parima üliõpilastöö preemia pälvis Hannes Vinnal bakalaureusetöö eest.

---

5 Tartu linnavalitsus, Tartu ülikool, Riigi Kinnisvara AS, riigikohus ja rahvusarhiiv allkirjastasid ühiste kavatsuste protokolli eesmärgiga teha koostööd riigikohtu ja rahvusarhiivi uute hoonete rajamiseks vajaliku asukoha leidmisel ning uute hoonete kavandamiseks detailplaneeringute koostamisel.

oktoober

5–7 Filmiarhiivi esindus osales Balti audiovisuaalsete arhiivide nõukogu aastakonverentsil Vilniuses.

6 Birgit Kibal tutvustas arhiivi e-võimalusi Valga muuseumi taasavamise 10. aastapäeva konverentsil Valgas.

13–15 Priit Pirsko osales Euroopa riigiarhivaaride ümarlaual Rootsis Lundis. Samas toimus ka Euroopa arhiivirühma kohtumine, osales Toivo Jullinen.

14 Ilmus uuendatud juhis «Arhivaalide üleandmine», koostajad Kaja Pullonen, Raili Unt ja Liivi Uuet.

14 Noorte uurijate seminar MTÜ Baltic Heritage Networki korraldusel Eesti Rahva Muuseumi näitusemajas.

14–15 Olga Kislitsina osales arhiivikirjelduste seminaril Lundis.

14–16 Tiia Nurmsalu, Kairi Priimets ja Reet Randoja osalesid rahvusvahelisel seminaril «Käsikirjade säilitamine ja konserveerimine» Kopenhaagenis.

19 Filmiarhiivis avati fotonäitus «Otsustav Oktoober 1939».

20 ja 27 Kuldar Aas esines infopäeval «Dokumendihaldus täna ja homme» Tallinnas.

22 Indrek Kuuben ja Edith Seegel pidasid sarja «Tagasi kooli» raames loengu Märjamaa gümnaasiumi 11. klasside õpilastele.

22 Ajalooarhiivi konservaatorid külastasid säilitusosakonna kolleege Soome rahvusarhiivis.

27 Filmiarhiiv tähistas rahvusvahelist audiovisuaalpärandi päeva filmide «Mehed jäävad koju» (1956, režissöör Igor Jeltsov) ja «Nii valmib ajaleht» (1934, režissöör Armas Hirvonen) näitamisega.

28.10 ja 11.11 Rakveres toimus dokumendi- ja arhiivihalduse koolitus kohalike omavalitsuste hallatavatele asutustele, kelle arhivaale rahvusarhiiv ei kogu; koolitajad Sirje Prits ja Liisa Sooväli.

29 Riigikantselei ruumes kogunes uue arhiiviseaduse eelnõu koostamise töörühm: Margus Matt, Kaidi Paju ja Kädi Riismaa riigikantseleist, Anton Pärn kultuuriministeeriumist, Lea Kõiv Tallinna linnaarhiivist ning Priit Pirsko (esimees), Toivo Jullinen, Hanno Vares, Pille Noodapera ja Birgit Kibal rahvusarhiivist.

29.10–2.11 Tiiu Kravtsev ja Marge Tiidus osalesid Välis-Eesti arhiivide infopäeval Karjalas Petroskois.

Okt Rahvusarhiiv asus täitma viit Euroopa Liidu poolt rahastatavat projekti, mille käigus digiteeritakse 4122 pärgamenti, 19 700 kaarti ja plaani, 415 500 fotonegatiivi, diapositiivi ja klaasnegatiivi, 700 tundi videoid ja 30 tundi nitroalusel filme.

---

2 Ajalooarhiivi külastasid kolleegid Marburgi Herderi instituudist.

3–6 Toivo Jullinen ja Lauri Leht osalesid DLM-foorumi konverentsil Rootsis Härnösandis. T. Jullinen juhatas konverentsi, pidas ettekande ja esitas aruande, L. Leht tutvustas universaalset arhiveerimismoodulit.

4 Filmiarhiivis olid visiidil Soome kultuuripärandi nõukogu fotode osakonna esindajad.

5 Indrek Kuuben ja Ruth Tiidor esinesid ettekandega ennistuskoja Kanut ja Leedu muuseumide ühisel digiteerimisseminaril Tallinnas.

13 Eesti Arhivaaride Ühingu 70. sünnipäeva tähistati ajalooarhiivis konverentsiga «Arhivaar muutuvas ajas» ja näituse «Kunst olla kutseoskustega» (koostaja Tiiu Oja) avamisega.

16–22 Priit Pirsko ja Marge Tiidus osalesid rahvusvahelisel arhiivide ümarlaua konverentsil Maltal.

17 Kasutusele võeti rahvusarhiivi uue sisu ja kujundusega veeb endisel aadressil http://www.ra.ee.

18–19 Kalkakaartide konserveerimise koolitus kolleegidele Riias, koolitaja Küllike Pihkva.

24–25 Šveitsi tarkvarafirma Scope esindajad tutvustasid Tartus arhiivi infosüsteemi tarkvara ScopeArchiv ning digitaalarhiivi rakendust.

30 Ilmus uuendatud juhis «Dokumendi- ja arhiivihaldus», koostajad Pille Noodapera, Tuuli Tarandi ja Hanno Vares.

3–4 Arhiivisisene infopäev Valgamaal. Konkursi «Arhiivindus 90» raames valiti 129 esitatud lause seast arhiivi tunnuslauseks «Iidne ja moodne».

3–4 Toivo Jullinen osales Euroopa arhiivirühma kahe töörühma koosolekul Brüsselis.

8–9 Kuldar Aas ja Koit Saarevet võtsid osa Tessella SDB-d ehk digitaalarhiivi vastuvõtumooduli platvormi kasutavate asutuste kohtumisest Londonis.

8–9 Soome rahvusarhiivi kolleegid külastasid nii digitaalarhiivibürood kui ka säilitusosakondi Tartus ja Tallinnas.

10–13 Koit Saarevet osales immigrante kajastavate dokumentide digiteerimise projekti avakoosolekul Minnesota ülikooli immigratsiooni ajaloo uurimise keskuses Minneapolises.

14–17 Lauri Leht, Liina Maadla ja Tõnis Türna osalesid konverentsil «Cultural Heritage Online» Firenzes.

14–17 Kuldar Aas ja Raivo Ruusalepp osalesid projekti PROTAGE kohtumisel Itaalias Sestri Levantes.

2010

jaanuar

14–15 Toivo Jullinen, Tiiu Kravtsev ja Indrek Kuuben osalesid Eesti kultuuripärandi arengukava aastani 2030 käsitlenud arutelul Palmses.

18–19 Kuldar Aas ja Raivo Ruusalepp osalesid projekti PROTAGE koosolekul Stockholmis.

20–22 Toivo Jullinen osales DLM-foorumi juhatuse ja MoReq2 arenduste hanke komisjoni koosolekutel Brüsselis.

25 Eeri Kessel ja Mare Olde tutvustasid ministeeriumide kantsleritele Tartu rahu sõlmimisega seotud arhivaale teemakohasel teabepäeval Jaan Poska majas Tallinnas.

25 Riigikogus avati riigiarhiivi näitus «Tartu Rahu 90», koostajad Eeri Kessel ja Tiit Noormets. Näitust eksponeeriti järgneval kolmel kuul ka riigikantseleis, välisministeeriumis, Haapsalu koolides ja Pärnus Chaplini keskuses.

27 Tiit Noormets, Mare Olde ja Marge Tiidus osalesid konverentsil «90 aastat Vabadussõja lõpust» Valgas, kus riigiarhiiv kinkis Valga Isamaalise Kasvatuse Püsiekspositsiooni sihtasutusele arhiivi kogude põhjal koostatud näituse «Landesveeri sõda 90».

28 Arvo Pesti koostatud allikapublikatsiooni «Dissidentlik liikumine Eestis aastatel 1972–1987» esitlus Okupatsioonide Muuseumis.

---

veebruar

2 Tartu rahulepingu originaali esitlemine Tartu rahulepingu sõlmimise toas Vanemuise tänav 35 hoones, praeguses Mart Reiniku gümnaasiumis.

4–5 Toivo Jullinen osales Euroopa Komisjoni ja DLM-foorumi poolt korraldatud MoReq2 tõlkijate seminaril Brüsselis.

9–13 Kuldar Aas osales europrojekti PLANETS tulemusi tutvustanud seminaril Londonis.

11 Tartus toimus asutustele mõeldud koolitus «Funktsioonide analüüsist dokumentide loeteluni», koolitajad Pille Noodapera ja Hanno Vares.

22 Filmiarhiiv tähistas Eesti nukufilmi rajaja Elbert Tuganovi 90. sünniaastapäeva teemakohase näitusega kodulehel.

25 VAU ja Saaga kasutajate ümarlaud ajalooarhiivis.

---

märts

1 Arhiivinduse 90. sünnipäeva nädala avaüritus Tartu ülikooli raamatukogus, kus Aadu Must ja Fred Puss kõnelesid pereloo uurimise ja arhiivikasutuse võimalustest ning esitleti arhiivi värskeid trükiseid.

3 Arhiivi juubelinädala peasündmus, enam kui kahesaja osalejaga konverents «Iidne ja moodne arhiiv» Tartus Dorpati keskuses. Konverentsi avas riigisekretär Heiki Loot, ettekannetega esinesid Enn Tarvel, Juhan Kreem, Kari Tarkiainen, Priit Pirsko, Koit Saarevet, Kurmo Konsa, Janika Kronberg ja Hando Runnel. Päeva lõpetuseks avati samas näitus «Eesti arhiivinduse algus», mida tutvustas põhikoostaja Kadri Tooming.

5 Arhiivi juubelinädala lõpetamine Tallinnas rahvusraamatukogus, kus avalike loengutega esinesid Kaarel Tarand ja Jaak Valge ning Mairold Kausi juhendamisel esitleti digiteeritud fotode veebikogu FOTIS.

5 Näituse «Jaan Poska ja Tartu rahu» avamine rahvusraamatukogus. Tallinna linnaarhiivi kolleegide kõrval olid näituse kaaskoostajad Mare Olde, Lea Tegelmann, Helina Tennasilm ja Liivi Uuet.

8 Tiiu Kravtsev alustas Välis-Eesti kogude korrastamist kuuajalise lähetuse käigus Kanadas Vancouveris.

8–10 Teabepäevad pere- ja kohaajaloo huvilistele Tartus.

8–12 Näitus «Eesti arhiivinduse algus» rahvusraamatukogus.

12 Arhiiviseaduse eelnõu viimane arutelukoosolek riigikantselei ruumes.

15–17 Toivo Jullinen osales DLM-foorumi ja MoReq2 juhtrühma koosolekutel Londonis.

16 Kuldar Aas ja Tarvo Kärberg tutvustasid UAMi liidestamist ministeeriumide dokumendihaldusjuhtide infopäeval riigikantseleis.

16 Koolitus «Dokumendi- ja arhiivihaldus kohalike omavalitsuste hallatavates asutustes» Rakveres, koolitaja Liisa Sooväli.

18 Rahvusarhiivi ja rahvusraamatukogu esindajate kohtumine Tartus veebide arhiveerimise teemal.

18 Filmiarhiivi külastasid Tallinna ülikooli ajaloo instituudi fotoajaloo tudengid.

22 Filmiarhiivis avati väljapanek Georg Otsa 90. sünniaastapäeva auks.

23 Indrek Kuuben, Edith Seegel ja Lea Teedema esinesid ettekandega Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu teabepäeval «Koduloolisest uurimistööst virtuaalses keskkonnas» rahvusraamatukogus. Samas kuulutati välja ajalooarhiivi loengute sari maaraamatukogudes.

23 ja 31.3

20.4 Tarvo Kärberg ja Ülle Narits koolitasid asutusi UAMi kasutuselevõtuks.

24 Ajalooarhiivis viibisid Tartu ülikooli lahtiste uste päeva raames arhiivindusest huvitatud õpilased, neile pidas loengu professor Aadu Must.

25–26 Filmiarhiivi töötajad viibisid filmide arhiveerimise seminaril Soome audiovisuaalarhiivis.

---

12 Koit Saarevet tutvustas digiarhiivi vastuvõtumooduli tarkvara kolleegidele Tartus ja Tallinnas.

12–13 Toivo Jullinen osales Euroopa arhiivirühma koosolekul Brüsselis.

aprill

13 Asutustele mõeldud korduskoolitus «Funktsioonide analüüsist dokumentide loeteluni» Tallinnas, koolitajad Pille Noodapera ja Hanno Vares.

14–16 Priit Pirsko pidas ettekande rahvusvahelisel konverentsil «Kultuurimuutused digitaalajastul» Tartu ülikooli raamatukogus, konverentsil osales kümmekond kolleegi üle arhiivi.

20 Noorte diasporaa-uurijate seminar Eesti Kirjandusmuuseumis MTÜ Baltic Heritage Networki korraldusel.

21 Ajalooarhiiv tutvustas arhiivikasutuse võimalusi Pärnumaa kodu-uurijatele Pärnu kolledžis.

22 Ajalooarhiivi esimene loengupäev maakondade raamatukogudes, Tõnis Türna tutvustas arhiivikasutuse võimalusi Tapa linnaraamatukogus.

26–30 Kuldar Aas, Indrek Kuuben, Tarvo Kärberg, Lauri Leht, Maive Mürk, Priit Pirsko ja Tõnis Türna osalesid Euroopa arhiivikonverentsil Genfis. Ettekannetega esinesid K. Aas, T. Kärberg, I. Kuuben ja T. Türna.

26–27 Kuldar Aas osales Tessella kasutajate kohtumisel Šveitsi rahvusarhiivis Bernis.

28 Kalev Jaago ja Helina Tamman pidasid loengu arhiivikasutaja teabepäeval Martna ja Varbla maaraamatukogus Läänemaal.

---

1 Vääna mõisas avati ajalooarhiivi mõisakoolide projekti raames valminud mõisaajaloo näitus, koostaja Kersti Lust.

2–9 Ivi Tomingas osales Rahvusvahelise Filmiarhiivide Liidu aastakongressil ja tehnikamessil Oslos.

3 Ajalooarhiivis alustasid kuuajalist praktikat kaks arhiivinduse tudengit.

3 Kalev Jaago pidas arhiivikasutuse loengu Noarootsi maaraamatukogus.

4 Tallinna linnaarhiivis anti üle 2009. aasta ajalookirjanduse aastapreemia Inna Põltsam-Jürjole monograafia «Liivimaa väikelinn varajase uusaja lävel. Uurimus Uus-Pärnu ajaloost 16. sajandi esimesel poolel» eest.

7 Arhivaari kutseeksamil osales kümme inimest, eksami sooritas viis.

7 Edith Seegel pidas arhiivipedagoogika loengu Pestalozzi seminaril Tallinnas.

13 Ilmus uus juhis «Arhivaalide hoid, säilitamine ja füüsiline korrastamine», koostajad Koidu Laur, Kristina Teral ja Ruth Tiidor.

14 Ajalooarhiivi ja riigiarhiivi 89. sünnipäeva tähistamine.

15 Muuseumiöö raames esimest korda korraldatud arhiiviööl külastas riigiarhiivi Maneeži tänava hoonet 634 inimest ja korraldati 22 ekskursiooni. Samas eksponeeriti riigiarhiivi ja filmiarhiivi kogude põhjal koostatud näitust «Eesti raamatu aasta 1935», koostajad Margus Lääne, Tiit Noormets ja Liivi Uuet.

17 Ajalooarhiivis avati väljapanek ebatavalistest arhivaalidest ehk valik arhiivi kogudes hoitavatest esemetest.

17–20 Priit Pirsko osales Euroopa riigiarhivaaride ümarlaual Madridis.

18–19 Toivo Jullinen osales ja esines ettekandega Euroopa arhiivirühma koosolekul.

20 Fotolugude konkursi tänuüritus Tallinnas fotomuuseumis.

20–21 Rahvusarhiivi klienditeenindajate infopäev Jänedal.

12–14 Edith Seegel pidas loenguid arhiivikasutaja teabepäevadel Saaremaa maaraamatukogudes Orissaares, Mustjalas, Laimjalas ja Valjalas ning maakonna keskraamatukogus Kuressaares.

24–27 Kuldar Aas, Toivo Jullinen, Lauri Leht, Pille Noodapera ja Koit Saarevet osalesid DLM-foorumi kevadkonverentsil Madridis.

25 Ajalooarhiivi külastas endine QVIZi projekti juht Fredrik Palm Umeå ülikoolist Rootsist.

26 Kalev Jaago ja Edith Seegel pidasid loengu arhiivikasutaja teabepäeval Järvamaa keskraamatukogus Paides.

26–29 Eve Keedus, Sirje Prits ja Gerli Raadik osalesid Rahvusvahelise Konservaatorite Ühingu sümposionil Prahas.

28 Riigiarhiivi järelevalveosakonna infopäev asutustele Madara tänaval.

31 Toivo Jullinen, Maiu Pevkur, Piret Randmäe ja Hanno Vares osalesid veebide arhiveerimise töörühma koosolekul rahvusraamatukogus.

31.5–7.6 Jaak Koiduaru, Ruth Tiidor ja Marge Tiidus viibisid arhiiviehitusmessil Lõuna-Koreas Soulis.

31.5 – 4.6 Tatjana Šor kogus *Estica*'t ja esines konverentsil Novgorodis.

mai Rahvusarhiiv sai Euroopa Liidu rahastuse projektile «Digitaalne algus – Eesti Vabariigi loomist ja iseseisvuse taastamist kajastavate dokumentide digiteerimine» ligikaudu ühe miljoni teemakohase lehe digiteerimiseks.

---

juuni

9 Arhiivinõukogu koosolek Tallinnas riigikantselei ruumes.

9 Europrojekti PROTAGE tulemusi tutvustav seminar rahvusraamatukogus.

9 Margit Kõiv pidas loengu arhiivikasutaja teabepäeval Kiikla maaraamatukogus.

15 Ruth Tiidor osales Euroopa Standardikomitee CEN/TC 346 Eesti peegelgrupi koosolekul Tallinnas.

25–26 Ajalooarhiivi esindus osales Pärnu hansapäevadel, kus tutvustati pereloo uurimise võimalusi ja kaubeldi arhiivi trükistega.

28.6–2.7 Välis-Eesti diasporaa esindajate suvekool «Eesti kultuuripärand võõrsil III» MTÜ Baltic Heritage Networki korraldusel Viljandis.

30 Uue arhiivieeskirja koostamise töörühma avakoosolek Tartus J. Liivi tänaval.

---

juuli

12 Tiit Noormetsa koostatud fotonäituse «Metsavenna elu» avamine Okupatsioonide Muuseumis.

17–18 Rahvusarhiivi suvepäevad Pärnumaal Lemmes.

juuli Olustvere mõisas avati mõisakoolide projekti raames valminud mõisaajaloo näitus, koostaja Kersti Lust.

---

september

2 Kuldar Aas, Tarvo Kärberg, Lauri Leht ja Koit Saarevet arutasid digitaalarhiivinduse koostööküsimusi kolleegidega Riias.

6 Meie seast lahkus kolleeg ja vabadusvõitleja Arvo Pesti.

8 Rahvusarhiivi külastasid haridus- ja teadusministeeriumi esindajad.

8 Tõnis Türna pidas loengu arhiivikasutaja teabepäeval Vastse-Kuuste raamatukogus.

13–17 Indrek Kuuben ja Tõnis Türna viibisid rahvusvahelisel arhiivide ümarlaua konverentsil Oslos.

14 Eesti filmograafia koostamise raames algas neljakuuline Eesti filmi andmebaasi sisutoimetajate ja kodeerijate koolitus filmiarhiivi kolleegide nõustamisel.

15 Filmiarhiivi programm «100 aastat loodusfilmi» VIII Matsalu filmifestivalil.

17 Birgit Kibal tutvustas arhiivikasutuse võimalusi Eesti Genealoogia Seltsi Tartu osakonna 20. aastapäeval Eesti Kirjandusmuuseumis.

20 Ajalooarhiivi külastas Dorothee Goeze Herderi instituudist.

20–23 Koit Saarevet ja Mart Vernik osalesid digitaalarhiivinduse konverentsil iPRES Viinis.

21 Arhiivijärelevalve ümarlaud digitaalarhiivinduse küsimustes Tõnismäel.

27–29 Ruth Tiidor osales Euroopa Liidu arhiivide säilitusteemalisel seminaril Haagis.

27–30 Kuldar Aas, Toivo Jullinen, Tarvo Kärberg, Lauri Leht ja Piret Randmäe kohtusid Sloveenia rahvusarhiivi kolleegidega Ljubljanas.

28 Margit Kõiv ja Kadri Tooming pidasid loenguid arhiivikasutaja teabepäevadel Kaisma ja Vändra maaraamatukogus Pärnumaal.

29 Pille Noodapera ja Hanno Vares osalesid Eesti Dokumendihaldurite Ühingu eestvedamisel toimunud esimesel terminite töörühma koosolekul.

29 Pille Noodapera osales standardimise tehnilise komitee EVS/TK22 aastakoosolekul rahvusraamatukogus.

sept Puurmani mõisas avati näitus «Aadlivapid Ajalooarhiivi fondides», koostaja Tiiu Oja.

---

1 Ajalootudengite rebastepäev ajalooarhiivis koos näituse «Mõis kui kinnistu» (koostaja Kalev Jaago) avamisega. Ajalooarhiivi preemia parimale tudengitööle pälvisid Taavi Minnik magistritöö ja Liina Rebassoo bakalaureusetöö eest.

oktoober

1 Rahvusarhiivi ja Riigi Kinnisvara ASi vahel sõlmiti ühiste kavatsuste protokoll, mis näeb ette uue arhiivihoone detailplaneeringu koostamise algatamise Tartus Nooruse tänava krundil.

4–5 Europrojekti PROTAGE koosolek Tallinnas, kus peale rahvusarhiivi esinduse osalesid projekti partnerid Rootsist, Saksamaalt, Hispaaniast, Inglismaalt ja Itaaliast.

4–5 Rahvusvaheline linnaajaloo konverents «Modus vivendi III. Linnapilt 17.–19. sajandil» Eesti Kunstimuuseumis, kus ettekandega esines Lea Teedema.

4–6 Paavo Annus, Ruth Tiidor ja Ivi Tomingas esinesid ettekandega Balti visuaalse kultuuripärandi konverentsil.

6 Toimus europrojekti APEnet esindajate kohtumine Tartus.

6 Hanno Vares tutvustas erialatermineid oskuskeelepäeval rahvusraamatukogus.

6 TõnisTürna pidas loengu arhiivikasutaja teabepäeval Väike-Maarja maaraamatukogus.

7–8 Noorte diasporaa-uurijate seminar Riias MTÜ Baltic Heritage Networki korraldusel.

11 Lea Teedema ja Helina Tamman pidasid loenguid arhiivikasutaja teabepäevadel Pajusi ja Aidu maaraamatukogus.

11–12 Helina Tennasilm osales ja pidas ettekande rahvusvahelisel arhiivipäeval Triestes.

13 Ave Tuisk pidas loengu arhiivikasutaja teabepäeval Kiili raamatukogus.

13–14 Arhiivisisene infopäev Rakveres.

18 Edith Seegel ja Kadri Tooming pidasid loenguid arhiivikasutaja teabepäevadel Paikuse maaraamatukogus ja Sindi linnaraamatukogus.

18–20 Toivo Jullinen, Indrek Kuuben, Ruth Tiidor ja Marge Tiidus külastasid Saksamaa rahvusarhiivi Berliinis.

18–20 Digitaalarhiivi büroo kohtumised Soome rahvusarhiivi digitaalarhiivi, Briti tarkvaratootja Tessella ja Soome tarkvarafirma Tieto esindajatega Tallinnas.

22 Kultuuriministeeriumis toimus kultuuripärandi digitaalse säilitamise nõukogu laiendatud koosolek.

25 Priit Pirsko kinnitati riigiarhivaariks järgmiseks viieks aastaks.

25 Rahvusarhiivi ja Eesti evangeelse luterliku kiriku esindajate kohtumine J. Liivi tänaval.

25–28 Ivi Tomingas osales Euroopa filmistandardite kasutust käsitlenud seminaril Roomas.

26–27 Mart Vernik viibis infotehnoloogia konverentsil «The Power of 3» Frankfurdis.

26 ja 28 Ave Tuisk pidas loenguid arhiivikasutaja teabepäeval Vaida ja Viimsi raamatukogus Harjumaal.

27 Ajalooarhiivis viibisid seminaril ja ekskursioonidel ligi 80 ajalooõpetajat üle Eesti.

27 Filmiarhiiv tähistas rahvusvahelist audiovisuaalpärandi päeva, mis oli pühendatud vendade Parikaste ja Märskade loodud filmistuudiole Estonia-Film (1920–1932). Vaadata sai teemakohast filmiprogrammi ja fotonäitust.

27–29 Kuldar Aas ja Tarvo Kärberg pidasid ettekande konverentsil «E-Challenges 2010» Varssavis.

30 Tiiu Kravtsev osales Välis-Eesti kultuuripärandi infopäeval New Yorgi Eesti Majas.

---

4 Valitsus kiitis heaks uue arhiiviseaduse eelnõu ja esitas selle 8. novembril riigikogule.

4 Riigiarhiivi külastasid kolleegid Gruusiast.

november

8–11 Jaan Lehtaru viibis COSTi säilitusalase europrojekti D42 «EnviArt» lõppu tähistaval konverentsil ja koosolekul Dublinis.

11 Ave Tuisk pidas loengu arhiivikasutaja teabepäeval Saku raamatukogus.

15 Toivo Jullinen viibis MoReq2010 ekspertide rühma koosolekul Euroopa Komisjonis.

16 Hanno Vares osales Tallinnas dokumendihalduse koosvõime raamistiku arutelul, mille korraldas majandus- ja kommunikatsiooniministeerium.

16 Riigiarhiiv avas koos välisministeeriumiga näituse «Dokumente Eesti-Briti suhetest» Maneeži tänava uurimissaalis. Näitus sai teoks seoses Eesti Londoni-saatkonna arhiivi (aastatest 1918 ja 1924–1989) üleandmisega ministeeriumilt arhiivile. Päevakohaste sõnavõttudega esinesid välisminister Urmas Paet ja riigiarhivaar Priit Pirsko.

16–17 Kuldar Aas, Toivo Jullinen, Lauri Leht ja Pille Noodapera osalesid DLM-foorumi konverentsil ja juhatuse koosolekul (T. Jullinen) Brüsselis.

17 Valga maa-arhiiv koostas väljapaneku «Valga maa-arhiivi ajaloost sõnas ja pildis» tähistamaks kümnendat tööaastat praeguses hoones.

17–19 Priit Pirsko osales ja pidas ettekande Euroopa riigiarhivaaride ümarlaual Brüsselis.

17–21 Hedvig Mäe ja Kristina Teral viibisid arhivaalide ja museaalide eksponeerimise messil Leipzigis.

18 Margit Kõiv ja Lea Teedema pidasid loengu arhiivikasutaja teabepäeval Uulu raamatukogus.

18–19 Laevavrakkide uurimisprojekti SHIPWHER avakoosolekud muinsuskaitseametis, kus rahvusarhiivi esindasid Indrek Kuuben, Kersti Lust ja Tõnis Türna.

19 Toivo Jullinen osales Euroopa arhiivirühma koosolekul Brüsselis.

22 Kalev Jaago pidas loengu arhiivikasutaja teabepäeval Lääne maakonna keskraamatukogus Haapsalus.

22–26 Mare Olde ja Gristel Ramler osalesid konverentsil «Archives on the Web – Experiences, Challenges, Visions» Viinis.

8–9 Filmiarhiivi ja MTÜ Eesti Filmi Andmebaas koostöös toimus filmide kirjeldamise ja kataloogimise koolitus, kus kõnelesid Detlev Balzer ja Ronny Loery Saksa Filmiinstituudist. Filmiarhiivi külastas «European Film Gateway» projektijuht Julia Welter.

10 Toimus esimene digitaalarhivaalide üleandmine UAMi kaudu – riigikantselei andis üle rahvastikuministri büroo dokumendid aastatest 1997–2009.

14 Toivo Jullinen, Tarvo Kärberg ja Pille Noodapera osalesid ministeeriumide dokumendihalduse juhtide infopäeval, T. Jullinen tutvustas arhiivieeskirja eelnõud.

14 Filmiarhiivi, digitaalarhiivi büroo ja MTÜ Eesti Filmi Andmebaas esindajate kohtumine seoses Eesti filmograafia andmebaasi koostamisega.

20 Ajalooarhiivi külastasid kolleegid Läti riiklikust ajalooarhiivist ja konserveerimiskeskusest.

22 Näituse «Arhiivitolmust trükivärviks» (koostaja Liina Lõhmus) avamine ja arhivaar Tiiu Oja 70. sünnipäeva tähistamine ajalooarhiivis.

dets Valmis uuendatud juhis «Veekahjustustega arhivaalide käsitsemine», koostaja Jaan Lehtaru.

detsember

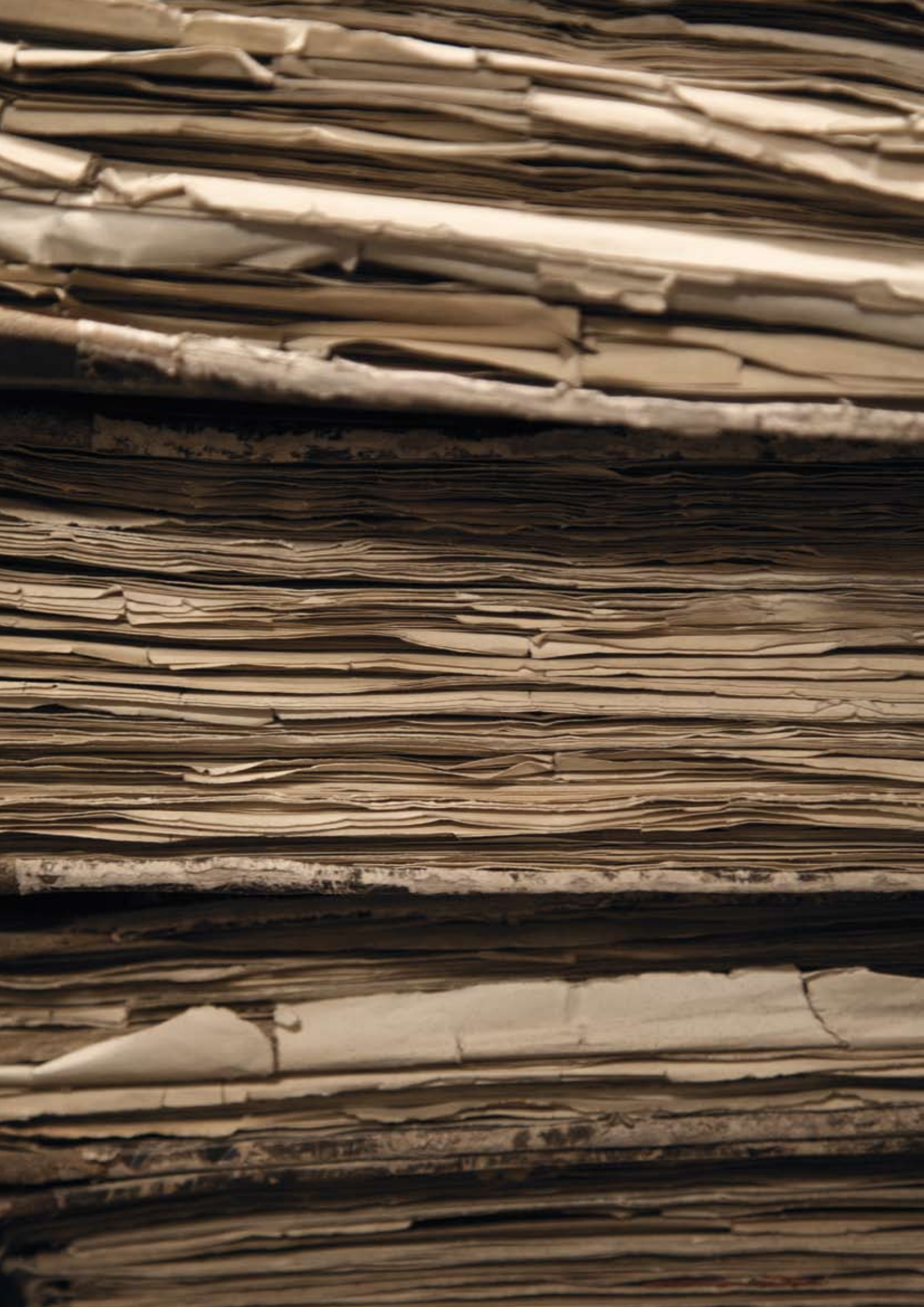

RAHVUSARHIIVI PUBLIKATSIOONID
2009–2010

AD FONTES

17. Dissidentlik liikumine Eestis aastatel 1972–1987. Koostanud Arvo Pesti. Tallinn: Riigiarhiiv 2009

ACTA ET COMMENTATIONES ARCHIVI HISTORICI ESTONIAE / Eesti Ajalooarhiivi toimetised

16 (23). Vene impeerium ja Baltikum: venestus, rahvuslus ja moderniseerimine 19. sajandi teisel poolel ja 20. sajandi alguses. Koostanud Tõnu Tannberg ja Bradley Woodworth. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 2009

17 (24). Läänemere provintside arenguperspektiivid Rootsi suurriigis 16/17. sajandil. III. Koostanud Enn Küng. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 2009

18 (25). Vene impeerium ja Baltikum: venestus, rahvuslus ja moderniseerimine 19. sajandi teisel poolel ja 20. sajandi alguses. II. Koostanud Tõnu Tannberg ja Bradley Woodworth. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 2010

Ajalookultuuri ajakiri **TUNA**

2009 nr 1–4

2010 nr 1–4

Past. Special Issue on the History of Estonia. 2009

TUNA. Спецвыпуск по истории Эстонии XX века. 2010

Christian Kelch. **Liivimaa ajaloo järg.** Tõlkinud Ivar Leimus. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 2009

Arhiivijuht. III. Vabad ühendused. Ettevõtted. Kollektsioonid. Koostanud Lea Teedema. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 2010

Rahvusarhiivi juhised

Kaja Pullonen, Raili Unt, Liivi Uuet. Arhivaalide üleandmine. 2009

Pille Noodapera, Tuuli Tarandi, Hanno Vares. Dokumendi- ja arhiivihaldus. 2009

Ruth Tiidor, Koidu Laur, Kristina Teral. Arhivaalide hoid, säilitamine ja füüsiline korrastamine. 2010

Jaan Lehtaru. Veekahjustustega arhivaalide käsitsemine. 2010

STATISTIKA 2009–2010

Eelarve / *Budget*

	2009	2010
Üldmaht, sh / *fullquantity, incl.*	61 413 649,0	57 075 959,0
investeeringud / *investments*	200 000,0	550 000,0
majandamiskulud / *operating costs*	12 442 081,0	11 588 031,0
palgafond / *total payroll*	35 742 238,1	32 728 592,3
sotsiaalmaks / *taxes*	12 295 329,9	11 258 635,7

Personal / *Staff*

	01.01.2010	01.01.2011
koosseisukohtade arv / *number of positions*	228,25	228,25
koosseisuliste töötajate arv / *number of employees*	211	213
kutsetunnistusega arhivaarid / *certified archivists*	47/84*	47/84*
koosseisuvälised töötajad / *temporary posts*	3	7

* Esimene arv näitab arhivaari ametikohal töötavaid ametnikke, teine kõiki arhivaari kutsetunnistusega rahvusarhiivi töötajaid vastaval perioodil.

Arhiivihoidlad / *Repositories*

	01.01.2010	01.01.2011
ruumide kogupind / *total area* (m^2)	29 115,0	29 115,0
hoidlapind / *repository area* (m^2)	16 756,0	16 756,0
riiulite kogupikkus (rm) / *total length of shelves* (*m*)	82 704	82 296
koormatud riiulite pikkus (rm) / *archival material* (*m*)	75 887	79 013
riiulite koormatus / *shelves loaded*	91,70%	96,01%

Uurijateenindus / *Researcher service*

	2009	2010
uurijaid kohtadel / *researchers on-site*	10 075	11 178
kasutajaid virtuaalselt / *users on-line*	36 500*	25 000 / 70 000**
külastusi kohtadel / *visits on-site*	13 776	13 886
külastusi virtuaalselt / *visits on-line*	183 000***	380 000***
tellitud säilikuid kohtadel / *units ordered on-site*	106 181	104 036
säilikute digitaalkujutisi (lehekülgi) vaadatud Saagas / *digital images (pages) viewed in Saaga*	*ca* 11 miljonit	*ca* 20 miljonit

* Näidatud üksnes Saaga kasutajaid.
** Esimesena näidatud Saaga kasutajad 2010. aastal, teisena virtuaalse uurimissaali kasutajad aastatel 2009–2010.
*** Näidatud üksnes Saaga külastusi, virtuaalsesse uurimissaali on kahe aasta jooksul tehtud enam kui miljon külastust.

Päringuid / *Requests*

	2009	2010
lahendatud päringud / *requests answered*	9157	10 060

Kogumine / *Acquisition*

	01.01.2010	01.01.2011
kogude suurus (fondid) / *amount of holdings (archives)*	15 767	15 845
kogude suurus (säilikud) / *amount of holdings (units)*	8 721 407	8 787 781

	2009	2010
arhiiviainese vastuvõtmine (säilikud) / *accrual (units)*	59 241	22 651

Järelevalve / *Supervision*

	01.01.2010	01.01.2011
Järelevalvealused asutused / *number of institutions under supervision*	2750	2703

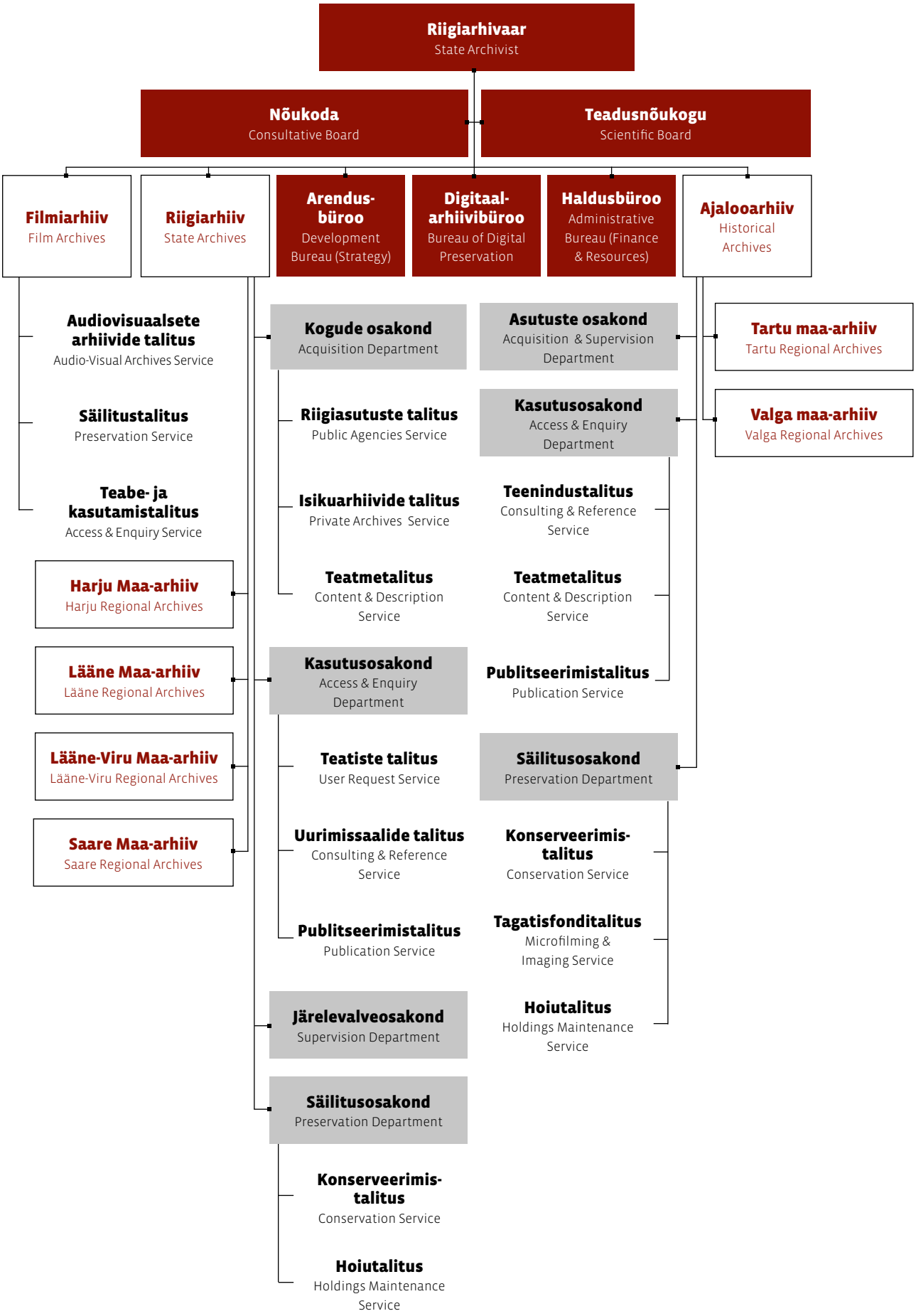
Riigiarhivaar
State Archivist
Nõukoda
Consultative Board
Teadusnõukogu
Scientific Board
Filmiarhiiv
Film Archives
Riigiarhiiv
State Archives
Arendus-büroo
Development Bureau (Strategy)
Digitaal-arhiivibüroo
Bureau of Digital Preservation
Haldusbüroo
Administrative Bureau (Finance & Resources)
Ajalooarhiiv
Historical Archives
Audiovisuaalsete arhiivide talitus
Audio-Visual Archives Service
Säilitustalitus
Preservation Service
Teabe- ja kasutamistalitus
Access & Enquiry Service
Harju Maa-arhiiv
Harju Regional Archives
Lääne Maa-arhiiv
Lääne Regional Archives
Lääne-Viru Maa-arhiiv
Lääne-Viru Regional Archives
Saare Maa-arhiiv
Saare Regional Archives
Kogude osakond
Acquisition Department
Riigiasutuste talitus
Public Agencies Service
Isikuarhiivide talitus
Private Archives Service
Teatmetalitus
Content & Description Service
Kasutusosakond
Access & Enquiry Department
Teatiste talitus
User Request Service
Uurimissaalide talitus
Consulting & Reference Service
Publitseerimistalitus
Publication Service
Järelevalveosakond
Supervision Department
Säilitusosakond
Preservation Department
Konserveerimis-talitus
Conservation Service
Hoiutalitus
Holdings Maintenance Service
Asutuste osakond
Acquisition & Supervision Department
Kasutusosakond
Access & Enquiry Department
Teenindustalitus
Consulting & Reference Service
Teatmetalitus
Content & Description Service
Publitseerimistalitus
Publication Service
Säilitusosakond
Preservation Department
Konserveerimis-talitus
Conservation Service
Tagatisfonditalitus
Microfilming & Imaging Service
Hoiutalitus
Holdings Maintenance Service
Tartu maa-arhiiv
Tartu Regional Archives
Valga maa-arhiiv
Valga Regional Archives

AUTORID 2009–2010

Toivo **Jullinen**
arendusbüroo juhataja
Head of Development Bureau

Birgit **Kibal**
arendusbüroo nõunik
Adviser, Development Bureau

Tiiu **Kravtsev**
riigiarhiivi kogude osakonna juhataja
Head of Acquisition Department, State Archives

Indrek **Kuuben**
ajalooarhiivi direktor
Director of Historical Archives

Tarvo **Kärberg**
digitaalarhiivibüroo projektihaldur
Project manager, Bureau of Digital Preservation

Lauri **Leht**
digitaalarhiivibüroo juhataja
Head of Bureau of Digital Preservation

Jaan **Lehtaru**
ajalooarhiivi konserveerimistalituse juhataja
Head of Conservation Service, Historical Archives

Kristi **Lemmik**
arendusbüroo peaspetsialist
Senior official, Development Bureau

Heiki **Loot**
riigisekretär
State Secretary of the Republic of Estonia

Ülle **Narits**
digitaalarhiivibüroo arhivaar
Archivist, Bureau of Digital Preservation

Mare **Olde**
riigiarhiivi kasutusosakonna juhataja
Head of Access and Enquiry Department, State Archives

Priit **Pirsko**
riigiarhivaar
Director General of National Archives

Kaja **Pullonen**
ajalooarhiivi kogude osakonna juhataja
Head of Acquisition and Supervision Department, Historical Archives

Edith **Seegel**
ajalooarhiivi kasutusosakonna arhivaar
Archivist of Access and Enquiry Department, Historical Archives

Kai **Tafenau**
ajalooarhiivi publitseerimistalituse peaspetsialist
Senior official of Publication Service, Historical Archives

Helina **Tamman**
ajalooarhiivi publitseerimistalituse juhataja
Head of Publication Service, Historical Archives

Tõnu **Tannberg**
riigiarhivaari nõunik
Adviser of Director General

Ruth **Tiidor**
ajalooarhiivi säilitusosakonna juhataja
Head of Preservation Department, Historical Archives

Marge **Tiidus**
riigiarhiivi direktor
Director of State Archives

Ivi **Tomingas**
filmiarhiivi direktor
Director of Film Archives

Janis **Tobreluts**
EELK konsistooriumi arhiivi arhivaar
Archivist of Consistory of the Estonian Evangelical Lutheran Church

Ivi **Tomingas**
filmiarhiivi direktor
Director of Film Archives

Tõnis **Türna**
ajalooarhiivi kasutusosakonna juhataja
Head of Access and Enquiry Department, Historical Archives

Hanno **Vares**
arendusbüroo nõunik
Adviser, Development Bureau

Peeter **Väljas**
riigiarhiivi isikuarhiivide talituse arhivaar
Archivist of Private Archives Service, State Archives

KONTAKTID 2011

Rahvusarhiiv
J. Liivi 4, Tartu 50409
telefon 738 7505 | faks 738 7514
rahvusarhiiv@ra.ee www.ra.ee

Ajalooarhiiv
J. Liivi 4, Tartu 50409
telefon 738 7501 | faks 738 7510
ajalooarhiiv@ra.ee www.eha.ee

Riigiarhiiv
Maneeži 4, Tallinn 15019
telefon 693 8000 | faks 661 6230
riigiarhiiv@ra.ee www.riigi.arhiiv.ee

Filmiarhiiv
Ristiku 84, Tallinn 10318
telefon 693 8613 | faks 693 8611
filmiarhiiv@ra.ee www.filmi.arhiiv.ee

Harju Maa-arhiiv
Tõnismägi 16, Tallinn 10119
telefon 693 8504 | faks 693 8542
harju@ra.ee www.ra.ee/harju

Lääne Maa-arhiiv
Lihula mnt 22, Haapsalu 90510
telefon 475 5647 | faks 475 6246
laane@ra.ee www.ra.ee/laanemaa

Lääne-Viru Maa-arhiiv
Näituse 23, Rakvere 44314
telefon 323 2160 | faks 323 2168
lviru@ra.ee www.ra.ee/lviru

Saare Maa-arhiiv
Arhiivi 1, Kuressaare 93815
telefon 453 6508 | faks 453 6507
saare@ra.ee www.ra.ee/saare

Tartu Maa-arhiiv
J. Liivi 4, Tartu 50409
telefon 738 7560 | faks 738 7510
tartu@ra.ee

Valga Maa-arhiiv
Vabaduse 6, Valga 68204
telefon 766 8870 | faks 766 8875
valga@ra.ee www.ra.ee/valga